

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**BATI ANADOLU BEYLİKLERİ'NDE YÖNETİM ANLAYIŞI VE HÜKÜMDARLIK
ALÂMETLERİ (GERMİYANOĞULLARI, KARESİOĞULLARI, AYDINOĞULLARI,
MENTEŞEOĞULLARI, SARUHAN OĞULLARI)**

Ayşe Meryem GENÇABAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. Aziz ALTI

TUNCELİ- 2022

**T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**BATI ANADOLU BEYLİKLERİ'NDE YÖNETİM ANLAYIŞI VE
HÜKÜMDARLIK ALÂMETLERİ (GERMİYANOĞULLARI,
KARESİOĞULLARI, AYDINOĞULLARI, MENTEŞEOĞULLARI,
SARUHAN OĞULLARI)**

**Ayşe Meryem GENÇABAN
200170041**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Aziz ALTI**

TUNCELİ-2022

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**BATI ANADOLU BEYLİKLERİ'NDE YÖNETİM ANLAYIŞI VE HÜKÜMDARLIK
ALÂMETLERİ (GERMİYANOĞULLARI, KARESİOĞULLARI,
AYDINOĞULLARI, MENTEŞEOĞULLARI, SARUHAN OĞULLARI)**

Ayşe Meryem GENÇABAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANA BİLİM DALI

Bu tez / / 20.... tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oybirliği-oyçokluğu**
ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hava SELÇUK

İmza

(Erciyes Üniversitesi)

BAŞKAN

Doç. Dr. Aziz ALTI

İmza

(Munzur Üniversitesi)

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Harun KORUNUR

İmza

(Munzur Üniversitesi)

ÜYE

Bu seminer, Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır.

Proje No:.....

NOT: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu”ndaki hükümlere tabidir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

İmza
Ayşe Meryem GENÇABAN

İmza
Doç. Dr. Aziz ALTI

TEŞEKKÜR

Tez konumun belirlenmesinde, kaynakların temininde, çalışmamın her aşamasında desteğini asla esirgemeyen, değerli vaktini bana ayıran ve sorduğum hiçbir soruyu cevapsız bırakmayarak çözüm odaklı yaklaşan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Aziz ALTI'ya her şey için minnettarım. Bilgisiyle ve tecrübesiyle yoluma ışık tutarak çok verimli bir süreç yaşamamı sağladığı için çok teşekkür ederim. Çalışmaya sundukları katkılardan dolayı Prof. Dr. Hava SELÇUK ile Dr. Öğr. Üyesi Harun KORUNUR'a çok teşekkür ederim. Ayrıca maddi ve manevi desteğini asla esirgemeyen, bana inancı sonsuz olan, kıymetli annem Fatma GENÇABAN'a ve hep yanımda olan kardeşlerime her şey için minnettarım.

**Ayşe Meryem
GENÇABAN**

TUNCELİ- 2022

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	III
TEŞEKKÜR.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
RESİMLER LİSTESİ	VII
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
1.GİRİŞ.....	1
2. BATI ANADOLU BEYLİKLERİ.....	4
2.1. Germiyanogulları.....	4
2.2. Karesiogulları	9
2.3. Aydinogulları.....	12
2.4.Saruhanoğulları.....	18
2.5.Menteşeoğulları	23
2.6.Batı Anadolu Beylikleri'nde İktisadi Hayat	26
3.BATI ANADOLU BEYLİKLERİ'NDE YÖNETİM ANLAYIŞI.....	30
3.1.Hükümdarlığın Teolojik Kaynağı: Kut Anlayışı	30
3.2.Ulu Bey (Beg).....	35
3.3.Batı Anadolu Beylikleri'nde Saray	37
3.4. Batı Anadolu Beyliklerinde Divan Teşkilatı	41
3.5. Batı Anadolu Beyliklerinde Taşra Yönetimi ve Hukuk	45
3.5.1.Mirliva	45
3.5.2.Kadı	46
3.6. Batı Anadolu Beyliklerinde Askeri Teşkilat	48
3.6.1.Kara kuvvetleri	49
3.6.2.Donanma.....	51
4. BATI ANADOLU BEYLİKLERİNDE HÜKÜMDARLIK ALÂMETLERİ	55
4.1.Manevi Alâmetler	55
4.1.1.Unvanlar	55
4.1.2.Lakablar	58
4.1.3.Hutbe	59
4.2.Maddi Alâmetler.....	61
4.2.1.Taht.....	61
4.2.2.Taç	62
4.2.3.Sikke	63

4.2.4.Çetr (Şemse, Mizalle).....	76
4.2.5.Nevbet.....	77
4.2.6.Bayrak (‘alem, livâ, râyet, sancak)	78
4.2.7.Tırâz.....	79
4.2.8.Hil’at.....	80
4.2.9.Gaşiye	81
4.2.10.Ok ve Yay.....	82
4.2.11.Yüzük\Mühür	82
4.2.12.Çadır	83
4.2.13.Tevki/Tuğra	83
SONUÇ	85
KAYNAKÇA.....	87
ÖZGEÇMİŞ	96

RESİMLER LİSTESİ

Resim 4.1. Germiyanoglu Yakub Bey'in sikkesi.....	64
Resim 4.2. Germiyanoglu Mehmed Bey 'in sikkesi.....	64
Resim 4.3. Germiyanoglu Süleyman Şah'ın sikkesi.....	65
Resim 4.4. Germiyanoglu II. Yakub Bey'in sikkesi.....	65
Resim 4.5. Karesioglu Yahşi Bey'in sikkesi.....	66
Resim 4.6. Aydınoğlu Mübarizeddin Mehmed Bey'in sikkeleri.....	68
Resim 4.7. Aydınoğlu Umur Bey'in sikkesi.....	68
Resim 4.8. Aydınoğlu Hızır Bey'in sikkesi.....	68
Resim 4.9. Aydınoğlu İbrahim Bahadır Bey'in sikkesi.....	69
Resim 4.10. Aydınoğlu Süleyman Şah'ın sikkesi.....	69
Resim 4.11. Aydınoğlu İsa Bey'in sikkesi.....	69
Resim 4.12. Aydınoğlu Musa Bey'in sikkesi.....	70
Resim 4.13. Aydınoğlu II. Umur Bey'in sikkesi.....	70
Resim 4.14. Aydınoğlu Cüneyd Bey'in sikkesi.....	70
Resim 4.15. Saruhanoğlu İshak Bey'in sikkesi.....	72
Resim 4.16. Saruhanoğlu Hızır Şah Bey'in sikkesi.....	72
Resim 4.17. Saruhanoğlu Orhan Bey'in sikkesi.....	72
Resim 4.18. Saruhanoğlu II. Saruhan Bey'in sikkesi.....	73
Resim 4.19. Saruhanoğlu II. İshak Bey'in sikkesi.....	73
Resim 4.20. Menteşeoğlu Mesud Bey'in sikkesi.....	74
Resim 4.21. Menteşeoğlu Şücaeddin Orhan Bey'in sikkesi.....	75
Resim 4.22. Menteşeoğlu İbrahim Bey'İN sikkesi.....	75
Resim 4.23. Menteşeoğlu Musa Bey'in sikkesi.....	75
Resim 4.24. Menteşeoğlu Ahmed Gazi'nin sikkesi.....	76
Resim 4.25. Menteşeoğlu İlyas Bey'in sikkesi.....	76
Resim 4.26. Menteşeoğlu Leys (Üveys) Bey'in sikkesi.....	76

ÖZET

Anadolu Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkmaya başlayan ve uç beyliklerinin öncülüğünde kurulan Anadolu Beylikleri, Selçuklu ve Osmanlı arasında geçiş dönemini kapsamaktadır. Bilhassa XIII. yüzyıl ve XIV. yüzyıllar arasında aktiflikleri görülen beylikler arasında Batı Anadolu'da konumlanan ve hakimiyet alanlarını oluşturan beylikler arasında Germiyanogulları, Karesiogulları, Aydınoğulları, Saruhanogulları ve Menteşeoğulları çalışmamızın odak noktası olmuştur. Batı Anadolu Beylikleri'nin yönetim anlayışları incelendiği zaman Selçukluların mirasçısı ve devamı niteliğinde olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Konumlandıkları mevki açısından da denizcilik ve kıyı faaliyetlerinde gelişim yaşamış, diğer devletler ve kendi aralarında da etkileşim halinde olmuşlardır. Hükümdarlık alâmetleri bakımından da ele aldığımız beş beylikte alâmetlerin birçoğuna rastlanmıştır. Büyük Selçuklu Devleti ile resmileşen alâmetler, hükümdarın en önemli sembolleri arasında yer almıştır. Mirasçı niteliğinde olan beyliklere kadar gelen süreçte de bu geleneğin devam ettiği göz çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Germiyanogulları, Karesiogulları, Aydınoğulları, Saruhanogulları, Menteşeoğulları

ABSTRACT

Management Approach And Signs Of Dominion in the Western Anatolian Principalities (Germiyanogulları, Karesiogulları, Aydinogulları, Menteşeoğulları, Saruhanogulları)

The Anatolian Principalities, which started to emerge in the last period of the Anatolian Seljuk State and were established under the leadership of the border principalities, cover the transition period between the Seljuks and the Ottomans. Especially XIII. century and XIV. Germiyanogulları, Karesiogulları, Aydinogulları, Saruhanogulları and Menteşeoğulları, which were located in Western Anatolia and formed the areas of domination, was the focus of my study. When the management understanding of the Western Anatolian Principalities is examined, it will not be wrong to say that they are the heirs and continuation of the Seljuks. In terms of the location where they are located, they have developed in maritime and coastal activities, and they have been in interaction with other states and among themselves. Many of the signs have been found in the five principalities that we have discussed in terms of the signs of sovereignty. The signs, which became official with the Great Seljuk State, were among the most important symbols of the ruler. It is striking that this tradition continues in the process leading up to the principalities, which are in the nature of heirs.

Keywords: Germiyanogulları, Karesiogulları, Aydinogulları, Saruhanogulları, Menteşeoğulları

1.GİRİŞ

Beylikler dönemi XIII. yüzyıl son döneminde Anadolu Selçuklu Devleti'nin gücünü kaybederek yıkılışı sonrası Anadolu'nun farklı kısımlarında kurulmuş olan ve "Tevâif-i Mülûk" adı verilen Türk Beylikleri'nin hakim olduğu dönemdir. Sayıları büyük ve küçük olmak üzere yirmiyi aşan ve merkezi otoritenin zayıflaması sonucu birçok toplumsal ve siyasal mevzular neticesi ortaya çıkmışlardır. XIII. yüzyıl sonundan itibaren hemen hemen Ramazan ve Dulkadir Beylikleri'nin hakimiyetlerini kaybettikleri XVI. yüzyıl başına kadar geçen zaman aralığında Anadolu'nun tarihi yüzünü karakterize etmişlerdir (Yücel, 1990, s. 805).

Anadolu Türk Beylikleri tarihi dönem bakımından Türkiye Selçuklu Devleti ve Osmanlılar arasında kalan zamanı kapsamaktadır. Lakin Anadolu Türk Beylikleri'nin yoğun faaliyet gösterdikleri vakit XIII. yüzyıl sonu ve XIV. yüzyıl ikinci yarısını içine almıştır. Bu da bir buçuk asırı geçen bir süreyi göstermektedir (Koca, 2002, s. 1221).

Türkiye Selçuklu Sultanı olan I.Alâeddîn Keykubad döneminde görülen ve batı uçlarda uygulanan denge ve Bizans İmparatorluğu'na karşı yürütülen barış politikası yavaş yavaş kendini gösteren Moğol baskısı sebebi ile bozulmaya başlamıştır. Moğollar'dan kaçan Türkler, Türkiye Selçuklu Devleti'nin batı uçlarında kendilerine yer edinmişlerdir. Böylelikle uçlarda göze çarpan merkezi otorite ve denge değişimi ile bağlarını koparmak arzusunda olan toplulukların güç kazandığı bir döneme girilmiştir. Bilhassa Baba İshak İsyanı (1240) merkez ve uçlar arasında zayıflamaya başlayan bağları iyice göz önüne koymuştur (Öden Z. G., 1999, s. 1). Türkiye Selçuklu Devleti Alâeddîn Keykubad döneminde en parlak zamanını yaşamıştır. Alâeddîn Keykubad'dan sonra tahta gelen II.Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan parlak bir dönem olmamıştır. Hızlı bir biçimde gerileme dönemine giren ülke, bir yandan dış tehditler ve Moğol baskısı ile mücadele ederken bir yandan da Babai Ayaklanması ve iç karışıklıklar gibi mevzular, devletin içeriden ve dışarıdan itibar kaybetmesine sebep olmuştur (Keleş, 2018, s. 74).

Bilindiği üzere 1243 Köseadağ Savaşı, Türkiye Selçuklularının bir daha toparlanmamak üzere Moğol egemenliği altına sokmuştur. Moğollar ilk olarak Anadolu'da siyasi bütünlüğün öncüsü olan Selçuklu egemenliğini zayıflatıp etkisiz bir duruma getirmiş, sonrasında ise Selçuklu iktidarının yerine geçmek istemişlerdir. Yani Moğollar Anadolu'yu her yönden kendi hakimiyetleri altına almak için uğraşmışlardır.

Lakin ikinci hamlelerinde ilki kadar başarı sağlayamamışlardır. Çünkü bu sefer Moğolların karşısında Anadolu'nun savaşçı, dinamik karakterleri olan Türkmenler çıkmıştır. Moğollar, geneli Fars kökene sahip Selçuklu devlet adamlarının kendilerine boyun eğme durumunu Türkmenlerden görememişlerdir. Türkmen Beyler var oldukları bölgede hızlıca bağımsız hakimiyet alanlarını oluşturarak, Selçuklu egemenliğinin zayıflayıp ve çökmesi sonucu oluşan boşluğu süratle doldurmuşlardır. Bunun yanında Moğol egemenliği karşısında her zaman ve her yerde usanmadan mücadele ederek, Moğollar'ın Anadolu'da tam bir egemenlik kurmalarına izin vermemişlerdir (Koca, 2002, s. 1221).

Böylelikle Anadolu Türk tarihinde Selçuklular sonrası Beylikler Dönemi başlayarak, Türkmen Beyleri'nin her biri egemenlik alanlarını genişletmek adına birbirleri ile mücadele içine girmişlerdir. Bilhassa Germiyanogulları, Saruhanogulları, Karamanogulları ve Aydinogulları gibi beylikler kuvvetli konumdaydılar ve Anadolu'nun hepsine sahip olma arzusu içindeydiler. İlhanlı Devleti'nin Anadolu valisi konumundaki Çoban Bey ve oğlu Timurtaş, Anadolu'yu tamamıyla Moğol hakimiyetine sokmak amacı ile bu beylikleri yok etmek istemiş ve az da olsa başarı sağlamışlardır. Lakin 1327 tarihinde Emir Çoban'ın İlhanlı hükümdarı olan Ebû Said Bahadır Han tarafınca öldürülmesi üstüne oğlu Timurtaş Memlûklülere sığınmış ve Anadolu Beylikleri kısmen rahatlamıştır. Lakin Anadolu Beylikleri'nin asıl tehlikesi başlangıçtaki küçük bir beylik konumundaki Osmanlı Beyliği'nin gelişip büyük bir devlet halini alarak, Anadolu'da siyasi bütünlüğü sağlamak adına faaliyete başlaması olmuştur. Bilhassa 1402 senesinde Yıldırım Bâyezid'in Timur karşısında mağlup olması sonucu Timur'un Anadolu Beylikleri'ni teşvik ederek Osmanlı Devleti'nin fetret dönemi olarak adlandırılan ve karışıklıklar ile geçen saltanat kavgalarının yaşandığı dönemin başlangıcı, beyliklerin yeniden canlanmasına neden olmuştur. Bununla beraber Bâyezid'in oğullarının arasında geçen saltanat kavgalarından sonra Osmanlı süratle eski gücünü kazanarak, Anadolu'da bulunan beyliklere yaşam hakkı tanımayarak bunun neticesinde bu beylikler Osmanlılar tarafından teker teker ortadan kaldırılıp, Anadolu'da siyasi bütünlük tekrar başarı ile sağlanmıştır (Kesik, 2018, s. 35-36).

Beylikler özeline inerek ele aldığımız çalışmamızda çözüme ulaştırmak istediğimiz ilk konu beyliklerin yönetiminde nasıl bir yol izlediğidir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması sonucunda oluşmaya başlayan beylikler, yönetimde onların mirasçısı niteliğinde olmuş bağımsız, küçük devletlerdir. Ele alınan diğer konu ise

hükümdarlık alâmetleridir. Beylikler hükümdarın egemenlik simgesi olan alâmet geleneğini de sürdürmüşlerdir. Ulaşılan kaynaklar dahilinde bunların bir kısmı neticelendirilebilmiştir.

Çalışmamızda Batı Anadolu'da bulunan Germiyanogulları, Karesiogulları, Aydınogulları, Saruhanoğulları ve Menteşeoğulları yönetim ve hükümdarlık alâmetleri penceresinden ele alınmıştır.

Tezimizde amaçlanan konu ise yönetimde nasıl bir çizgide ilerlendiği ve hükümdarlık alâmetlerinin ne ölçüde beyliklerde uygulanmış olduğudur. Çalışmamızda; Beyliklerde divan teşkilatı mevcut mu? Mevcut ise ele alınan beyliklerin hangilerinde bu ibareye rastlandı? Tarzında sorulara cevap bulunmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız konu zaman ve mekan sınırlandırması ile yaklaşılan bir çalışmadır. Beylikler hususunda çalışmalar literatürde mevcut bulunmuş olsa da tezimizde öne çıkan husus yönetim anlayışı ve hükümdarlık alâmetlerinin ne kadarının uygulandığıdır.

2. BATI ANADOLU BEYLİKLERİ

2.1. Germiyanogulları

Germiyanogulları, Türkiye Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında Kütahya ve çevresinde hâkimiyet göstermiş Türk Beyliğidir. Selçuklulara bağlı olarak kurulmuş olan ve yirmiyi geçen Türk beylikleri arasında mühim bir yere sahiptir (Kesik, 2018, s. 224). Germiyanogulları beyliğinin ismi önceden aşiret niteliğinde olsa da daha sonra bir hanedanı nitelendirmiştir. 1239 senesinde Baba İshak İsyanı zamanında Malatya dolaylarında bulunan Germiyanlıların, Harizm Hükümdarı Celaleddin Mengüberti ile bölgeye geldikleri düşünülmüştür. Malatya civarında da Germiyan ismi ile anılan bir bölgenin oluşu bu düşünceyi kuvvetlendirmiştir (Varlık, 1996, s. 33). Urfalı Mateos'un *Vekayi-Nâmesi*'nde de Malatya taraflarının bir kısmı "Garmian" veya "Germian" şeklinde anılmıştır (Mateos, 2019, s. 267). Germiyanogulları aşiretinin Malatya'da bulunduğu sırada reisleri Ali Şiroğlu Muzafferüddin olmuştur. Selçuklu Sultanı olan II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde gerçekleşen ve Baba İshak cephesinden yön verilen Babailer isyanının bastırılmasında görev almış fakat iki kez mağlubiyete uğramışlardır. Oğlu olan Kerimüddin Alişir ise Selçuklu şehzadelerinin arasındaki taht mücadelesinde tarafını II. İzzeddin Keykavus'dan yana seçmiştir. Bu sebeple IV. Kılıçarslan'ın egemenliği zamanında Vezir Pervane Muînüddin Süleyman tarafınca karışt görüşlü diğer kişilerle birlikte öldürülmüştür (Kesik, 2018, s. 225).

Baba İshak İsyanında Malatya'da bulunan Germiyanogulları'nın Cimri Olayında Batı Anadolu'da bulunmaları Moğol istilası yüzünden bu mıntıkaya göç ettiklerini göstermiştir. Cimri lakabına sahip Siyavuş'un Selçuklu şehzadesi olduğuna dair iddialar, Karamanoğlu Mehmed Bey'in de yardımı sonucu Konya'da tahta çıkması ile sonlanmıştır. Fakat sonrasında Moğol ordusunun bölgeye gelmesi Alaeddin Siyavuş'un Konya'dan çıkıp Batı uçlarına gitmesine neden olmuştur. Siyavuş'u Selçuklu sultanına yakalayarak teslim edenler, Germiyanlı Alişiroğlu Hüsameddin'in erleri yani Germiyan Türkleri olmuştur. Karamanoğlu Mehmed Bey'in Cimri Olayı'nda Batı Anadolu'da olan ve Türkiye Selçuklu sultanını destekleyen Germiyanogulları'na hizmetleri neticesinde Kütahya ve çevresinin ikta olarak verildiği tahmin edilmiştir. Alişiroğlu Hüsameddin'in yönetimi altında olan ve Kütahya'da bulunan Germiyanogulları, Denizli egemenliği adına Selçuklu veziri Sahib-Ata ve müttefiki

Moğollar ile ettiği mücadelede başarı sağlayarak bölgedeki yetkinliğini arttırmıştır. Aynı dönemde Germiyanogulları'nın egemenliğinin Ankara'ya kadar ilerlediği de anlaşılmaktadır. Batı Anadolu'da bulunan Denizli, Menteşe, Aydın ve Saruhan beyleri ilk dönemlerinde Germiyanogulları'na bağlı olmuşlardır. 1243 senesinde Moğolların Anadolu'da yaptığı işgaller ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin üstünde hâkimiyet kurmuş olmaları XIII. yüzyıl sonları ve XIV. yüzyıl başlarında uçlarda bulunan beylerin bağımsızlıklarını ilan etmelerine neden olmuştur. Germiyanogulları da 1283 yılından itibaren beylik sıfatıyla Selçuklu- Moğol idaresine karşı çıkarak Sultan II. Mesud'a yönelik mücadeleye girişmişlerdir. İkili mücadele 1286-1291 senelerinde yaşanmış kimi zaman Germiyanogulları kimi zaman da Sultan II. Mesud'un galibiyetiyle devam etmiştir. Bu zaman zarfında Germiyanlılar'ın başında Hüsameddin I. Alishir bulunmaktaydı (Kesik, 2018, s. 225-226).

Germiyan Beyliğinin kurucusu Yakup Bin Alishir'dir. Kerimüddin Alishir'in oğludur. Yakup Bey tabii olduğu Selçuklu sultanı III. Alaüddin Keykubad'ın saltanattan ayrılması ile ikinci defa sultan olan Gıyasüddin Mesud'a bağlı olmamıştır. Buna karşı İlhanlılar'ın hazinesine yıllık vergi vermeyi kabul ederek onun hâkimiyetini tanımıştır. Beyliğin merkezi Kütahya'dır. Ayrıca Denizli ve dolayları da onun sınırlarına dahildir. Karamanogulları'ndan sonra Yakup Bey'in beyliği Anadolu'da güçlü beylik statüsünde yer almıştır (Uzunçarşılı, 2019, s. 41). *Mesalıku'l Ebsâr* adlı eserde Germiyan b. Alishâr'ın sözü dinlenen bir bey olduğundan ve diğer beylik liderlerinin ona saygı duyduklarından bahsetmiştir. Ayrıca yaklaşık olarak kırk bin süvariden meydana gelen ordusu olduğunu ve askerlerinin savaş deneyimi olduğundan bahsetmiştir (El-Ömeri, 2014, s. 147).

Yakup Bey yaklaşık olarak 1305 yılında Batı Anadolu tarafından Ege Denizi'ne doğru sınırını genişletmek amacıyla subaşı olan Aydınoğlu Mehmet Bey'i göndermiştir. Mehmet Bey Birgi merkez olacak şekilde İzmir ve etrafını fethetmeye teşebbüs etmiş ve sonrasında da o taraflarda Aydınoğulları Beyliğini kurmuştur. Yakup Bey 1305 tarihinde Tripolis şehrini kuşatarak ve aç bırakarak sıkıştırmış ve sonuç olarak Angir'i zapt etmiştir. Sonrasında ise otuz bine yakın bir ordu ile Filadelfiya'yı yani Alaşehir'i kuşatmıştır. Bu sırada Bizans İmparatoru II. Androki Roje Dö Flor kumandasında bulunan Katalan kuvvetlerini Türk fethine karşı koymaları için yardıma çağırmıştır. Yakup Bey'in önderliğinde Rumlardan alınan Angir'i zapt ederek düşmek üzere olan Filadelfiya'yı kurtarmak için harekete geçmiştir. Düşmanın gelmek üzere olduğundan haberdar olan Yakup Bey iki ateş arasında sıkışmamak için kale kuşatmasını

biraz kuvvet ayırıp sekiz bin süvari ayrıca on bine ulaşan ordusuyla düşmana doğru ilerlemiştir. Şiddetli bir savaşın ardından Yakup Bey, Alaşehir önüne çekilerek ikinci bir vuruşmaya daha girişmiş fakat başarılı olamayarak yaralı şekilde Filadelfiya kuşatmasından kurtulmuştur. Bu sırada Kula kasabası Katalanların eline geçmiş lakin Katalan kuvvetlerinin çekilmesi ile Yakup Bey Filadelfiya üstüne tekrar gelip bölgeyi vergiye bağlamıştır. 1314 yılında İlhaniler'in umum kumandanı olan Emir Çoban, Anadolu'ya geldiği sırada Anadolu beylerinin İlhaniler'e itaatlerini anlamak için davette bulunmuştur. Davete olumlu dönüş yapanlar arasında Ümera-i Germiyan, Alişir Oğulları ve Ebna-i Alişir adında anılan Germiyan emirleri bulunmuştur (Uzunçarşılı, 2019, s. 41-43). Dönüşler arasında Uluborlu'dan Felekeddin Dünder, Kastamonu'dan Süleyman Paşa, Beyşehir'den Eşrefoğulları, Karahisar'dan Sahib Fahreddin'in torunları da bulunmaktadır (Aksarayî, 2000, s. 252). Yakup Bey'in hâkimiyetinin son dönemlerine yakın Anadolu beylerini yok etmek isteyen İlhanlılar'ın Anadolu valisi olan Emir Çobanoğlu Demirtaş, Eşref ve Hamid Oğulları'nı 1325'te ortadan kaldırmıştır. Sonrasında ise Germiyan ilini Menteşe, Denizli ve Alaşehir bölgelerini zapt etmek için Eğirdir'de hazırlığını tamamlayıp Denizli'yi almak için hareket etmiştir. Karahisar-ı Sahib (Afyon Karahisar) bölgesine de görevinde bulunan emirlerden Eretna'yı yollamıştır. Yakup Bin Alişir'in damadı olan ve onun hâkimiyetinde bulunan Karahisar Beyi Yakup Bey'in yanına Kütahya'ya kaçmış ve Yakup Bey ile Emir Eretna ikilisi bir muharebeye yeltenmişken Demirtaş'tan gelen emir ile Eretna ani bir karar ile kuvvetlerini kaldırıp Demirtaş ile birlikte Sivas'a çekilmiştir. Yakup Bey'in ölüm tarihi ve kabri belli değildir fakat ölümünün 1327 tarihinden sonra olduğu düşünülmüştür (Uzunçarşılı, 2019, s. 43).

Yakup Bey'in hâkimiyetinden sonra beyliğin yönetimine oğlu Mehmed Bey geçmiştir. Mehmed Bey "çahsedan" veya "çağşadan" lakaplarıyla anılmıştır. Lakaplar "mücadeleci" ve "savaşçı" manalarına gelmektedir. Mehmed Bey'in döneminde daha önce Katalanlar tarafınca işgal edilmiş olan Kula ve Angir kasabaları Bizanslılardan geri alınmıştır. Lakin Mehmed Bey, babası Yakup Bey'in döneminde ulaşılan başarıyı ve gücü kendi döneminde koruyamamıştır. Bunun sonucu olarak da Ege Bölgesinde mühim fetihlerde bulunan Aydınoğlu Mehmed Bey; Birgi, Ayasuluğ ve İzmir dolaylarında kendi beyliğini kurmuş ve bağımsızlığını duyurmuştur. Yine aynı dönem içinde beyliğin Batı tarafında Menteşeoğulları, Saruhanoğulları ve Karesioğulları gibi beyliklerin kurulması,

Germiyanogullar'ının genişlemesine mani olmuştur. Hakkında bilgilerin kısıtlı olduğu Mehmed Bey'in 1361 öncesinde vefat ettiği düşünülmüştür (Kesik, 2018, s. 227-228).

Mehmed Bey'in vefatından sonra Beyliğin hükümdarı Süleyman Şah olmuştur. Süleyman Şah, Şah Çelebi olarak da bilinmektedir. Hükümdarlığının ilk zamanları sorunsuz geçmiştir. Süleyman Şah, Alâeddin Bey ve Hamidoğlu İlyas Bey arasında yaşanan mücadelede tarafını İlyas Bey'den yana seçmiştir. Karamanoğlu tarafından saldırıya uğrayan İlyas Bey, Süleyman Şah'a sığınarak ve ondan yardım alarak topraklarının geri alınmasını sağlamıştır. Yaşanılan durum Karamanoğlu Alâeddin Bey ve Süleyman Şah arasında bozulmasına sebep olmuştur. Bu olaylar sırasında Osmanlı Beyliği Sultan I. Murad yönetiminde Bizans ile diğer Türk beyliklerine karşı devamlı büyümeye devam etmiştir. Süleyman Şah kuzeyde Osmanlı ve güneydoğuda Karamanlılardan gelme ihtimali olan saldırılara karşı sürekli topraklarını korumak adına çareler aramaya başlamıştır. Bu sırada Osmanlılar ile yakınlık kurmaya çalışan Karamanoğlu Mehmed Bey de Mevlana Muslihuddin'i I.Murad'a göndererek olumlu sonuç almıştır. Dostluk kurulması ile I.Murad'ın kızı olan Hafise Sultan gelin olarak Karamanoğullarına gitmiştir. Yaşanılan bu yakınlık Germiyanogulları cephesinde rahatsızlığa sebep olmuştur. Bu sebepten Süleyman Şah'ın kızı olan Devlet Hatun'u I. Murad'ın oğluyla yani Yıldırım Bâyezid ile evlendirmiştir. Kızının çeyizi olarak ise Kütahya, Eğrigöz, Tavşanlı ve Simav kasabalarını ayrıyeten çevrelerini Osmanlı idaresine bırakmıştır (Kesik, 2018, s. 228). Osmanlı kroniklerinde ismi bulunmayan fakat mezar taşları ve araştırmalarda adı geçen Devletşah, Sultan Hatun, Devlet Hatun şeklinde isimler ile anılan Germiyan Bey'i Süleyman Şah'ın kızının asıl adı bilinmemektedir. Osmanlı padişahlarının diğer hükümdarlar ile nikâhları yapılan kızlarının ve padişah eşlerinin isimleri çoğu vakit hükümdarın lakaplarıyla zikredildiği için asıl isimleri unutulmuştur. Devlet Hatun'da kayıtlara bu şekilde geçmiştir (Öcalan, 2017, s. 24). Sultan Murad, Bursa'da gerçekleşen düğün için büyük bir ziyafet vermiştir. Ziyafete tüm Müslüman hükümdarları ve etraftaki komşu beyleri davet edilmiştir. Davet edilen kişilerin elçileri hediyeler ile teşrif etmişlerdir (Lütfullah, 1995, s. 114). Dostluk adına büyük bir fedakârlık örneği sergileyen Süleyman Şah, Kula bölgesine çekilmiştir. Yıldırım Bâyezid'de Kütahya sancak beyliğinde görev almıştır. Aynı zaman aralığında Osmanlılar ile akrabalık bağı kurmak isteyen Karamanoğlu Alâeddin Bey ise I. Murad'ın kızı Melek Hatun'la izdivaç yapmıştır. Bu izdivaç Germiyanoglu Süleyman Şah'ı huzursuz etmiştir. Süleyman Şah, Kula'da 1387 senesinde vefat ederek orada yaptırmış

olduğu Gürhane Medresesi'ne defni yapılmıştır (Kesik, 2018, s. 228). Süleyman Şah'ın vefatına kadar Kula beylik merkezi olmuştur. O devir için merkez haline gelen bir kasaba, şanslı olarak kabul edilmiştir. Çünkü iskân ve imar faaliyetlerde gelişme yaşanması muhakkaktır. Bey'in yeni merkezine ailesi ve askeri, idari, mali ve ilmi görevlileri ile beraber gelmesi, yapılan imar ve iskân düzenlemelerini mecburi kılmıştır. Yapılan yatırımlar kasabayı mühim bir idari merkeze dönüştürmüştür (Alkan, 2017, s. 381).

1387 senesinde Süleyman Şah'ın vefat etmesi ile yerine II.Yakub Bey geçmiştir. Süleyman Şah'ın Hızır ve İlyas adında iki oğlu daha bulunmaktadır. Kosova Savaşında diğer beyliklerin yaptığı gibi Yakub Bey'de asker yollamıştır. Lakin I. Murad'ın şehit olması ile Yakub Bey ve diğer beylikler Osmanlılara karşı bir tutum sergilemişlerdir. Yakub Bey ayrıca çeyiz olarak verdikleri toprakları da geri almak istemiştir. Rumeli'de durumu yoluna koyarak Anadolu'ya gelen Bayezid, Kütahya dolaylarına ulaştığı zaman kendisini hediyeler ile karşılamış olan kayınbiraderini ve subaşı olan Hisar Bey'i İpsala Kalesi'ne kapattırmıştır. Böylelikle 1390 senesinde tüm Germiyan topraklarının idaresi Osmanlılar'a geçmiştir. 1399 senesinde Yakub Bey bir çaresini bularak Timur'un yanına kaçmıştır. 1402 Ankara Savaşı ile eski toprakları iade edilen Anadolu Beylikleri arasında Yakub Bey'in yönetiminde olan olduğu Germiyan Beyliği de vardı. Hatta Timur İzmir üstüne çıktığı sefer sırasında Kütahya'ya gelerek bir süre kalmıştır. İzmir'in alınmasından sonra ise ülkesine geri dönmüştür.

Fetret Devri'nde Osmanlı'daki şehzadeler arasında yaşanan münakaşanın ilk yıllarında Yakub Bey Osmanlılara karşı bir tutum sergilemiştir. Cüneyd Bey ile Şehzade İsa Çelebi olayında Karamanlılar ile bir dönem iş birliği yapmıştır. Fakat sonra Çelebi Mehmet tarafını tutmuştur. Karamanoğulları ise bu yakınlığı onaylamayarak 1410 ve 1411 senelerinde Germiyan topraklarına saldırarak Karamanoğlu Mehmet Bey önderliğinde Kütahya'yı kuşatarak ele geçirmişlerdir.

Çelebi Mehmet Kütahya'yı aldıktan sonra Bursa üstüne doğru harekete geçen ve burayı 1413 senesinde yakan Karamanlıları bölgeden uzaklaştırmıştır. Yakub Bey ise Osmanlı himayesinde beyliğine tekrar sahip olmuştur. Bu sırada Yakub Bey yapımı devam ettiği imareti bitirerek açılışı yapmıştır. Ayrıca buraya taş vakfiye de diktirmiştir. Vakfiyeye göre ülkesine hakimiyeti 1414 senesinde olmuştur. Çelebi Mehmet'in 1421 senesine kadar olan zaman aralığında Germiyan Beyliği Osmanlı koruyuculuğunda sakin bir dönem geçirmiştir.

II. Murad Osmanlı idaresine geçtiği zamanda, şehzade Küçük Mustafa Çelebi'nin yönetiminde bulunan Hamid Sancak beyliği döneminde Karamanlılar Hamid iline sahip olmuşlardır. Yakub Bey ise II. Murad'a karşı desteğini Mustafa Çelebi'den yana kullanmıştır. Fakat Karamanlılar ve Yakub Bey'in teşvikte bulundukları Mustafa Çelebi, II. Murad tarafınca yenilgiye uğratılıp ortadan kaldırılmıştır. Bu olay sebebiyle Yakub Bey, Osmanlılar ile dost olma yollarını aramıştır. Erkek evladının olmaması ve memleketini ölümünden sonra kız kardeşinin evlatlarına bırakmak istememesi Osmanlılar'a vasiyet etmesine neden olmuştur. 1428 senesinde Edirne'ye giden Yakub Bey, II. Murad ile görüşüp vefatından sonra memleketini ona bıraktığını bildirmiştir. Yakub Bey Kütahya'ya döndükten bir sene sonra vefat etmiş ve yaptırdığı imaret mescidinin içine gömülmüştür (Varlık, 1996, s. 34).

2.2. Karesioğulları

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılması ile uç beyleri önderliğinde kurulan devletler arasında bulunan ve ismini kurucusu Karesi Bey'den alan Türk Beyliğidir (Günel, 2001, s. 488). Beyliğin menşei ve hüküm sürdüğü zaman aralığı tarihte görülen birçok devlet gibi pek aydınlığa kavuşturulamamıştır (Öden, 1999, s. 4). XIII. yüzyıl sonu ve XIV. yüzyıl başlarında büyük ve küçük Mizya şeklinde bilinen (Balıkesir ve Çanakkale dolayları) bölgede Karesi Bey öncülüğünde o mıntıkaya sahip olunarak sonrasında ise Karası Sancağı şeklinde anılıp ülke teşkilatında içinde yerini almıştır (Uzunçarşılı, 2019, s. 96). Ününü Karesioğulları ismi ile duyurmuş olan ailenin soyu XI. yüzyıl sonu XII. yüzyıl başı gibi Orta Anadolu'da devlet kurmuş olan Danişmend Gazi'ye dayanmaktadır. Danişmendli Devleti'nin XIII. yüzyıla yakın zamanlarda Türkiye Selçukluları cephesiyle ortadan kaldırılması ile aileye dahil kişiler Selçuklu Devleti'nin hizmetine girmişlerdir. Bu kişiler üst düzey emirler arasında yer alarak bilhassa uç sınırlarda Bizanslılara karşı devlet hizmetinde bulunmuşlardır (Sevim & Yücel, 1989, s. 262).

Danişmend ailesinin Selçuklu Devleti'nde hizmet etmeyi kabul ettiği aile üyeleri Nizamüddin Yağıbasan'ın oğullarından; Zahirüddin İli, Muzafferüddin Mahmud ve son olarak Bedrüddin veya Sinanüddin şeklinde üç kardeş karşımıza çıkmıştır. Danişmend ailesi Selçuklu hükümdarı olan Rüküddin Süleyman Şah'ın 1202'de ölümünden sonra hükümdarlığa gelen III. Kılıçarslan'a olumsuz yaklaşmışlardır. Rum

İmparatorluğu'na sığınmış olan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tekrar hükümdarlığını sağlamışlardır. Danişmend ailesindeki kardeşlerden biri olan Zahirüddin İlî, I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Selçuklu Devleti'ndeki en önemli makamlardan biri olan Pervanecilikte bulunmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin parçalandığı sırada Danişmend ailesinden olan Kalem Bey ve oğlu Karesi Bey sınırlarda Bizans'a karşı diğer uç beyleri gibi Batı Anadolu'yu imparatorluğun zararına olmasına rağmen ele geçirmeye başlamışlardır. İstila sırasında büyük ihtimalle Germiyanlılar ile hareket ederek Mizya (Balıkesir) bölgesine girmişlerdir. Kalem ve Karesi Beyler, Balıkesir bölgesini başkent yapmışlardır (Uzunçarşılı, 2019, s. 96-97). İbn Battuta "*Seyahatname*" adlı eserinde Balıkesir'i kuran kişinin Karesi Bey olduğunu, oğlu olan Demirhan'ın zamanında şehirde nüfusun arttığını belirtmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 428). İsmail Hakkı Uzunçarşılı, eserinde Arap kaynaklarında Karesi Beyliği'nin 'Memleket-i Ekira' şeklinde zikrettiklerini yazmıştır. Sebebi ise Balıkesir yakınlarında eski ismi Akiros veya Akirous şeklinde anılan bir şehrin mevcudiyetidir. Beyliğin Akira dışında Bergama, Fırt, Kemer Edremit, Aydıncık, Bayramiç, Ayvacık, Ayazmend, Sındırgı, Ezine, Mendehorya, Bigadic ve İvrindi taraflarına da sınırlarına dahil ettiği bilinmektedir (Uzunçarşılı, 2019, s. 97).

Karesi Bey, Moğollardan kaçarak ve Dobrici'den Ece Halil önderliğinde gelmiş olan Sarı Saltuk'a dahil Türkmenleri topraklarına yerleştirerek, yönetiminde olduğu yerlerde Türk nüfusunun artmasını sağlamıştır (Sevim & Yücel, 1989, s. 263). Yazıcızâde Ali'nin eserinde de Rumeli'nin Dobruca vilayetinde bulunan Müslümanların Halil Ece liderliğinde göçüp, gemiyle Karasi İline geldikleri belirtilmiştir (Yazıcızâde Ali, 2017, s. 741). Kalem ve Karesi Bey'in vefat tarihleri tam olarak bilinmemesine karşı 1328 tarihinde Karesi Oğlu Demirhan'ın III. Andronikos ile Çanakkale kıyısında olan Bizans ilçelerine saldırmaması için antlaşma yapması, 1328'den önce Karesi Bey'in öldüğünü düşündürmektedir (Sevim & Yücel, 1989, s. 263).

İbn Battuta, eserinde Balıkesir ve Bergama sultanlarından bahsederek Balıkesir sultanı olarak Demirhan'ı, Bergama için ise Yahşi Han'ı belirtmiştir. Ayrıca Demirhan hakkında halk tarafından sevilmeyip hayırsız bir adam olduğundan bahsetmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 427-428). Karesi Bey'den sonra memleketin bütünlüğünün de bozulduğunu anlamış oluyoruz. Beylik merkezleri, Balıkesir ve Bergama şeklinde iki bölgeye ayrılmıştır. Büyük parça olan Marmara ve Çanakkale'ye kadar dahil olan sınırlar Demirhan'ın hakimiyetinde kalmıştır (Uzunçarşılı, 2019, s. 99).

Mesalik-ul Ebsar'da Yahşi Bey'e ait on beş kasabadan ve bir o kadar da kalesi bulunduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca yirmi bine yakın atlı askerden de söz edilmiştir (El-Ömeri, 2014, s. 166). Bu sayılardan anlaşıldığına göre Demirhan'ın yerleri Yahşi Bey'e ait olan yerlerden fazladır. Yahşi Bey 1341 ve 1342 yıllarında iki kez donanmasıyla Gelibolu Yarımadası'na asker çıkarmış fakat başarılı olamamıştır. Sonuç olarak Bizans saltanat müddeisi Kantakuzen ile anlaşmak zorunda kalmıştır. Bu son seferi itibarıyla Yahşi Bey hakkında bilgi sahibi olunamamıştır (Uzunçarşılı, 2019, s. 99).

Yahşi Bey'den sonra Demirhan ve Dursun Bey arasında ortaya çıkan münakaşalar, beyliğin Osmanlı idaresine girişinin de sinyallerini vermiştir. Demirhan Bey'in yönetiminden memnun olmayan Evrenos Bey, Ece Bey, Gazi Fazıl Bey ve Vezir Hacı İl Bey gibi ileri gelenler, Dursun Bey'in halk tarafınca çok sevilmesini ileri sürerek Karesi tahtına layık görmüşlerdir. Taht için yapılan daveti olumlu karşılayan Dursun Bey, Orhan Bey'e kendisine yardım etmesi karşılığında Balıkesir, Edremit ve Bergama'yı sunmuştur. Teklife olumlu yaklaşan Orhan Bey yanına Dursun Bey'i de alarak Ulubat'ı ele geçirip Balıkesir'e gelmiştir. Demirhan Bey bu durum karşısında geri çekilip Bergama Kalesi'ne sığınmıştır. Bu sırada Dursun Bey'den ağabeyi Demirhan ile sulh yapmasını öneren Orhan Bey, Bergama Kalesi'ni kuşatmak için de harekete geçmiştir. Demirhan Bey ile Bergama surlarına gelen ve yanında Karesi ayanı da olan Dursun Bey beklenmedik bir anda kaleden atılan ok ile öldürülmüştür. Bu olay sebebi ile Orhan Bey'den çeken Bergamalılar, Demirhan Bey'i teslim olması için zorlamışlardır. Anlaşma sonucu kaleden ayrılan ve Bursa'ya gönderilen Demirhan Bey iki sene sonra orada vefat etmiştir. Karesi Beyliği'nin yerini Osmanlı idaresine bırakması Osmanlılar adına asker ve siyasi genişleme bakımından mühim bir evreye sahiptir. Süleyman Paşa, Rumeli'ye geçişte hazırlık ve amacına ulaşma aşamasında Karesi emirlerinin önemli desteklerini görmüştür. Fethedilen yeni Rumeli topraklarında Türkleştirmek amacıyla Anadolu'dan getirilen Türk ahalisi arasında Karesi ilinden gelenler Gelibolu Yarımadası ve kuzeyine Süleyman Paşa döneminde yerleştirilmişlerdir. Hasköy'deki Danişmendli, Karesili, Balıkesirli, Gönenli ve Dimetoka'daki Karesiyurdu olarak bilinen yer adları o dönemden kalmadır (Günel, 2001, s. 488-489). Karesi Beyliği Osmanlı Devletine geçtikten sonra Demirhan'ın emirlerinden Evrenos, Gazi Fazıl, Hacı İlbey, Ece Halil Beyler Osmanlı idaresine girerek, Osmanlı'nın Rumeli'de yayılmasına büyük katkı sağlamışlardır (Uzunçarşılı, 1977, s. 334).

2.3. Aydınogulları

Ege bölgesinde kurulmuş olan beylikler arasında bulunan Aydınogulları, XIV. yüzyıl başında Aydınoglu Mehmed Bey öncülüğünde merkez Birgi şeklinde Büyük Menderes'ten Ayasuluğ ve Tire'ye kadar uzanan bir çizgide kurulmuştur. Başlangıçta Aydınoglu Mehmed Bey, Kütahya ve dolaylarında hüküm sürmekte olan Germiyan Beyliği ordusunda subaşı konumundaydı. Bu esnada taht kavgaları nedeniyle zayıflamaya başlayan Bizans İmparatorluğu'nun topraklarını elde etmeye çalışan Anadolu Beyleri arasından Karesi Bey Çanakkale dolaylarını, Saruhan Bey Alaşehir batısı ile İzmir'e kadar olan bölgeyi, Menteşe Bey'in damadı olan Sasa Bey de Ayasuluğ ve Tire'yi fethetmek adına harekete geçmiştir. Sasa Bey bölgede yaptığı fetihler esnasında Germiyanogulları'nın batı seferlerini üstlenen Aydınoglu Mehmed Bey'den destek istemiştir. Böylelikle Mehmed Bey ile beraber bölgenin fethinde mühim bir rol üstlenmişlerdir. Lakin bir süre sonra Aydınoglu Mehmed Bey ile Sasa Bey'in arası bozulmuştur. Tahminlere göre Sasa Bey, hâkimiyet mücadelesi sebebiyle araları bozulunca Mehmed Bey'e karşı bölgede bulunan düşmanlar ile iş birliği yapmıştır. İki Türkmen Beyi arasındaki savaşta Sasa Bey ve yandaşları, Mehmed Bey karşısında mağlup olmuşlardır. Böylece Aydın ili ele geçirilip, Mehmed Bey tarafından Aydınogulları Beyliği kurulmuştur (Kesik, 2018, s. 258).

Mehmed Bey bu alanda rakipsiz kalınca fütuhatına devam ederek 1310 yılında Müslüman İzmir'i, sonra Sultan Hisar'ı Bodemya, Tire ve Ayasluğ'u, 1326'da da Gavur İzmir diye bilinen sahil İzmir'i almıştır. Mehmed Bey ele geçirdiği yerleri oğulları arasında pay ederek; Sultan Hisar'ı ve Ayasuluğ'u büyük oğlu olan Hızır Bey'e, ikinci evladı Umur Bey'e İzmir'i, üçüncü evladı Süleyman Şah'a ise Tire'yi vermiş en küçük oğlu olan İsa Bey'i de yanına almıştır. Deniz sahillerine hâkim olan Mehmed Bey, İzmir'i almadan önce ilk donanmasını Ayasuluğ'da gerçekleştirerek denizciliğe başlamış, Cenevizliler ile Rumlardan geçmiş olan İzmir'i de aldıktan sonra orda da ayrı bir donanma oluşturmuştur. İzmir Bey'i Umur Bey ise babasının sağlığında kurulmuş donanma ile Rumeli, Ağrıbaş, Sakız, Mora, Bozcaada sahillerinde başarılı akınlar düzenlemiştir. Mehmed Bey 1334 senesinde av sırasında suya düşerek hastalanmış sonra da vefat etmiştir. Yerine ise kardeşlerinin de ısrar ve ittifaklarıyla ikinci oğlu olan Umur Bey, Aydın Beyliğinin başına geçmiştir (Uzunçarşılı, 2019, s. 104-105). *Mesâlikü'l Ebsâr*

adlı eserde Aydınoğlunun altmış kasabasının olduğundan, ordusunun yaklaşık olarak yetmiş bin atlı savaşçıdan oluştuğundan bahsedilmektedir (El-Ömeri, 2014, s. 168).

Kardeşlerinin de onayı ile Aydın Beyliği idaresine gelen Gazi Umur Bey, hükümdarlığını aralıksız bir şekilde gazalarla geçirmiştir. Mehmed Bey'in son zamanlarında İzmir'i almak adına Latinlerin yaptığı saldırılar, Umur Bey'in de ilk zamanlarına rastlamıştır. Lakin Latinler saldırılarında başarı sağlayamayarak geri çekilmişlerdir. Sonrasında ise Umur Bey, Saruhan Bey ile ittifak yapmış, Saruhanoğlu Süleyman Bey ile beraber büyük bir donanma ile Mora'ya bir sefer düzenlemişlerdir. Başarılı geçen sefer sonucunda birçok ganimet ve tutsak ele geçirilmiştir. Bir vakit sonra Umur Bey, beylik sınırlarının içine Germiyanlılardan alınan Alaşehir'i de katmıştır. Bizans İmparatoru'na bağlı bulunan Foça hâkimi Andre Katanya'nın evladı olan Dominik Katanı, hazırlamış olduğu donanma ile Midilli'yi işgal ederek bağımsız duruma getirmiştir. Bunun üstüne III. Andronikos, donaması ile hareket edip Midilli'ye asker çıkartarak kuşatmış ve sonra da 1336 tarihinde Foça'yı da kuşatmıştır. Lakin şehir karadan da kuşatılması gerektiğinden İmparator, Saruhan ve Aydınoğlu Umur Beylere başvurmuştur. Bunun üstüne Umur Bey, İmparatora destek olarak otuz gemi tahsis etmiş ve Cenevizlileri itaat etmeye mecbur bırakmışlardır. Böylelikle İmparator, Foça ve Midilli'yi Cenevizli ailenin elinden almıştır. Umur Bey bu sefer esnasında imparatorun büyük domestiği olan Kantakuzen ile tanışmış ve ayrıca imparator Sakız Adası'nın yönetimini Umur Bey'e vermiştir. Umur Bey ise buna karşılık Alaşehir'i ona bırakmıştır. Sonrasında da Bizans ile Umur Bey'in dostluğu devam ederek Foça seferi ardından, Arnavutların çıkardığı isyan Umur Bey desteğiyle bastırılmıştır. Sonrasında ise kardeşi Hızır Bey ile beraber Katalanlardan olan Atina dukasının, Latinlere karşı giriştiği mücadelede dukanın yanında yer alarak, ardından da onunla beraber Ağrıbaş ve Karadeniz'e geçerek Kili ve Eflak seferlerini yapmışlardır (Sevim & Yücel, 1989, s. 268-269).

1341 yılında İmparator III. Andronik ölünce yerine dokuz-on yaş civarındaki oğlu olan Yuannis imparator olmuştur. Kantakuzen ise bu çocuğa vasi olmuştur. Vasi olan kişi, imparatorun yetkilerine sahip olup bu yetkiyle imparatorluk tacı da giyerlerdi. Bu nedenle Kantakuzen'e rakip olan Apocouque ve genç imparatorun annesi Anna de Savua'nın muhalefetleriyle karşılaşmıştır. Bunun üstüne Dimetoka'ya giden Kantakuzen, orada imparatorluğunu duyurmuştur. Kantakuzen Dimetoka'ya gittikten sonra düşmanlarına karşı Aydınoğlu Umur Bey'in yardımını istemiştir. Kuvvetli bir donanması

bulunan Umur Bey, Doğu Akdeniz’de mühim bir role sahip olmuştur. Zor durumda bulunan Kantakuzen, onu kara gün dostu olarak görmüştür. İmparatorun destek isteğini kabul etmiş olan Umur Bey, 1342 senesinde üç yüz seksen adet donanma ve yirmi dokuz bin kuvveti ile Trakya sahilinden Meriç Nehri’ne kadar gelmiştir. Lakin mevsimin kış olması ve düşmanların galip gelmesi üzerine Umur Bey ulaşmadan önce Sırp kralına sığınmış olan Kantakuzen’e yardımda bulunamamıştır. Fakat Umur Bey, bir miktar kuvvetini de yanına alarak Dimetoka’da Kantakuzen’in eşiyle görüşmüştür. Dimetoka’da biraz kuvvetini muhafız olarak bırakıp, seneye geleceği vaadiyle dönmüştür. Kantakuzen’in hasımları onun Sırbistan’da vefat ettiği haberini uydurmuş ve bunu yaymışlardır. Lakin 1343 tarihinde Kantakuzen’den davet mektubu alan Umur Bey, hazırlığını yaparak harekete geçmiştir. Kantakuzen’in düşmanı olan Apokok, Selanik taraflarında bulunduğu sırada Umur Bey’in karadan çıkmasını beklemeden İstanbul’a dönüş yapmıştır. Umur Bey de Kantakuzen’e yardımcı kuvvetler yollamıştır. Selanik önünde buluşan Kantakuzen ve Umur Bey, Selanik’i kuşatmışlar fakat alamamışlardır. Umur Bey, Kantakuzen’in elçisiyle İstanbul’a barış teklifi yollamış ise de bir sonuç alamamıştır (Uzunçarşılı, 2019, s. 106-107).

Umur Bey’in zorlu ve sürekli etkinlikleri, Doğu Akdeniz taraflarındaki adalarda bulunan Latinleri tedirgin etmekteydi. Umur Bey’e karşı çareler aranmaya başlanmış ve imparatoriçe Anna, saldırıların sonlanması için Papa VI. Klemen’a başvurmuştur. Çok vakit geçmeden Papa’nın donanmasıyla beraber Ceneviz, Venedik, Kıbrıs krallığı ve Rodos Şövalyeleri donanmaları bir araya gelerek İzmir’i tehdit etmeye başlamışlardır. İlk Haçlı kuvvetlerine karşı başarı sağlayan Umur Bey, ikinci saldırıya karşı direnemeyerek geri çekilmek zorunda kalmıştır ve Türk donanması da yakılmıştır. Latinler, karaya asker çıkararak İzmir’in kıyı kesimlerini işgal etmişlerdir. Bu sırada Umur Bey ise Müslüman İzmir olarak adlandırılan bölgeye çekilmiş ve orada durmuştur. Kıyı İzmir’i geri alacağına dair ümidi olmayan Umur Bey, Saruhan Bey’in önerisiyle Latinler ile bir anlaşma yapmıştır. Umur Bey’in donanmasının yakılması ile denizlerdeki faaliyetleri duraksamıştır. Böylece memleketin iktisadi durumunda da bozulma yaşanmıştır. Bunun üstüne Umur Bey, hem ganimet ele geçirmek hem de dostu olan Kantakuzen’e yardım etmek için kara yoluyla harekete geçmiştir. Saruhan Bey ile yaşadıkları sınır uyuşmazlığı Saruhan Bey’in lehine olacak şekilde çözümlenerek, onun evladı Süleyman ile Karesi oğlu Süleyman Beylerle beraber Çanakkale Boğazına kadar gelerek Rumeli’ye Karesi gemileriyle geçmişlerdir. Kantakuzen’in düşmanları ile

çarpışmışlardır. Bu sırada Apokok'un vefat etmesi üzerine İstanbul'a saldırmışlardır. İstanbul'da yandaşlarıyla beraber bir ihtilal planlayıp şehre girmeyi düşünmüşler ise de bu plandan haberdar olan kraliçe Anna, engel olarak ihtilalcileri öldürmüştür. Bunun üstüne Umur Bey, Kantakuzen ve arkadaşları Rumeli'ye dönmüşlerdir. Saruhanoglu Süleyman'ın Küçükçekmece'de vefat etmesi üzerine Umur Bey, Rumeliye gitmeyerek Saruhanoglu Süleyman'ın naaşıyla beraber memlekete dönmüştür. Papa, İzmir için yapılan harekâtın devamı adına Hristiyan hükümdarlara müracaat etmiş lakin başarılı olamamıştır. Sadece Latin güçlerinin kumandasını üstlenen Vinnois dükü Humbert Danphin saldırıda bulunmuş fakat Umur Bey ile kardeşlerinin direnmesi üzerine başarı sağlayamamıştır. Dük yardım sağlamak adına Rodos Adasına yol alınca bu esnada Umur Bey kıyı İzmir'e saldırıda bulunmuştur. Papa'dan yardım sağlanamayınca kaledekiler Umur Bey ile sulh yapmak mecburiyetinde kalmışlardır. Bununla beraber dükün Avrupa'ya dönmesi ile bu defa Ayasuluğ'da bulunan Aydınoğlu donanması, Akdeniz'de eyleme başlamıştır. Rodos şövalyeleri, ticaretin durma noktasına gelmesi ile İzmir'i Aydınoğulları'na bırakarak bazı imtiyazlar elde etmişlerdir. Lakin diğer müttefikler bu duruma itiraz edince Papa bu anlaşmayı reddetmiş ve sulh gerçekleşmemiştir. Bunun üstüne durumu savaşıla çözüme kavuşturmak isteyen Umur Bey, askerlerinin önünde saldırıda bulunduğu esnada alnından vurulup, otuz dokuz yaşında şehit edilmiştir. Mezarı babasının türbesinde Birgi'dedir (Sevim & Yücel, 1989, s. 270-271). Dukas'da eserinde tzungra adı verilen gereç tarafından Umur Bey'in iki kaşının ortasına ok fırlatıldığı ve tepetaklak olarak yere düştüğünü anlatmıştır (Doukas, 2008, s. 22). İbn Battuta Umur Bey için dindar ve cömert biri olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca yiğit ve cesur olduğunu belirtmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 426).

Bizans tarihçisi olan Mihail Dukas, Bizans'ta baş gösteren iç savaşta desteklediği Kantakuzenos mağlup olunca, maruz kaldığı kıyımdan kaçıp Aydınoğlu Umur Bey'e sığınmıştır (Kayapınar, 2020, s. 343).

18 yaşında iken Aydınoğlu Beyliği'nde yönetime gelen Umur Bey, yirmi bir senelik hükümdarlık süresince fetih ve gaza faaliyetlerini devamlı sürdürerek, farklı yerlere yirmi altı sefer düzenlemiştir. Umur Bey'in vefatı Aydınoğulları başta olmak üzere büyük bir üzüntüye sebep olmuş ve diğer beyliklerde de bu üzüntü paylaşılmıştır (Özkan, 2003, s. 19).

Umur Bey şehit düşünce Ayasuluğ emiri olarak görev yapan büyük kardeşi Hızır Bey, Aydın ailesinin hükümdarı olmuştur. Hızır Bey, Umur Bey kadar hareketli

olmadığı için Kıbrıs, Rodos ve Latinlerle yani Venedik’le ağır bir antlaşma imzalamak zorunda kalmıştır. Hızır Bey, kardeşi Umur Bey’in vefatından hemen sonra 18 Ağustos 1348 tarihinde imzaladığı antlaşma ile Latinler, Aydınolu gümrük vergilerinin yarısını almaktaydılar. Bütün deniz güçlerinin silahsızlanması, Hristiyan gemilerin Aydın beyliği limanında rahatça girip çökmelerini, kazaya uğramış kendilerine ait gemilerinin kurtarılmasını, Aydın beyliğinde konsolos bulundurmalarını yapılan antlaşma ile kabul etmiş oluyordu. Bunların dışında onların dostlarına dost, düşmanlarına ise düşman olmayı kabul etmişlerdir. Ayrıca Aydın iline yapılacak bir saldırıda m  ttef  kler harekete geçmeyi de üstlenmişlerdir. Yapılan antlaşma yirmi maddeye sahip olmakla beraber, Papa tarafından onaylanmıştır. Antlaşma, Aydınoluğullarında faaliyetleri durdurmuş ve yapılan müdahaleler beyliğin çökmesine sebep olmuştur. Hızır Bey’in   l  m tarihi belli değildir (Uzunçarşılı, 2019, s. 109-110).

Aydınolu Mehmed Bey’in evlatlarından Bodemya emiri olan İbrahim Bahadır, Umur Bey’in vefatından önce, Tire emiri Süleymanşah da 1349 senesinde vefat etmiştir. Böylece Mehmed Bey’in en küçük ve beşinci evladı olan İsa Bey, Hızır Bey’den sonra beyliğin tahtına oturmuştur. İsa Bey, Hızır Bey’in döneminde beyliğin merkezi haline gelen Selçuk’ta saltanatını sürdürmüştür. 1371 tarihinde Venedik ile yapılan anlaşma tekrarlanmıştır. Bu esnada Anadolu ve Rumeli’deki topraklarını genişleten Osmanlılar, Anadolu Beyliklerine karşı üstün duruma gelmiştir. Bu nedenle İsa Bey, Osmanlılar ile olumlu bir ilişki sağlamaya çalışmıştır. I.Murad’ın oğullarından Bâyezid ve Yakub   elebilerin sünnet törenlerine diğer beyliklerle beraber Aydınoluğulları’nın temsilcileri de katılmıştır. Bâyezid   elebi’nin Bursa’da gerçekleşen düğününe de Aydınoluğulları hediye göndermiştir. Aydınolu Beyliği ve Osmanlı Devleti arasında yaşanan dostane münasebet, askeri yönden de kendini göstermeye başlamıştır. Murat Hüdavendigar Kosova Savaşı’na katıldığı zaman Anadolu beyleri tarafından sağlanan yardım kuvvetleri içinde İsa Bey’de bulunmaktadır. Denizlerde g    kaybeden, bu nedenle gaza, ganimet ve cihad yolları da tıkanmış olan kıyı beylikleri, Rumeli fetihlerine Osmanlılar ile katılmışlardır. I.Murad’ın savaş meydanında yaşamını yitirmesi ile tahta geçen evladı Yıldırım Bâyezid, Türkmen beylerinin tepkisiyle karşılaşmıştır. Özellikle Karamanoğulları’nın teşvik etmesiyle gelişme yaşayan ittifak tarafları içinde Aydınoluğulları da bulunmaktaydı. Yıldırım Bâyezid’in Rumeli’de düzeni sağlaması ile Bursa’ya gelerek, Anadolu seferi adına hazırlıklarını yapıp Alaşehir’e yürümüştür. Osmanlılar 1390 yılında Aydınolu hakimiyetindeki Alaşehir’e yürümüştür. Osmanlılar

1390 yılında Aydınoğlu hakimiyetindeki Alaşehir'i ele geçirmişlerdir. Bunun üstüne İsa Bey, Yıldırım Bâyezid'e bağlı olduğunu duyurmuştur. Böylece 1390 senesinde Aydınoğlu Beyliği'ne ait topraklar Osmanlı idaresine girmiştir. İsa Bey'in ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir (Kesik, 2018, s. 266-267).

Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından beylikleri kendilerine iade edilen hanedanlar içinde İsa Bey'in evladı Musa Bey ve kardeşi II. Umur'u da görmekteyiz. Musa Bey, 1403 senesinde vefat edince Aydın ilini kardeşi II. Umur yönetmiştir (Uzunçarşılı, 2019, s. 114).

II. Umur Bey'in dönemi çoğunlukla kuzeni ile taht için yaptığı münakaşalarla geçmiştir. Umur Bey'in Ayasuluğ'da olduğu sırada amcaoğlu Cüneyd Bey'de İzmir'i idare etmiştir. Umur Bey'den egemenliğini almak isteğinde olan Cüneyd Bey, bir zaman sonra Umur Bey'in üzerine yürümüştür. Direnemeyen Umur Bey şehri amcaoğluna bırakmak zorunda kalmıştır. Böylece Selçuk, Cüneyd Bey'in hâkimiyetine girmiştir. Ayrıca Cüneyd Bey Osmanlı'nın Fetret Devri'nde Rumeli sınırlarını elinde bulunduran Süleyman Çelebi'ye bağlı olduğunu bildirerek yardım istemiştir. Cüneyd Bey aldığı maddi yardım ile Ayasuluğ'daki egemenliğini sağlamlaştırmıştır. İki yıl sonra Umur Bey, akrabası da olan Menteşe Bey'i İlyas Bey'den yardım istemiştir. Ordusu ile beraber Umur Bey'e yardıma giden İlyas Bey Ayasuluğ'u kuşatmıştır. Ayasuluğ'un hâkimiyetini kardeşi Karasubaşı Hasan'a bırakan Cüneyd Bey bu esnada İzmir'de bulunmaktaydı. Ayasuluğ yapılan kuşatmaya fazla dayanamayarak, İlyas Bey'in de şehri ateşe vermesi ile birlikte kaledekiler teslim olmuştur. Karasubaşı Hasan, Menteşe Bey'i tarafından yakalanıp Marmaris'te hapsedilmiştir. Umur Bey böylece yeniden topraklarına sahip olmuştur. Lakin bu sefer de hapisteki kardeşini kurtaran Cüneyd Bey, ordusu ile Ayasuluğ'u kuşatmıştır. Sonunda Cüneyd Bey ve Umur Bey anlaşma sağlamış ve Cüneyd Bey, Umur Bey'in kızı ile evlenmiştir. Böylece ülkenin fiilen idaresini ele geçirmiştir. Sonraki süreçte Osmanlı ile sürdürülen dostluk politikasından vazgeçilmiş, Cüneyd ve Umur beyler beraber hareket ederek Nif ve Salihli'yi sınırlarına katmıştır. II. Umur Bey 1405 senesinde ölmüş ve Birgi'deki babasının türbesine gömülmüştür. Cüneyd Bey ise Aydınoğlu Beyliği'ni tek başına yönetmeye başlamıştır. İbrahim Bahadır Bey'in oğlu Cüneyd Bey, Ayasuluğ'a yerleşmesinden sonra Timur ve Yıldırım Bâyezid arasında yaşanan taht kavgaları esnasında Aydın ilindeki konumunu sağlamlaştırmak adına taraf olmayı seçmiştir. Mehmed Çelebi ile mücadelede bulunan İsa Çelebi, Cüneyd Bey'e sığınmıştır. Menteşe ve Saruhan beylerinin de desteğini alan Cüneyd Bey, İsa Çelebi'yi

savunmak için uğraşmıştır. Fakat Çelebi Mehmed'in mücadelede başarı sağlaması üzerine Cüneyd Bey, ona bağlı olmak zorunda kalmıştır. Böylelikle beyliğin başında kalan Cüneyd Bey, sonrasında Süleyman Çelebi ile mücadele etmiştir. Çelebi Mehmed'in Batı Anadolu'da eyleme geçmesi ile beraber Süleyman Çelebi Edirne'den yirmi bin kişilik ordu ile Aydın ili dolaylarına gelmiştir. Cüneyd Bey, Germiyan ve Karamanoğullarının yardımını alarak Süleyman Çelebi'ye bağlı olduğunu bildirmiştir. Süleyman Çelebi yaklaşık dört ay burada kalıp, Cüneyd Bey ile beraber Rumeli'ye dönmüştür. Burada Ohri sancak beyi olan Cüneyd Bey, Süleyman Çelebi'nin Musa Çelebi'ye mağlup olması üzerine yeniden Aydın bölgesine gelerek Ayasuluğ'u elde ederek beyliğini yönetmeye başlamıştır. Yıldırımın oğullarından olan Çelebi Mehmed, Musa Çelebi'yi mağlup ederek Osmanlı topraklarındaki karışıklığı sonlandırmıştır. Birliğin sağlanması ile Bergama'ya gelerek Cüneyd Bey üzerine gitmiştir. Daha sonra Kayacık, Nif ve Kıyma kalelerini alıp İzmir kalesini de kuşatmıştır. Cüneyd Bey'in Çelebi Mehmed ile savaşı göze alamaması sonucu ona bağlılığını bildirip, İzmir'i teslim etmiştir. Osmanlı padişahı ise buna karşılık olarak Cüneyd Bey'i Niğbolu sancak beyliğine getirmiştir. Aydın oğlu beyi yaşadığı müddetçe Osmanlı hükümdarına sadık kalacağına dair söz vermiştir. Fakat bir zaman sonra Eflâk'ta ortaya çıkan Düzmece Mustafa'nın isyanına katılarak iş birliği yapmıştır. Çelebi Mehmed ikisini de takibe aldığı için bunlar Selanik'e kaçmışlardır. Bu esnada Selanik, Bizans hâkimiyetindeki bir şehirdi. İmparatorun asileri teslim etmeye olumlu yaklaşmaması üzerine Çelebi I.Mehmed'in arzusuyla Bizans İmparatoru Cüneyd Bey'i İstanbul'da manastırda, Düzmece Mustafa'yı da Limni Adasında hapsedmiştir (Kesik, 2018, s. 267-269).

2.4.Saruhanogulları

Batı Anadolu'nun uç kesimlerinde 1290 senesi itibariyle aktiflik göstermeye başlayan beylik, Saruhan Bey önderliğinde Manisa merkez olarak kurulmuştur. Beylik kurucusunun ismiyle anılmaktadır. Hâkimiyetinde bulunan topraklar Gediz vadisi ve ovasını içine almaktadır. Güneyde Aydınoğulları, Kuzeyde Karesioğulları ve doğuda Germiyanogulları ile komşu olan Saruhanogulları, Batı Anadolu'da denizci Türkmen Beylikleri içinde bulunan Menteşe, Aydın, Karesi beylikleri arasında yer almıştır (Emecen, 2009, s. 170). Denizci Türkmen Beyliklerinden biri olan Saruhanogulları, Manisa bölgesinin Türkleşmesinde mühim bir rol üstlenmiş ve yerleşim merkezlerine

yenilerinin eklenmesini sağlamışlardır. Hâkimiyeti altına aldıkları kasaba ve şehirlerde iskân politikası uygulamışlardır (Kesik, 2018, s. 243).

Saruhanogulları'nın hem kurucusu hem de beyliğe adını veren kişi olan Saruhan Bey'in menşei konusunda kesin görüşler bulunmamaktadır (Kesik, 2018, s. 243). İbn Bibi'nin eserinde Harezmi emirleri arasında Kır Han, Bereket, Can Birdi, Yılan Boğa, Sarı Han ve Küçlü Han gibi kişilerin isimleri sayılmaktadır (Bibi, 2020, s. 420). Bu nedenle Harzemşahlar'a dahil emirlerin herhangi birinin soyundan geldiği tahmin edilmiştir (Kesik, 2018, s. 243).

Eski kayıtlar dahilinde Saruhan Bey'in babasının ismi Alpağı'dır. Ayrıca Çuğa ve Ali Paşa isimlerinde iki kardeşi bulunmaktadır. 1305 senesinde Manisa bölgesinde yayılarak zaferler kazanan Türklerin liderliğini Saruhan Bey yapmıştır. Saruhan Bey Danya Kalesinde Katalanlar'ı kuşatmış fakat orayı alamamıştır. Sonunda Türklerin Leşkeri ili diye adlandırdıkları Manisa'yı 1313'de alarak sınırlarını denize doğru genişletmiştir. Böylelikle eski Lidya'ya neredeyse sahip olmuştur. Manisa merkez olarak denizcilik faaliyetlerinde bulunup, donanması ile Midilli, Foça, Naksos ve Sakız'daki Cenevizlileri vergiye bağlamıştır. Kimi zaman yalnız kimi zaman Aydınoğulları donanması ile ortak seferler yapmıştır. Nif kasabasını ise kardeşi Ali Paşa fethedip, kendisine merkez yapmıştır (Uzunçarşılı, 2019, s. 84).

İbn Battuta *Seyahatname* adlı eserinde Saruhan Bey için şehrin hükümdarı olduğunu belirtmiştir. Manisa'ya geldiğinde Saruhan Bey'i birkaç ay önce vefat eden oğlunun türbesinde bulduğunu kaydetmiştir. Ayrıca Manisa şehrinin gayet sağlam surlarla çevrili olduğunu ve Foçalıların her yıl hediyeler gönderdiklerini anlatmıştır (İbn Battûta, 2000, s. 426-427). Bu durumda Foçalıların yıllık vergiye bağlandıklarını da anlamış oluyoruz.

Bu dönemde Orhan Bey, Bizans İmparatorluğu zararına devamlı topraklarının sınırlarını genişletmiştir. Bunun üzerine Bizans İmparatoru olan III. Andronikos Palaiologos, Saruhan ve Aydınoğulları ile birlikte Osmanlılara karşı ittifak kurmuştur. Bu nedenle Saruhan Bey, Bizans ve Aydınoğullarıyla Osmanlılara karşı ortak hareket etmiştir. 1334 senesinde Aydınoğulları ve Saruhanogulları kuvvetli bir donanma ile Trakya ve Yunanistan üzerine bir deniz seferi düzenlemişlerdir. Bu sırada Saruhanogulları beyliğinin donanması başında Saruhan Bey'in oğlu olan Süleyman Bey bulunmaktaydı. Lakin bu sefer esnasında Midilli'yi ele geçiren Foça Valisi Dominik, Süleyman Bey ve birçok adamını esir almıştır. İmparator III. Andronikos, dik başlı Foça

valisini cezalandırmak için donanması ile beraber Foça önlerine gelerek şehri kuşatmıştır. Fakat istediği sonucu elde edemeyen İmparator, dostu olan Saruhan Bey'den yardım istemiş, Saruhan Bey ise oğlu olan Süleyman Bey ve arkadaşlarının kendisine teslim edilmesi koşulu ile yardımda bulunacağını bildirmiştir. İmparatorun bu şartı kabul etmesi ile Saruhanoğulları'na ait olan süvari ve piyade kuvvetleri ile Foça'yı karadan kuşatmışlardır. Kuşatma beş aya yakın bir süre devam etmiş fakat kale düşürülememiştir. İmparator Andronikos bu kez de Anadolu'da bulunan diğer bağlaştığı Aydınolu Umur Bey'den destek istemiştir. Böylelikle Bizans, Saruhan ve Aydınolu kuvvetlerinden meydana gelen donanma Foça Valisini bir deniz savaşına zorlamış fakat başaramamışlardır. Sonunda İmparator, Vali Dominik ile anlaşma sağlamış, Süleyman Bey ve adamları serbest bırakılmıştır. 1341 senesinde III.Andronios'un vefat etmesi ile beraber Bizans İmparatorluğunda saltanat mücadelesi başlamıştır. Bu karışıklıktan faydalanmak isteyen Saruhan Bey, Bizans üstüne akınlar düzenlemiştir. Gelibolu dolaylarına düzenlediği seferde başarı sağlayamamıştır. Saruhan Bey'e karşılık Bizans da harekete geçip Saruhanoğulları Beyliği kıyısında yağma ve tahrip çalışmalarına başlamıştır. Yaşanan iktidar mücadelesi çerçevesinde Dimetoka'da imparatorluğunu duyuran Kantakuzenos, eski müttefiklerine başvurmuştur. Umur Bey Kantakuzenos'a olumlu dönüş yaparak 1342 yılı sonlarında üç yüz gemi Meriç kıyısında yardımda bulunmuş fakat kış mevsimi yakında olduğu için kısa bir süre sonrasında dönüş yapmıştır. 1343 yılında tekrar Trakya'ya giderek Selanik'i yağmalamıştır. Bu harekete Saruhan askerlerinin katılmış olma olasılığı da vardır. Bu olaylar esnasında Saruhan Bey'in dostu ve bağlaştığı olan Aydınolu Umur Bey, Haçlı kuvvetlerinin saldırısına uğramış, saldırı sonucunda Haçlı donanması İzmir'i ele geçirmiştir. İzmir'in Latinler tarafından işgal edilmesi Saruhanlıların denizcilik faaliyetlerine ciddi bir zarar vermiştir. Batı Anadolu'da bu olaylar yaşanırken Bizans başkenti İstanbul'da hâkimiyet mücadeleleri devam etmekteydi. İstanbul'a sahip olmak isteyen Kantakuzenos, dostu olan Aydınolu Umur Bey'den destek istemek için haber göndermiştir. Umur Bey teklife olumlu yaklaşınca Saruhan Bey, Süleyman Bey önderliğinde bir miktar askeri Umur Bey'in yanına yollamıştır. Umur Bey ve Saruhan kuvvetleri Trakya'ya ulaşınca Kantakuzenos'un kuvvetleriyle bir araya gelmişler. İstanbul'a doğru yola çıkan müttefik kuvvetler, Kantakuzenos destekçilerinin bertaraf edildikleri haberini alınca geri çekilip, Makedonya dolaylarına hareket etmişler. Dönüş sırasında Küçükçekmece dolaylarında Saruhanoğlu Süleyman Bey, humma illeti sonucu vefat etmiştir. Bunun üzerine Umur Bey, Süleyman

Bey'in naaşını alıp Manisa'da bulunan babasının yanına getirmiştir. Oğlunun öldüğünü haber alan Saruhan Bey, bu olaydan sonra fazla yaşamayarak tahmini bir yıl sonra 1346 yılında vefat etmiştir. Saruhan Bey'in döneminde Manisa, Türk-İslam şehri olarak gelişmiş ve büyümüştür (Kesik, 2018, s. 245-247).

Mesaliku'l Ebsar adlı eserde Saruhan Bey için on beş kasabasının olduğundan ve yirmi kalesi bulunduğundan bahsedilmiştir. Ordusunun on binden fazla atlı savaşıdan oluştuğunu, askerlerin savaşçı ve zorlu oldukları anlatılmıştır. Ayrıca deniz savaşlarında bulunduklarını ve her zaman tetikte oldukları anlatılmıştır (El-Ömeri, 2014, s. 167).

Saruhan Bey'den sonra beyliğin başına oğlu Fahrüddin İlyas Bey geçmiştir. Aydınoğulları'ndan umudunu kesmiş olan Kantakuzen, kızı Teodora'yı Osmanlı hükümdarı Orhan Gaziyle anlaşmasa sonucu evlendirmiştir. Bu durum karşısında telaşlanan İmparatoriçe Anna, İlyas Bey ile ittifak sağlamıştır. 1356 senesinde Orhan Gazi'nin oğlu Halil'i, Cenevizli korsanlar Gemlik sahilinde denizde gezerken yakalayıp Foça'ya götürmüşlerdir. Yuannis Paleolog'a başvuran Orhan Gazi, evladının kurtarılmasını rica etmiş fakat olumsuz yanıt almıştır. Bunu üstüne Foça'ya doğru hareket etmiş ve denizden kuşatmıştır. Lakin Saruhan Oğlu Foçalıların bağlaştığı olduğundan karadan bir şey yapılamamıştır. Sonunda İmparator, İlyas Bey'i kendi tarafına davet ederek Foça-Saruhan ittifakını bozmuştur. İlyas Bey kendi karargâhına icabet eden ve beraber ava çıktıkları imparatoru bir dahaki gelişinde yakalamak istemiş fakat planı imparator tarafına duyurulmuştur. Lakin imparator bu plandan haberdar olduğunu hissettirmemiştir. Bir gün İlyas Bey, İmparator tarafından donanmasına davet edilmiş ve İlyas Bey gelir gelmez, İmparator gemisine demir aldırıp denize doğru açılmıştır. Bu olay ile Saruhan Oğlu İlyas Bey alıkoyulup, hapsedilmiştir. İlyas Bey'in eşi tarafından imparatora fidye-i necat, rehine, hediye ve para getirilmiştir. Böylece eşini tutsaklıktan kurtarmıştır. Fahrüddin İlyas Bey'in vefat tarihi 1362'den sonra olmuştur. Yerine ise oğlu Muzafferüddin İshak Bey geçmiştir (Uzunçarşılı, 2019, s. 86-87).

Babasının sağlığında Menemen'i yöneten İshak Bey, beyliğin zayıfladığı zamanda iktidara geçmiş olsa da Saruhanoğulları onun zamanında en parlak sosyal ve kültürel devrini yaşamıştır. İshak Bey'in Mısır Memlûk sultanıyla mektuplaştığı bilinmektedir. Rodos Adası'nın şövalyelerin elinden alınması amacıyla gerçekleşecek sefere Anadolu Beyleri ile beraber İshak Bey'de davet edilmiştir. İshak Bey'e Memlûk sultanın nâmesi verilmiştir. Saruhanoğulları Beyliği, İshak Bey döneminde yeni komşusu olan Osmanlılar ile mecburi bir dostluk siyaseti izlemişlerdir. Saruhan Beyliği'nin

zorunlu siyaseti ve I. Murad'ın yönetimi zamanında Osmanlı egemenliğini kabullenmesinin nedenleri arasında; beyliklerin ortak bir sınırı paylaşıyor olması ve İzmir'in Latinler tarafınca işgalinin deniz ulaşımını düşürmesine ve ekonomik kaynaklarda azalma yaşanmasına yol açması olmuştur. Görünürde iki beylik dostane bir durumda ilerlese de gerçekte Saruhanoğulları da diğer beylikler gibi Osmanlı'nın isteksiz vasalları arasında bulunmuştur. İshak Bey, I. Murad'ın oğlu olan Yakup Çelebi ve Bayezid'in sünnet düğününe katılmıştır. Yıldırım Bayezid'in Germiyan Beyi'nin kızı ile gerçekleştirdiği evlilik töreninde de bulunmuştur. Ayrıca I. Kosova Savaşı'na da diğer beyliklerin yaptığı gibi kuvvet göndermiştir. İshak Çelebi ile ilgili 1378 senesinden sonra bir bilgiye rastlanmamıştır. Fakat 1378-1379 yılları arasında vefat ettiği düşünülmüştür. (Kesik, 2018, s. 249-250).

I. Murad'ın Kosova Savaşı'nda şehit olması ile tahta oğlu Bâyezit geçmiştir. Bâyezit'in yönetimi sırasında Karamanoğlu Alâeddin Bey'in kışkırtmaları sonucu Aydın, Menteşe Germiyan ve Saruhanolu Hızır Şah'da harekete geçmiştir. Rumeli'deki durumu yoluna koyan Yıldırım Bâyezit, hemen Anadolu'ya geçip Germiyan, Saruhan, Menteşe ve Aydın beyliklerini ortadan kaldırmıştır. Böylelikle Saruhan Beyliği'nin idaresi Karesi sancağı da dahil olacak şekilde sultanın büyük oğlu Ertuğrul'a verilmiştir. Memleketi terkeden Hızır Şah önce Sinop'a Candaroğlu İsfendiyar Bey'in yanına sonrasında ise Timur'un yanına geçmiştir (Sevim & Yücel, 1989, s. 303-304). Saruhanolu Hızır Şah'ın topraklarına hükmeden Osmanlı Devleti'ne karşı (1389) elde edilen vakıf kayıtlarından, Hızır Şah'ın babasının mülkünü kararlı bir şekilde tuttuğuna dair bilgi mevcut olmuştur (Emecen F. , 2009, s. 172).

1402 senesinde Timur, Bâyezit üstüne harekete geçmiştir. Bâyezit'in yenilgisiyle sonuçlanan Ankara Savaşı ile Timur tarafından beylikler yeniden canlandırılmıştır (Aka, 2000, s. 28-29). Ankara Savaşı sonrasında memleketleri iade edilen beyler arasında bulunan Hızır Şah, on iki senelik bir aradan sonra memleketine tekrar hâkim olmuştur. Yıldırım Bâyezit'in evlatları arasında yaşanan saltanat mücadelesinde İsa Çelebi'nin tarafında Hızır Şah, Menteşeoğlu İlyas Bey ve Aydınoğlu Cüneyd Bey bulunmuştur. Fakat İsa Çelebi, Çelebi Mehmet karşısında mağlup olunca Hızır Şah Manisa'ya kaçmıştır. Mehmet Çelebi, Anadolu'daki karışıklığı kendi lehine çevirmesinin ardından Aydınoğlu Cüneyd Bey'in üstüne yürüyerek onu kendisine boyun eğdirmiştir. Sonrasında ise Manisa'ya geçip düzenlediği baskın ile Hızır Şah'ı hamamda yakalayıp canını almıştır. Hızır Şah ölmeden önce vasiyette bulunup babasının yanına gömülmek

istemmiştir. Ayrıca atalarının kurduğu vakıfların da muhafaza edilmesi konusunda vasiyet etmiştir. Çelebi sultan Mehmet tarafından istekleri yerine getirilmiştir (Sevim & Yücel, 1989, s. 304).

2.5.Menteşeoğulları

Menteşe Beyliği, yapılmış araştırmalar dahilinde Muğla ve çevresinde kıyı ve Denizli arasındaki bölgelere yerleşmiş olan Türkmenler tarafından kurulmuştur. Beyliği kuran Türkmenler, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yönetiminde bulunan Antalya ve çevresindeki kıyılardan deniz yolu ile bölgeye gelerek, dağılmış bulunan Bizans donanmasına ait gemiciler ile beraber denizde faaliyette bulunmuşlardır. Muğla ili 1261 yılı sonrasında Türk fethine uğramıştır. Bizans İmparatoru VIII. Mihai, oğlu Andronikos'un kumandasında Türkleri bölgeden çıkarmak adına ordu göndermiştir. Ordu Kemal Paşa yöresinde bulunduğu esnada, Mentеше Bey kumandasında olan Türk birlikleri Aydın ilinin yakınında bulunan Güzelhisar'ı fethetmişlerdir. Beyliğe adı verilen Mentеше Bey, 1282 senesinden sonra vefat etmiş ve Fethiye'deki türbesine defnedilmiştir. Mentеше Bey sonrasında evlatlarından Mesud Bey hükümdar olduğu sırada kardeşi Kirman ise Fenike'ye hâkim olmuştur (Sevim & Yücel, 1989, s. 279).

Mesud Bey zamanında yapılan deniz seferlerinde bazı başarılı sonuçlar alınmıştır. 1300 senesinde Rodos Adası'nın mühim bir kısmı ele geçirilmiştir. Girit ile de ticari ve siyasi bağlantılar kurulmuştur. Fakat Mentешеoğulları Rodos Adası'ndaki egemenliğini sürdüremeyerek on sene sonra Sen Jan Şövalyelerinin saldırısı sonucu Papa ile Fransa Kralı olan Güzel Filip desteğiyle 15 Ağustos 1308 tarihinde şövalyelerin işgaline uğramıştır. 1311 senesinde Hospitalier Şövalyelerinin Cenevizli tüccarların mallarını müsadere etmeleri sonucu Cenevizliler, Mentешеoğullarıyla ittifak yoluna gitmişlerdir. Mesud Bey, ittifak sonucu Cenevizlilerin desteğiyle Rodos'u geri almaya çalışmış ise de Papa V. Clemes'in Cenevizlileri desteğinden men etmesi üzerine başarı sağlayamamıştır (Kesik, 2018, s. 214). Mesud Bey, Mevlana'nın torunu Arif Çelebi tarafından onun vilayeti olarak belirttikleri yerde ziyaret ettiklerini söylemiştir (Eflaki, 1973, s. 244). Mesud Bey 1319 tarihinden önce Milas'ta vefat ederek oraya defnedilmiştir. Beyliğin başına ise altı evladı arasından Orhan Bey geçmiştir (Kesik, 2018, s. 215).

Orhan Bey 1320 tarihi itibari ile Rodos'u geri almak adına şövalyelerle mücadelede bulunmuş fakat amacına ulaşamayarak donanması ile mağlubiyet yaşamıştır. Orhan Bey'in dönemi ile ilgili siyasi ve askeri olaylar hakkında pek bilgi sahibi olunamamıştır (Uzunçarşılı, 2019, s. 72).

İbn Battuta *Seyahatname* adlı eserinde Orhan Bey için hükümdarların arasında güzel ahlak ve zekâsıyla tanındığını anlatmıştır. Genelde âlim ve fakihlerle beraber olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Orhan Bey'in onların ihtiyaçlarını karşılayıp, binek hediye ettiğini kaydetmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 411-412).

Mesaliku'l Ebsar adlı eserde ise beyliğin hâkimi olarak Menteşe oğlu Orhan Bey olduğu aktarılmıştır. İdare merkezi ise Foke'dir (Foça). Orhan Bey'in elli kasabası, iki yüze yakın kalesi olduğunu ayrıca hisarı olduğu anlatılmıştır. Ordusunun yüz bin veya daha fazla askerden oluştuğu anlatılmıştır (El-Ömeri, 2014, s. 169).

Orhan Bey'in ölüm tarihi net bilinmemektedir. Kabri hakkında da malumat sahibi olunmamakla beraber beyliğin merkezi olarak tesis edilmiş Beçin'deki caminin yanında olduğu düşünülmektedir (Uzunçarşılı, 2019, s. 74).

İbrahim Bey, Latin egemenliğine geçmiş olan İzmir'i kurtarmak adına Aydınoğlu Umur Bey'e asker desteği vermek için hazırlandığı sırada Umur Bey şehit olmuştur. Bu sırada kardeşi Hızır Bey'in Latinler ile ağır bir antlaşma yapmak üzere olması nedeniyle yardımda bulunamamıştır. Bunun üzerine İbrahim Bey, Venediklilerin Balat limanına yolladıkları donanmaları ile tehdit edilip ağır bir antlaşma imzalatmışlardır. Ayrıca 1355 yılında Palatya'da kilise inşası ve konsolosluk kurulması konusunu da kabul ettirmişlerdir. İbrahim Bey'in 1360 senesinde veya az öncesinde vefat ettiği düşünülmektedir. İbrahim Bey'in evlatlarından Ahmet Gazi, Musa ve Mehmet isimlerindeki üç oğlu saltanat için mücadeleye girişmişlerdir. Bu nedenle beylik bütünlüğü de bozulmuştur. İbrahim Bey'in büyük oğlu olduğu düşünülen Musa Bey, Milas ve Balat dolaylarında, Mehmet Bey Çine ve Muğla'da, Ahmet Bey ise güney tarafta Marmaris ve Fethiye'de bulundukları anlaşılmaktadır. Ahmet Gazi 1375 tarihli bir medreseyi yaptırmış olması Musa Bey'in bu tarihten önce vefat ettiği ve böylece Ahmet Gazi'nin Beçin ve Milas'a sahip olduğu düşünülmüştür. Musa Bey'in vefatı sonrasında Balat, Menteşe Beyliği yönetiminde önce Mehmet Bey, sonra ise Mehmet Bey oğlu Mahmut Bey bulunmuşlardır. Gazi Ahmet Bey Beçin ve Milas, Mehmet Bey ise Çine, Balat ve Muğla emiri olarak görülmektedir. Sultan Murat'tan sonra Yıldırım Bâyezit hükümdar olmuştur. Bâyezit, Karamanoğlu Alâeddin Bey'in kışkırtmaları neticesinde

Osmanlılar aleyhine yapılmış olan ittifak itibarıyla Saruhan, Germiyan ve Aydın mıntıkalarını ele geçirmiştir. Bu esnada Menteşeoğlu Mahmut Bey'in egemenliğindeki yerler de alınmış, karşılık olarak ise Sultan Bâyezit, Bergama ilçesindeki bazı yerleri Mahmut Bey'e vermiştir. Bunun üstüne Mahmut'un babası topraklarını terkedip, Sinop emiri Candaroğlu İsfendiyar Bey'e sığınmıştır. Böylelikle Menteşe Beyliği'nin Muğla ve Palanya kolları sona ulaşmıştır. Menteşe Beyliği'nin Beçin ve Milas kollarının Osmanlılar tarafınca hakimiyete maruz kalmamış olmasının sebebi olarak dağlık ve engebeli oluşu veya Osmanlılara karşı mücadelede bulunmuş olmaları düşünülmektedir (Sevim & Yücel, 1989, s. 281-282).

Milas ve Beçin Hükümdarı olan Ahmet Gazi, Megri ve Marmaris bölgelerinde bulunduğu esnada donanması ile faaliyette bulunarak emir-i muazzam, emir-i sultan-ı müluk'-ü'l Arap ve'l Acem, murabıt, emir-i kebir, Sultan-ü's sevhil gibi unvanlar ile zikredilmiştir. Ahmet Gazi Rodos'taki şövalyeler ile Kıbrıs kralı arasında muharebede bulunmuş ve taarruzlarına engel olmak amacıyla Rodos limanında donanma hazırlamış lakin Venediklilerin aracılığıyla 1365 yılında barış yapılmıştır. Ahmet Gazi'nin bu senelerde Fethiye'de olduğu anlaşılmaktadır. Ahmet Gazi 1391 yılının Temmuz ayında vefat etmiştir. Beçin'de bulunan türbesine defni yapılmıştır. Ahmet Gazi'nin vefatı ile yerine aileden biri hükümdar olmak istemiş fakat Yıldırım Bayezit Menteşe bölgesinin Beçin ve Milas dolaylarının yönetimini ümerasında bulunan Hoca Firuz Bey'e vermiştir. Menteşe oğlu ise Mısır'a kaçmıştır. 1402 tarihindeki Ankara Muharebesi sonrası Timur'un hâkimiyetinin kabulü şartı ile iade edilen memleketler arasında Menteşe Beyliği de vardır. Beylik Mehmet Bey ile oğlu İlyas Bey'e verilmiştir. Mehmet Bey hakkında pek bilgi sahibi olunmamakla beraber vefat yılı ve kabri net bilinmemektedir. Vefatı tahmini 1403 senesinde olup, kendisine ait mıntikalardan olan Çine ve Muğla dolaylarının Osmanlılara geçmesi sonrası on iki yıl sonra memleketine kavuşmuş lakin çok yaşamamıştır. Oğlu İlyas Bey yerine geçmiş ve Menteşe Beyliğinin sahibi olmuştur (Uzunçarşılı, 2019, s. 76-78).

İlyas Bey, beyliğin başına geçtikten sonra Osmanlı şehzadeleri arasında yaşanan saltanat kavgalarında taraf olmayı tercih etmeyerek, olumlu bir siyasi çizgide ilerlemiştir. Böylelikle beyliğini korumuştur. Bir taraftan da Aydınoğlu II. Umur Bey rakibi olan amcazadesi Cüneyd Bey ile mücadelede bulunmuş ise de başarılı olamamıştır. Beylik başkenti olan Ayasuluğ'dan kaçmış, şehir Cüneyd Bey tarafınca işgal edilmiştir. Umur Bey dayısı olan Menteşeoğlu İlyas Bey'in bulunduğu Palatya'ya giderek onun

yardımı ile Ayasuluğ'a tekrar sahip olmuştur. İlyas Bey öncelikle Osmanlı şehzadesi Çelebi Mehmet'le mücadelede olan kardeşi İsa'ya yardımda bulunmuş fakat onun başarı sağlayamaması üzerine bu defa Aydınoğlu Cüneyd'in kışkırtmaları ile Çelebi Mehmet aleyhine dönerek, Aydın ve Saruhan beyleriyle beraber yirmi bin kişilik kuvvet meydana getirmişler lakin başarı sağlayamamışlar. Sonrasında Cüneyd Bey, Çelebi Mehmet'le beraber olmuştur. Bunun üstüne Çelebi Mehmet, Saruhan oğlu Hızır Şah'ı öldürtmüştür. İlyas Bey ise Çelebi Mehmet'e bağlı olmak zorunda kalmıştır. Anadolu'da hâkim konumuna gelen Çelebi Mehmet'e karşı Edirne'de olan emir Süleyman Çelebi, Anadolu'da Ege bölgesine geldiği vakit bu defa İlyas Bey ile Aydınoğlu Cüneyd Bey, Emir Süleyman'a bağlı olmuşlardır. Emir Süleyman'ın Cüneyd Bey'i Rumeli'ye götürmesi ile İlyas Bey tekrar Çelebi Mehmet'in hâkimiyetini tanımıştır. İlyas Bey Latinlere karşı Palatya kıyılarında bulunan donanması ile deniz seferinde bulunmuş ve başarıyla sonuçlandırmıştır. Bu başarı üzerine Venedikliler İlyas Bey ile 1403 tarihinde bir antlaşma imzalamışlardır. Fakat antlaşma ile olumlu bir sonuç sağlanamamış ve İlyas Bey seferlerine devam etmiştir. Venedikliler bu durum neticesinde karşı bir atağa geçmişlerdir. Böylece İlyas Bey 17 Ekim 1414 tarihinde daha önce yapılan antlaşmayı yenilemek mecburiyetinde kalmıştır. Aynı sene içinde İlyas Bey bağımsızlığını kaybederek Osmanlı hâkimiyetini tanımıştır (Sevim & Yücel, 1989, s. 283-284). İlyas Bey 1415 yılında Ahmet ve Leys adlarına sahip iki evladını Osmanlı sarayına göndermiştir. İlyas Bey'in 1421 yılında vefat etmesi ile oğulları Edirne'den kaçarak Menteşe iline gidip, beyliğin başına geçmişlerdir. II. Murad'ın 1424 senesinde Menteşe topraklarına sahip olması ile beraber iki kardeş yakalanıp hapsedilmişlerdir. Böylelikle Menteşe Beyliği de sona ermiştir (Merçil, 2004, s. 153).

2.6.Batı Anadolu Beylikleri'nde İktisadi Hayat

Türkiye'nin beylikler dönemindeki iktisadi hayatı çok iyi durumdaydı. XIV. yüzyılın ilk yarısında memleketteki ucuzluk ve bolluk yabancıların dikkatini çekerek, gıpta etmelerine neden olmuştur. XII. yüzyılda Anadolu Selçuklu Devleti'nden sonra ortaya çıkan beyliklerin XVI. yüzyıl ortalarına kadar ziraat, sanayi ve ticarete verdikleri önem, fikir hayatına gösterdikleri ehemmiyet kadar önemli olmuştur. Yolcu ve kervanların güvenliğini sağlamak adına her tarafa yollar, kervansaraylar, köprüler ve hanlar yapılmıştır. Anadolu'nun dört bir yanına giden yolların, kervansaraylarını ve

kervansarayların adlarını saymak bile Anadolu’da Türklerin ticarete gösterdikleri önemi ifade etmektedir (Yavuz, 2002, s. 117).

XIV. yüzyıl başında Anadolu’da siyasi canlılık yeniden yaşanırken bu durumun sonucu her alanda etki göstermeye başlamıştır. Haçlı Seferleri sonrası bir dönem duraklayan Anadolu iktisadi hayatı yeniden canlanmıştır. Anadolu’dan Avrupa ve İstanbul’a ihracı yapılan kumaşlar içinde ipek mühim bir yere sahip olmuştur. Bunun bir kısmı Siirt civarı ve Diyarbakır’dan elde edilmiş, bir kısmı da Balıkesir ve Alaşehir’den sağlanmıştır. Karesi Beyliği merkezi olan Balıkesir’de bol oranda ladin ve ipek üretilerek Avrupa ülkesi pazarlara ihraç edilmiştir (Öden, 1999, s. 82).

İbn Battuta, Balıkesir şehrini anlatırken kalabalık nüfustan, zengin ve şirin çarşısından bahsetmiştir. Balıkesir sultanı Demirhan’ın, ona ipekten yapılmış bir kıyafet gönderdiğini ve şehirden bir cariyeye aldığını yazmıştır (İbn Battûta, 2000, s. 428). Battuta’ya hediye edilen kıyafetin ipekten yapılmış olması, Balıkesir’deki ipek üretiminin neticesi olmuştur. Şehirdeki zenginlik ve çarşılar da aktif bir ticareti desteklemektedir.

El-Ömeri de ülkede Karesi ülkesinde bol miktarda ipek ve lavdanom (içinde afyon bulunan ilaç) üretildiğini ve ürünlerin Hristiyan ülkelere ihraç edildiğini yazmıştır. Ülkedeki fiyatların düşük ve sabit olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca köle ticaretinin olduğunu, onların savaşlar sonucu esir düştüklerini yazmıştır (El-Ömeri, 2014, s. 166). El- Ömeri’nin anlattıkları ile de köle ticaretinin yapıldığı desteklenmiş ve ülkede ucuz bir hayatın olduğu yazılmıştır. İhraç edilen ürünler ise beyliğin dışarıya açıldığının da net bir ifadesi olmuştur.

Saruhanogulları Beyliğinde ise İtalyan kolonilerinin tüccarları arasında gerçekleştirilen anlaşma neticesinde (1340) ithal ve ihracı yapılan bazı mallar Saruhanoglu Beyliği’nin sanayi ve ziraat alanındaki üretimi ortaya koymuştur. Saruhan bölgesindeki zirai faaliyetler toprak ve iklimin özelliğine göre çeşitlilik göstermiştir. Saruhanogulları İtalyan tüccarlara kuru meyve, zeytin, buğday, pirinç, kendir, zeytinyağı, pamuk, afyon, koyun, at, pamuk ve orman ürünleri ihraç etmiştir. Onlardan ise şarap, tekstil ürünü ve sabun almıştır (Korkmaz, 2002, s. 638). İhracı yapılan ürünler beyliğin tarım ve hayvancılıkta ilerlediğini göstermektedir.

İhraç ürünler içinde Saruhan Türkmenleri için ekonomik alanda etkisi yüksek olanlar pamuk, buğday ve halı olmuştur. Bilhassa halı ihracında Kula ve Uşak şehirleri yanında Saruhan şehrinden biri olan Gördes’in de mühim bir payı olmuştur. İhraç edilen malların ulaşım ve nakliyatının Gediz Nehrinden yapıyor olması dikkat çeken bir ayrıntı

olmuştur (Korkmaz, 2002, s. 638). Nehir üzerinden ticaret ürünlerinin ihraç edilmesi, beyliğin denizcilik alanında gelişim yaşadığını da ispat etmiştir.

Germiyan Beyliğinde ise Germiyan kumaşları olarak bilinen meşhur dokumalar, döneminde ünlü bir marka şeklini almıştır. Anadolu'nun her tarafında bilinen ve Bursa pazarında da yerini alan Germiyan kumaşları, Osmanlı sarayına gönderilen hediyelik eşyalar arasında bulunmuştur. Ayrıca Denizli'de dokuması yapılan ve "Ak kalemlî" adı verilen kumaştan "hil'atler" yapılmış, değerlerini ispat etmiştir. Germiyan Beyliği, ticaret ve sanayide de gelişmiştir. Germiyan kumaşları adı ile bilinen tekstil ürünleri üreterek pazarlamasını yapmışlardır. Değerli atlar yetiştirerek yabancılara satışı yapılmıştır. Kütahya'da üretimi yapılan pirinç, buğday, balmumu ve işlenmiş kenevir, Selçuk ve Balat'a Menderes Nehrinden ulaştırılmıştır. Germiyan Beyliğinin merkezi konumunda olan Kütahya, farklı ekonomik karakterlere sahip olduğu için ticaret merkezi olma rolünde olmuştur (Ünal, 2015, s. 88-90).

El-Ömeri Germiyan Beyliğinden söz ederken Kütahya şehrinin çevresinde birçok kasaba yer aldığını, nüfusun yoğun ve her yerin tarım alanı olduğunu anlatmıştır. Balaban ise çok büyük sürüleri olduğunu söyleyerek hayvancılığın da yapıldığını anlamamızı sağlamıştır. Evcil hayvanların bulunduğunu, atların ise üstün meziyetli olduğunu söylemiştir. Kostantiniyye hâkiminden söz ederek, Germiyan Beyine her yıl vergi ödediğini, bunun yanı sıra hediyeler de gönderdiğini kaydetmiştir. Gümüşsaray isimli bir şehirden bahsederek gümüş çıkarıldığını anlatmış bu sayede madencilik ile ilgilenildiğini de anlamaktayız. Gümüş dışında şap madenlerinden de bahsetmektedir. Bölgede bir mud buğday fiyatının 15 dirhem olduğunu söyleyerek Arpa için de aynı fiyatın veya biraz daha düşüğünün geçerli olduğunu, bölgede meyve, bal ve sütün ucuz olduğunu yazmıştır (El-Ömeri, 2014, s. 157-159).

Menteşe Beyliği'nin stratejik bir konumda oluşu Avrupalıların ve bilhassa Venedik'in ticaret alanında uygun bir giriş kapısı açmak için mühim olmuştur. Mentese Beyliği'nin Hristiyan milletler ve Venedik ile barışçıl bir çizgide ilerlemesi, ticaretin gelişiminde etkili olmuştur. Beylik tarafından Venedikli tacirlere hususi imtiyazlar verilmesi, ticari ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. Beylikler döneminde XIV. yüzyıldan itibaren at ticaretinde artış görülmüştür. Savaş malzemesi şeklinde kullanıldığı düşünülen at, bazı Müslüman hükümdarlar tarafınca ihracatına yasak ve sınır getirilmiştir. Lakin Mentese Beyleri ihracatta yasak getirmemişlerdir. Bu durum da Mentese pazarına gösterilen ilgiyi arttırmıştır. Mentese ülkesinden ihracı yapılan mallar Balat pazarında

satılmaktaydı. Birçok ürünün bulunduğu pazarda; arpa, palamut, buğday, kuru üzüm, deri, susam, Kütahya şapı, balmumu, bal, halı, meşe mazısı ve safran başlıca ihraç ürünlerini oluşturarak pazarda yer almıştır (Metin, 2014, s. 261-264). Menteşe Beyliği'nin sınırları içinde bulunan Tabae Ovası, Kentin ziraat faaliyetlerinde bulunduğu özellikle sığır ve atlarının barındığı düzlüktür. Hayvancılık ve tarım konusunda elverişli olmasından dolayı Tabae'lılar at ve öküz figürlerini sikke sanatında kullanmışlardır (Kılıç, 2016, s. 191).

Aydınoğlu Beyliği ise uç beylikleri arasında iktisadi açıdan en güçlüleri arasında sayılabilmektedir. Hâkimiyet alanında olduğu bölgelerde girdiği mücadeleler ile yabancı tüccarları vergiye bağlamıştır. Göçebe bir kavim olan Aydınoğulları, denizci bir karaktere sahip olarak, yaptıkları gazalar ile denizlerde hayranlık uyandırmışlardır (Çiftçi, 1997, s. 34). El- Ömeri Aydınoğlu Beyliğini anlatırken ülkede fiyatların çok ucuz olduğundan bahsetmiştir. Deniz yolu ile ithal edilen ve ziraî yöntem ile üretilen meyve ve sebzenin bol olduğundan söz etmiştir (El-Ömeri, 2014, s. 168).

3.BATI ANADOLU BEYLİKLERİ'NDE YÖNETİM ANLAYIŞI

3.1.Hükümdarlığın Teolojik Kaynağı: Kut Anlayışı

Tarih boyunca bir araya gelmiş grupların veya milletlerin oluşturduğu topluluklara bakıldığında her zaman kendilerini yönetecek veya idare edecek bir güce ihtiyaç duydukları gözlemlenmiştir. Bu açıdan incelendiği zaman milletin üstündeki gücün temelinde devlet karşımıza çıkmaktadır. Yönetim anlayışında, saltanatta, idare şeklinde, yasalarda ve hükümlerde karşımıza çıkan güç kaynağının tanımıyla başlamak bu olguyu anlamamız adına daha sağlıklı olacaktır.

Devlet kelimesi Arapça'da “devlet” veya “dület” tanım olarak bir durumdan başka bir duruma gelmek, nöbetleşmiş şekilde birbirinin ardı sıra gelmek; üstünlük sağlamak veya zafer kazanmak anlamlarına gelmektedir (Davutoğlu, 1994, s. 234). Devlet sözcüğünün tanımına bakıldığı zaman bile sürekli devam eden bir döngünün varlığını anlamaktayız. Ayrıca bu süreç içinde performans olarak üstün olanın galip geldiği çıkarımını da yapabiliriz.

Devlet sözcüğünün İslam'ın erken zamanlarında ve günümüz devlet anlayışında farklılıklar yaşadığı göze çarpmaktadır. Devlet sözcüğü siyasi bir olgu olarak kullanılmaya başlandığı ilk safhada elde ettiği anlam “ zafer” “güç” veya “hâkimiyetin dönüşümlü olarak el değiştirmesi” şeklinde olmuştur. Böylece devlet kavramını güç, galibiyet, saltanatın değişim aşaması, iktidar zaman aralığı gibi temeller ana çizgilerini belirlemiştir. Devletin siyasi bir iktidarın kurumsallaşması tanımıyla evrensel niteliğe ulaştığı görülmektedir. Bu açıdan devlet kavramı tarihin ilk zamanlarından beri bütün toplumlar için hayatın vazgeçilmez unsurları arasında yerini almıştır. Fakat devlet kavramı siyasi açıdan her zaman kendi içinde bulunduğu toplumun kültürel özelliklerinden beslenmiştir. Toplum içindeki devlet algısı Tanrı ve tabiat arasındaki ilişkiyi yansıtan dünya görüşü çizgisinde ortaya çıkmıştır (Davutoğlu, 1994, s. 235).

Toplum içindeki inanış, yaşam biçimi, kutsal sayılan etkenler gibi nedenler ile bir şema oluşturulan devlet düzeni içinde İslam öncesi ve sonrası toplumlarda benzerlikler de göze çarpmaktadır.

İslam öncesi dönemlerin yazılı kaynaklarından olan ve taşlar üzerine yazılmış bir tarih olan eserler arasında balballar bulunmaktadır. Orhun abideleri bu açıdan çok önemli bir yere sahiptir. Orhun abidelerinde hem Gök Tanrı inancına hem de devlet

yöneticisinin izlediği politika hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Orhun abidelerinde Bilge Kağan'ın balballarında babası İltirış Kağan'ın ve annesi İlbilge Hatun'un tanrı tarafından gökten yukarı çekiliğini ve bunun Türk milletinin varlığının devam etmesi ve millet olması için yaptığını yazmıştır. Babasının yetmiş asker ile çıktığını, askerlerin kurt gibi olduğunu tanrı tarafından kuvvet verildiğini ve asker sayısının yedi yüz sayısına ulaştığını belirtmiştir (Ergin, 1970, s. 24-25).

“...Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İltirış Kağanı, annem İlbilge Hatunu göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmıştır. Babam kağan on yedi erle dışarı çıkmış. Dışarı yürüyor diye ses işitip şehirdeki dağa çıkmış, dağdaki | inmiş. Toplanıp yetmiş er olmuş. Tanrı kuvvet verdiği için, babam kağanın askeri kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş. Doğuya, batıya asker sevk edip toplamış, yığmış. Hepsini yedi yüz er olmuş...” (Ergin, 1970, s. 19-20).

Yine Kül Tigin Abidesinde geçen şu satırlar insanlar ve Türk milleti adına hükümdar olarak atalarının geldiğini ve düşmanlara karşı milleti adına düzenlemeler yaptığını anlatmıştır. Bu satırlardan Türk milleti dışında tüm insanlığı da içine alan koruyucu bir güç oldukları anlamlarını da çıkarma ihtimalimiz vardır.

“...Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insan oğlu kılınmış. İnsan oğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin İlini töresini tutu vermiş, düzenleyi vermiş. | Dört taraf hep düşman imiş. Ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış, hep tâbi kılmış. Başlıya baş eğdirmiş, dizliye diz çöktürmüş...” (Ergin, 1970, s. 4).

Türklerin inanç felsefesinde Tanrı dünyaya doğrudan değil dolaylı bir şekilde müdahale etmiştir. Müdahale ise düzenin bozulduğu esnada kendini göstermiştir. Yani ‘Tanrının Gölgesi’ sıfatına sahip Kağan, dünyadaki kabul gören düzeni devam ettirdiği sürece Tanrı yeryüzüne karışmamıştır. Tanrı, bozkır Türklerindeki anlayışta, ihtiyaç durumlarında yardımından mahrum bırakmayan yüce bir varlık olarak kabul edilmiştir. Tanrı hem var hem yok eden yüce varlık kabul edildiği Türk anlayışında, yarattığına bazı vasıflar yükleyerek onları ödüllendirir, denetler ve gerekli durumlarda da cezalandırmaktadır. Yani bozkır Türklerinde hakimiyetin ilahi kaynağının temelini Tanrı'nın yasama, yürütme ve yargı üçlüsünü elinde bulundurduğu anlayışın varlığı görülmüştür. Bu durumda yasama yetkisini evrende uyguladığı düzen ile yürüten Tanrı, yürütme yetkisini de Kağana bahsettiği kutla gerçekleştirmiştir. Tanrı'nın sosyal hayatta etkisinde de devletin başında bulunan Kağan rol almıştır. Nitekim Tanrı'nın müdahalesinin Kağan aracılığıyla yapıldığına inanılmıştır. Kendisi Tanrı tarafınca seçildiği kabul gören Kağan, aynı esnada olağanüstü yetki ve özelliklerle de donatılan yönetici sıfatında olmuştur. Türk halkı ise Kağan'ın, Tanrı'nın dünya üzerindeki önderi

olduğunu kabul etmiştir. Bu bağlamda bozkır Türklerinde ülüg, kut ve küç yetkilerine sahip olmak, devlet yönetiminde de sahip konumunda olmasını sağlamıştır (Akcan, 2020, s. 307-308).

İslam öncesi kurulmuş olan Türk devletlerinde devletin ölümsüzlüğü, törenin uygulanışı ve halkın huzurundan sorumlu öncelikli kişi hükümdar olmuştur. Hükümdarın yokluğunda ise Hakan veya Kağan'a vekillik yapan kişi Katun/Hatun olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin kendisi olan hükümdarın ve onun aile mensuplarının devlet içindeki yönetici değişiklikleri her Türk devletinin içinde oluşturduğu kurallar dahilinde uygulanmıştır. Hun İmparatorluğu'nda anne ve baba aracılığıyla hanedan kanı taşıyan kişiler veliaht statüsünde olabilmekteydi. Fakat Gök Türk Devlet'inde ise bu durum farklılık göstererek "ülüş" sistemi uygulanmıştır (Odabaşı, 2019, s. 167). Orta Asya tarihindeki boylar arasında sınıfsal düzeni ifade eden ve toplumsal bir gerçek olan orun-ülüş geleneği, boyların ve kişilerin mevkilerine göre konumlarını ve haklarını göz önünde tutan bir sistem olmuştur. Türk kabilelerine bağlı kişilerin toplantılarda veya meclislerde statülerine uygun yerlerde oturması, toplantılarda tüketilecekleri yiyeceklerin belirlenmesi ve savaş ganimetlerinin bölünmesine kadar her boyun orunu göz önünde tutularak pay (ülüş) verilmesi görülmektedir. Orun-ülüş geleneği Türk kabilelerinde sadece sınıfsal olgunun belirlenmesinde etkili olmamıştır. Ayrıca "ülke hanedanın ortak malıdır" zihniyetinde, ülkenin hanedana mensup kişiler arasında paylaştırılmasında da kendini göstermiştir (Alp, 2012, s. 36). Nitekim Türk egemenlik telakkisinin temelini "kut" anlayışı oluşturduğundan ve bu anlayışta "kut'lu" kana sahip hükümdar ailesindeki bütün mensuplarının, hükümdar olma hakkına sahip oldukları bilinmektedir. Bu bağlamda devlet, hanedan üyelerinin ortak malı sayılmış ve sonucuna katlanılması şartı ile her hanedan mensubunun hükümdar olma hakkı bulunmuştur. Egemenliğin belirli bir kişiye değil tüm aileye ait olması da "ülüş" ve yahut "ortak hakimiyet" prensibini de ardından getirmiştir (Göksu, 2008, s. 87). Bu gelenek XIV. yüzyılın ilk dönemi itibariyle Tevâif-i Mülûk dünyasında da devamlılık göstermiştir. Nitekim Karesi Bey'in ölümünden sonra yerine evladı Yahşi Bey geçmiştir. Yahşi Bey idare noktasını Bergama'ya taşımış ve Türk geleneğini sürdüren bir tutum ile oğlu veya kardeşi zannedilen Demirhan Bey'i Balıkesir'in idaresinde görevlendirmiştir (Alp, 2019, s. 52). Battuta, Bergama hükümdarı olarak Yahşi Bey'i, Balıkesir sultanı olarak ise de Demirhan Bey'i kaydetmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 427-428). Bu açıdan "ülke hanedanın ortak malıdır" felsefesiyle beylik, Yahşi Bey zamanında ikiye ayrılmıştır. Aydınoğlu Beyliği'nin kurucusu Mehmed Bey'de

Türk devlet geleneğinin sonucu olarak beylik topraklarını evlatları arasında pay ederek beş kısma ayırmış ve oğullarını buralara tayin etmiştir. Bu hareket orun-ülüş anlayışını gerçek bir şekilde örnekleyen bir davranış olmuştur. Bu sebeple de hanedan üyeleri taht iddialarını sürdürecektir sebebi de ellerinde bulundurmışlardır (Alp, 2019, s. 52-53).

Saruhan Beyliği'ndeki taşra teşkilatı ve merkezi idaresi, çağdaşı olan beyliklere benzemektedir. Beylik, Nif ve Manisa olarak iki ana idari bölgeye Saruhan Bey zamanında ayrılmış ve ihtimal olarak Demirci tarafı ise diğer idari birim olarak meydana çıkmıştır. Saruhan Bey, Ulu Bey olarak Manisa'da yer alırken, kardeşlerinden Çuga Bey Demirci'de, Ali Bey Nif'te idareci konumunda olmuşlardır. Saruhanoğlu Orhan Bey, beyliğin ikinci saltanat döneminde aile fertleri ve hanedanın diğer mensupları ile anlaşmazlıklar yaşamıştır. Bilhassa Hızır Şah ile sorun yaşayan Orhan Bey, bir zaman sonra tahttan indirilerek yerine Saruhanoğlu Hızır Şah geçmiştir (Emecen F. , 2009, s. 172-173). İfade edilen durumlar beylik içinde “devlet hanedanın ortak malıdır” düşüncesini destekler niteliktedir. Hanedan mensupları arasında Saruhan Beyliği'nin hakimiyet alanlarının pay edilmesi ve taht için doğal olarak hak iddia etmeleri ve bunun için mücadele etmeleri bunun sonucu olmuştur.

Devlet, düzen içinde emir ve hak salâhiyetine sahip olan ve emri uygulayacak güce sahip olan tek kudrettir. Fakat kendisine itaat edilmesi bakımından gücü “meşru” olarak kabul edilmelidir. Yasal olan devletlerde çeşitli hâkimiyet şekli görülmektedir. Bunlar arasında “karizmatik hâkimiyet” mevcuttur. Eski Türk egemenlik anlayışında karizmatik yönetim yetkisi Tanrı tarafından verilmiş tip olarak karşımıza çıkmıştır. Eski Türk Devletlerinde iktidarın ifade şekli “kut” sıfatı ile adlandırılmıştır (Kafesoğlu, 1998, s. 248-249). Türk inanç düşüncesinde “kut” yaratıcının ihsan ettiği ilâhi güç olarak açıklanmıştır. Lakin Tanrı bu kudreti herkese değil sadece seçtiği kişilere vermiştir. Böylece Kut'un bahşedildiği kişi hayattaki muvaffakiyetini güvence altına almıştır (Çeribaş, 2021, s. 1187).

Türklerde egemenliğin çizgileri “ilâhi vazife” düşüncesinden kaynaklı karizmatik olarak kabul edilmiş olsa da önemli bir ayrıntıya dikkat çekmek gerekmektedir. Karizmatik hâkimiyetin kabul edildiği toplumlarda genellikle dini cemiyetler olmasına karşı Türk siyasi birliklerinde dini nitelik görülmemiştir. Peygamber ve veliler öncülüğünde yönetilen Türk devleti yoktur. Ayrıca Türk hükümdarlar insanüstü varlık olarak kabul edilmemiştir (Kafesoğlu, 1998, s. 256).

Türk devlet geleneğinde kut kavramı veraset sistemi konusunda da belirleyici bir unsur olmuştur. Devlet yöneticisi olabilmek için kut sahibi olan bir aileye üye olmak gerekmektedir. Fakat kut sahibinin kim olacağı ile ilgili kesin bir yargı bulunmamıştır. Hanedana mensup kişilerin bu yetkisi saklı tutulmuştur (Alp, 2012, s. 18-19). Türk devletlerinde veliaht seçme geleneği bulunmamakta ve her zaman büyük olan evladın tahta geçmesi veya veliaht olması kesin çizgilerle belirtilmemiştir (Kafesoğlu, 1998, s. 270). Kut'un yani ilahi güçle verilmiş yönetim yetkisinin kan yoluyla hanedan üyelerine geçtiği anlayışı verasetin geçiş sürecindeki koşulların belirlenmesini engellemiştir. Baştaki sultan veya kağan vefat ettiği zaman kut'un kan yoluyla kendilerinde de bulunduğunu düşünen hanedan mensupları iktidara sahip olmak adına mücadelede bulunarak sonu gelmeyen taht kavgasına veya devlet içinde parçalanmış siyasi olgular oluşmasına ve zaman içinde bölünmesine neden olmaktadır (Alp, 2012, s. 26-27).

Hâkimiyetin kaynağı sorusunda İslam öncesi Türk devletlerinde görülen “kut” görüşünün çözümlenmesi ve İslamiyet ile güncel bir tarza ulaşan Gök Tanrı'nın, yaratıcının yeryüzündeki gölgesi ve egemenliğin yetki ve gücü, Selçuklu ve Osmanlı'nın devlet geleneklerinde yönetimin kalıcılığı ve töresi bakımından eksiksiz uygulanmış olduğu görülmüştür. İslam inancı ve Orta Asya Türk devlet geleneğinin oluşturduğu yeni anlayış kapsamında Selçuklu ve Osmanlı sultanları, Allah'ın yardımıyla tahta oturduklarını ve kutsal kabul edilen hanedanın soyu bilinen Kınık ve Kayı boylarından geldiklerinin şuurunda olarak din, iktidar ve devlet üçlüsünü birbiri ile çelişmeden uygulamışlardır. İslam öncesi Türklerin devlet geleneğinde görüldüğü üzere İslam kabulü ile birlikte Müslüman Türk devletlerinde de bu durum devam etmiştir. Selçukluların soyunun devamı olarak kendilerini kabul eden ve tarihi, toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik ve ilmi açıdan mirasçı sayan Osmanlılarda da bu görüş devam göstermiştir (Coşkun, 2016, s. 129).

Bu anlayışa göre Büyük Selçuklu Devleti ile başlayan ve Anadolu Selçuklu Devleti ile devam eden geleneğin Osmanlı'ya intikal etmesinde Anadolu'da ortaya çıkan beylikler dikkat çekmektedir. Çünkü Selçuklu-Osmanlı arsında kalan ve bağlayıcı bir nitelikte olan beylikler, Osmanlı'nın kuruluşuna öncülük etmiş bir yapılanmadır. Bu durumda Osmanlı'da aynı anlayışın devam etmesi beylikler sayesinde geleneğin taşınması ile intikal etmiş denilebilir. Kut anlayışının hâkimiyet üzerindeki etkisi Anadolu Beylikleri üzerinde de kendini göstererek devamlılık sağlamıştır.

3.2.Ulu Bey (Beg)

Anadolu Beyliklerinde daha önceki Türk devletlerinde kabul edildiği gibi hükümdar ailesinin ortak malı sayılmıştır. Ailedeki en yaşlı veya aile tarafınca seçilmiş en güçlü kişiye “Ulu Beg” denerek, bu unvan aşiret ile halk tarafından da kullanılmıştır (Kesik, 2018, s. 413). Devlet reisi olarak Ulu Bey kabul edilmiştir. Ulu Bey’in tayini ise görünürde bir seçimle olmuştur. Çünkü beylik ve devlet ileri gelenlerinin bir hanedan mensubunu desteklemeleri ile bey tayini gerçekleşmiş oluyordu. Eski dönemlerden beri Türk devletlerinde taht, kesin bir hanedan mensubuna ait olacak tarzında bir düşünce hâkim olmamıştır. Tahta oturma hususunda zaman zaman bazı kurallar benimsenmiştir. Örneğin bazı Türk devletlerinde hükümdarın vefatı durumunda onun en büyük olan oğlu yerini almış, bazen de ailedeki en yaşlı kişi hükümdar olarak tayin edilmiştir. Lakin bunlar hiçbir dönem kesin bir kural haline gelmemiştir. Bu sebeple beylikler döneminde de beyler seçimle tayin edilmiştir demek yanlış olmayacaktır (Yücel, 1990, s. 809).

Düsturname adlı eserde de Aydın hanedanlığında hükümdarın reisi olan kişiye “Ulu Bey” denildiği belirtmiştir. Diğer hükümdarlara ise sadece “Bey” denildiği kaydedilmiştir (Enverî, 1929, s. 23).

Ulu Bey merkez olarak kabul edilen şehirde oturmuş, diğer kardeş ve evlatlar da idarelerinde bulunan vilayetlerde hükümet işlerini yürütmüşlerdir (Yavuz, 2002, s. 88). Ulu Bey hepsinin başkanı olarak kabul edilmekle beraber, memleketi aralarında pay ettiği beylerde de merkezde olduğu gibi emir, vezir ve devlet ileri gelenleri bulunmuştur (Akın, 1968, s. 32). Başa geçen Ulu Bey’in tuğ, sancak ve nevbet adı verilen mızıka takımı vardı. İslam geleneğine uygun şekilde adlarına hutbe okutup, para bastırmışlardır. Bunlar egemenlik işaretleri arasındadır (Yücel, 1990, s. 809).

Ele aldığımız beyliklerde “Ulu Bey” sıfatı ile anılan kişilere kaynaklar dahilinde bakıldığı zaman da Ulu Bey’in belirli bir kurala göre seçilmemiş olduğu göze çarpmaktadır.

Germiyanogullarında I.Yakub Bey hem ailedeki mühim şahsiyetlerden biri olarak hem de devlet reisi konumunda olarak Ulu Bey sıfatına sahip idi. Ulu Bey olan Yakub Bey’e bağlı olan diğer beyler de eski Türk ananelerine göre müşterek malı olarak saydıkları araziye aralarında paylaşmışlardır (Varlık, 1974, s. 95-96).

Selçuklu Devleti’nde hükümdarlık ailesinin ortak malı görüşü devam eden devlet anlayışı, Anadolu Beyliklerinde de devamlılığını sürdürmüştür. Karesi Beyliği’nde

de devlet teşkilatı diğer beyliklerden farklı olmamıştır. Çünkü Karesi Beyliği de Selçuklulardan kopan bir parça olmuştur. Karesi Beyliği, Balıkesir merkez kabul edilerek, beylik kurucusu sıfatıyla tanınan Karesi Bey, Ulu Bey olarak bilinmektedir. Beyliğin hâkimiyet alanı genişledikçe idari mekanizmada ve işleyişte iki merkezden yönetimi devam eden bir statü kazanmıştır. Diğer beyliklerde de olduğu gibi Ulu Bey seçimi veya veliahdın tayini, adaylar arasında kan dökülmesine ve rekabet gibi sonuçlarla taht değişikliği tarzında olaylara neden olmuştur (Öden, 1999, s. 77-78). Karesi Beyliği hakkında bilgi veren İbn Battuta'nın eserinde, iki koldan yönetildiğini, Yahşi Han ve Demirhan Bey arasında pay edildiğini anlamaktayız (İbn Battûta, 2000, s. 427-428). El-Ömeri de beylik hakkında bilgi verirken iki koldan yönetildiğini anlatmıştır (El-Ömeri, 2014, s. 165-166). Bergama'da Yahşi Bey, Balıkesir'de ise Demirhan'ın hâkimiyet göstermesi büyük evlat olan Demirhan'ın veliahtlık ile Balıkesir idaresinde görevlendirildiğini göstermiştir. Ulu Bey'in vefatı sonrası Karesi Beyliği taht mücadeleleri ile sarsılmıştır (Öden, 1999, s. 78).

Aydın ilinin fethi ile Aydınoğulları'nın en büyüğü olan Gazi Mehmed Bey, memleket idaresine Ulu Bey sıfatıyla başlamıştır. Mehmed Bey'de diğer çağdaş siyasi yapılarında görüldüğü gibi hâkimiyetinde olduğu yerleri hanedan mensupları arasında paylaştırmıştır. Mehmed Bey'in vefatı ile Ulu Beylik makamına Gazi Umur Bey, amca ve kardeşlerinin ısrarı sonucu gelmiştir. Umur Bey önce bu teklifi kabul etmek istememiş, büyük kardeşi olan Hızır Bey varken kendisinin başa geçmesinin uygun olmayacağını bildirdiği bilinmektedir (Akın, 1968, s. 30, 39-40). Umur Bey'in bu düşüncesine rağmen ulu beylik makamına getirilmesi aslında onu destekleyen kişilerin fazlalığını da göstermektedir. Nitekim makamın Umur Bey'e verilmesi bu makamın bir kural ve kaideye göre belirlenmediğini de yine göstermiş olmaktadır.

Babalarının vefatı ardından Ulu Bey makamına ittifaklar sonucu gelen Umur Bey, Aydınoğlu Beyliği'nin idaresine dokunmamış, amcası ve kardeşleri idarelerindeki bölgeleri yönetmeyi sürdürmüşlerdir. Lakin Umur Bey babasının uyguladığı denge politikasından vazgeçerek daha savaşçı bir yol izlemiştir (Bayar, 2019, s. 61).

Umur Bey'in şehit olması ile Ayasuluğ emiri olan büyük kardeşi Hızır Bey, Ulu Bey olarak Aydın ailesinde hükümdar olmuştur (Uzunçarşılı, 2019, s. 109).

Saruhan Beyliğinde ise Manisa'da bulunan Saruhan Bey, Ulu Bey sıfatına sahip olmuştur (Çelik, 1999, s. 19). Saruhanoğullarında Saruhan Bey'in 1346 yılına doğru vefat etmesinden sonra kısa bir müddet İlyas Bey ardından İshak Bey Ulu Bey

döneminde, beyliğe altın çağını yaşatmıştır (Emecen F. M., 2021, s. 4-5). Saruhan Bey, Ulu Bey olarak merkezde bulunduğu sırada kardeşi Ali Paşa'da Nif'i hakimiyeti altına almıştır. Eski Türk devlet geleneği hakim olan beylikte hanedanın ortak malı anlayışı sürdürülmüştür. Bu anlayış sayesinde merkezde bulunan Ulu Bey'in vefatı sonrası devleti yönetecek kişi deneyim kazanmış oluyordu. Böylelikle yönetime geçtiği esnada acemilik yaşamıyordu. Diğer faydası ise memleketin her yanında hanedanın otoritesinin hissediliyor olmasıdır (Yakut, 2002, s. 48-49).

Witteck ise Menteşe Beyliği hakkında yazdığı eserinde Ulu Bey konusundan bahsederken Türk beyliklerindeki kabul edilen geleneğe göre Menteşe Beyliği'ndeki üç oğul arasından en azından iki büyük evladın babaları hayattayken onun valileri görevinde memleketin mıntıkalarına tayin edildiklerini belirtmiştir. Evlatlar, babalarının vefatı ile hükümeti aralarında paylaşarak, fakat en büyük kardeş olması gerekmeksizin "Ulu Bey" unvanına sahip olduklarını kabul etmiştir. Menteşe Beyliği'nin aile üyeleri arasında paylaştırılmış olduğunu kabul edersek, Timur'un Küçük Asya seferinde Menteşeoğlu Mehmed Bey'e rastlanmaktadır. Ondan önce akıllara Ahmed Gazi'nin kardeşi İlyas Bey'in babası gelmektedir. Bu doğruysa Ahmed Gazi'nin vefatı ile Ulu Bey olarak hüküm sürmüştür. Oğlu İlyas da mıntikalardan birinde vali olarak idarede bulunmuştur (Witteck, 1944, s. 74, 83-84).

3.3.Batı Anadolu Beylikleri'nde Saray

Saray, Türk tarihine Uygurlardan itibaren girmeye başlayarak, hükümdarın kullandığı mekân şeklinde anılmıştır. Önceki Türk devletlerinde göçebe bir düzen hâkim olduğu için siyasi merkezin noktası devamlı değişmiştir. Türklerin yerleşik hayata geçişi ile de saray geleneği oluşmaya başlamıştır (Turan R. , 2002, s. 210).

Anadolu Selçuklu hükümdarlarını taklit eden Anadolu Beyleri de saraylarını onlar kadar mükemmel düzenlemişlerdir. Selçuklu 'da olduğu gibi onlarda da Çaşnigir, Şaraptar, İnâk, Rikaptar, Mirahur, Hacıp, Candar ve Musahip adları altında maiyetleri bulunmuştur. Türklerde çok önemli bir yere sahip olan av tertibat ve teşkilatı da bulunmaktaydı. Saray teşkilatı küçük ve büyük olmasına göre değişmiş, ilk sırayı Karaman ve Germiyan beylikleri almıştır (Yavuz, 2002, s. 89).

Mesâlikü'l Ebsâr adlı eserde Germiyan Beyliği hakkında bilgi veren Balaban, Bey'in yardımcıları, hizmetkârları, ahırları, mutfakları, hazineleri, sarayları, padişaha

özel ziynet ve saray eşyaları, güzel kıyafetleri ve mobilyaları olduğundan söz etmiştir (El-Ömeri, 2014, s. 158). Germiyan Beyliği'nin sarayında şairler ve bilim adamlarının olduğu da bilinmektedir. Bu kişiler saraylarda yüksek himayeye sahip olmuşlardır (Merçil, 2013, s. 266). Bu durumda sarayda ilmi ve kültürel çalışmaların yapıldığı ve desteklendiği anlamını da çıkarmamız mümkündür.

Yakub Bey ve Süleyman Şah'ın dönemlerinde Germiyan saraylarında şair ve âlimlerin himaye altına alındıkları bilinmektedir. İki hükümdar da fikir adamlarını desteklemişlerdir. II. Yakub Bey'in döneminde fikir hareketleri ilerleme kaydetmiştir. Anadolu'da yetişen şair ve âlimlerden olan Ahmedi ve Ahmed Dâ'i ayrıca Yakub Bey'in doktoru olan Şayhi Sinan –al-Din sarayda, Yakub Bey'in himayesinde olmuşlardır (Uzunçarşılı, 1964, s. 769). Şayhi Sinan'ın Kütahya'da göz hekimliği görevinde olduğu ve ayrıca II. Yakub'un özel tabipliğini ve müşahibliğini yaptığı bilinmiştir (Şeker, 2017, s. 296). Germiyan sarayında edebi ve ilmi açıdan önemli kişilerin desteklendiği bu hususta dikkat çekmektedir. Ayrıca göz doktorunun olması da tıbbın bu dönem içinde gelişmiş bir yapıda olduğunu da göstermiştir.

Durukan da çalışmasında Germiyanolu Süleyman Şah'ın Afyonkarahisar'da sarayından kaynaklarda bahsi geçtiğini belirtmiştir. Ayrıca Ahmedi, Ahmed Dâi, Şeyh oğlu Sadreddin Mustafa gibi şair ve âlimlerin sarayda, Süleyman Şah'ın farklı toplantılarında yer aldıklarını söylemiştir (Durukan, 2014, s. 416). Bu durum Germiyan sarayının ilmi ve kültürel fonksiyonunun varlığına dikkat çekmektedir. Ayrıca Afyonkarahisar'daki sarayda çeşitli alanlarda ihtisaslaşmış vazifeler de vardı. Örneğin Germiyanolu Süleyman Şah'ın sofracıbaşı görevinde Paşacuk Ağa isimli bir zatın olduğunu ve sonra da Osmanlı hizmetine alındığı bilinmektedir (Sümer, 1988, s. 452).

Çiftçioğlu, çalışmasında Hacı Paşa unvanına sahip kişinin Aydınoğulları sarayında hekimlik yaptığını belirtmiştir (Çiftçioğlu, 2005, s. 3). Bu durum beylik içinde ilmi yönden kıymetli şahsiyetlerin saray içinde görev aldığını ve barındırıldığını da göstermiştir.

Günel, Germiyan saraylarının diğer beyliklere nazaran daha üst seviyede olduğunu, bilhassa Süleyman Şah ve I. Yakub Bey dönemlerinde en harika devirlerini yaşayarak şair ve âlimlere büyük itibar gösterildiğini belirtmiştir. Menteşe Beyliği'nin sarayının da çağdaşı olan Aydınoğulları'nın sarayından ilmi açıdan ileri olduğunu, iki beylik arasında evlilik bağı olduğundan aralarında çekişmeler yaşandığını aktarmıştır (Günel, 2006, s. 197-203). Germiyan sarayları hakkında kaynaklarda ayrıntılı bilgiler

bulunmamıştır. Lakin Germiyan sarayı II. Yakub Bey zamanında kültür ve ilmin kalbi olmuştur (Varlık, 1996, s. 35).

Sarayları hakkında bilgi edindiğimiz beyliklerden Saruhan, Germiyan ve Aydın saraylarında doktorun (tabip) görev yaptığı bilinmektedir (Sarı, 1998, s. 161). Şeyhî, Germiyan Bey'i olan II.Yakub'un hizmetinde bulunarak, Yakub Bey'in muhâsipliği ve hususi tabipliği görevinde bulunmuştur (Biltekin, 2010, s. 81).

Durukan, çalışmasında Karesi Beyliği yapıları arasında Eski Manyas'ta günümüze ulaşamamış bir saraydan söz etmektedir. Germiyanolu yapılarının ve kimler tarafından yapıldığını belirten Durukan, Germiyan Beyliği'nde dört adet saray sayısı belirtmektedir. Aydınoğulları Beyliği yapılarını belirtirken ise iki adet saraydan söz etmektedir. Menteşe Beyliği yapılarında da iki adet saray belirtmiştir (Durukan, 2014, s. 414,415,423,427).

Evliya Çelebi de eserinde Germiyanogulları yapısından bahsederek 360 alt ve üst kat odaları bulunan, divanhaneleri, hamamları, büyük sofraları ve güzel bir bahçe ile süslenmiş saraydan söz etmiştir (Evliya Çelebi, 2010, s. 20)

İbn Battuta ise Aydınoğlu Mehmed Bey'i ziyaret ettiği sırada gördüklerini anlatırken, saraya girişleri sırasında yirmiye yakın hizmetçiden bahsederek onların yakışıklı ve uzun boylu kişiler olduklarını ve üstlerinde ipek kıyafetler olduğunu ayrıca renklerinin de beyaza çalan kırmızı bir tene sahip olduklarını yazmıştır. Sonrasında merdivenlerden çıkıp, basamakların bitişiğinde, ortasında havuzun olduğu güzel bir salona girdiğini, havuzun kenarlarında da ağzından su akıtan tunç aslan heykellerinin olduğunu yazmıştır. Salonun çevresinde üstleri kumaş ile döşenmiş sedirlerle kaplandığını, lakin sedirlerden bir miktar daha yüksekte olan sedirin de hükümdar için kurulduğunu söylemiştir. İçinde tatlı parçacıklarının olduğu şerbetin altın ve gümüş taslar ile ikram edildiğini, yanında da altın ve gümüş kaşıkların olduğunu ayrıca çini kâse ve tahta kaşıkların da olduğunu belirtmiştir. Tahta kaşık ve çinilerin dini kurallar gereği kullanmak istemeyenler için koyulduğunu söylemiştir (İbn Battûta, 2000, s. 422). El Ömeri de Aydınoğlu Beyliği'ni anlatırken padişahların avladıkları avın hep değerli bir av olması gerektiğinden söz etmiştir (El-Ömeri, 2014, s. 168). Burada bahsedilen avcılık konusu ise eğer, beylikte avcılıkla ilgilendiğinin örneği olma ihtimali vardır.

İbn Battuta Aydınoğlu Beyliğini ziyareti esnasında, Mehmed Bey'in davetine icabet etmesi için bunun iki defa tekrarlanmasının müderris aracılığı ile uygun olduğunu öğrenmiştir. Battuta yaylada kaldığı için ona "harkah" ismi verilen bir çadırın

gönderildiğini, bu çadırın gayet sağlam malzemelerden yapıldığını ve eve benzediğini belirtmiştir. Çadırın içine eşya ve döşek de getirilerek yaylada bu şekilde kalmasının sağladığını anlatmıştır. İbn Battuta ağırlandığı sırada yemek hizmetinin devamlı yapıldığını hatta yemeklerde baharat, sebze ve yağ kullanılmadığı fark edilince haznedarın cezalandırıldığını belirtmiştir. Sarayda da ağırlanan Battuta, orada geçen bir sohbet esnasında anlatılanları anlamadığını ve ona müderris tarafından konuşulanların anlatıldığını yazmıştır (İbn Battûta, 2000, s. 420-421). İbn Battuta'nın anlattıkları sayesinde davete icabet usulünün nasıl olduğunu anlamamızı sağlamıştır. Saray dışında kaldıkları sırada da hükümdar tarafından ev düzenine sahip bir çadırla ağırlandıklarını söylemektedir. Çadırın düzeni ve içindeki eşyalar ile küçük bir oda niteliğine sahip olduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Yemek hususunda da haznedarın bu konularda yetkili kişi olduğunu anlamaktayız. Bu durum da mutfak işleriyle ve yemeklerin lezzeti hususunda bir bünyenin görevlendirildiğini anlamaktayız. Ayrıca müderris tarafından tercüme görevinin yapıldığını da belirtmiştir.

Çağaptay, çalışmasında Aydınoğlu Beyliği'ne ait ve Birgi'de bulunan saraydan bahsederek, Mehmed Bey zamanında sarayın kış mevsimi ve sefer hazırlıklarının yapıldığı bir mekan şeklinde aktararak, saraya dair bir kalıntının bulunmadığını söylemiştir. Ayrıca 1313 senesinde Saruhan idaresinden sonra 1390 senesinde Osmanlı kontrolünde olan Manisa kentinde, şehzadelerin eğitim gördükleri bir bahçe saraydan da bahsetmektedir (Çağaptay, 2021, s. 101-104).

Aydınoğlu İsa Bey sarayında şair, sanatkar ve alimleri şahısların mensubu oldukları millet ve dine bakmaksızın himaye altına almıştır. Hatta ünlü Bizans tarihçisi Dukas'ın babası, İsa Bey'in sarayına Bizans'tan kaçıp sığınmıştır. Sarayda ilim, irfan sahibi kişilerle beraber siyasi kaçakları da barındırmıştır (Merçil, 1991, s. 241). Aydınoğlu Beyliği'ndeki ilim sahibi kişiler arasında XVI. yüzyıl Osmanlı mesnevi yazarları arasında olan Fahri, asıl adı ile Fahrüddin Yakub b. Muhammed, Aydınoğulları beyliğinde yetişerek, Aydınoğlu sarayına bağlanmıştır (Şentürk, 2014, s. 53). Saruhanoğlu İshak Bey ve Aydınoğlu İsa Bey, edebi ve ilmi konular ile meşgul olmuştur (Yıldız, 1991, s. 140).

Manisa Sultanı olarak belirttiği Saruhan Bey'i de ziyaret eden İbn Battuta, oraya gittiği esnada sultanı birkaç ay önce vefat etmiş olan oğlunun türbesinde bulunduğunu anlatmıştır. Oğlunun naaşının yıkanıp hazırlanarak, demir kaplı ve kalaylı tahta bir tabutun içine konularak, cesetteki kokunun giderilmesi için de çatının örülerek, tabut yere

indirilip üstüne ölünün kıyafetlerinin örtüleceğini yazmıştır. Çoğu hükümdar için de bu kuralın uygulandığına şahit olduğunu aktarmıştır (İbn Battûta, 2000, s. 426). İbn Battuta'nın anlattıkları sayesinde o dönemlerde ölen hükümdar veya evlatlarının defin usulü hakkında da bilgi sahibi edinmemizi sağlamaktadır.

Eskiye dayanan Türk adetlerinden biri olan ve harp harekâtını anımsatan av tertibatı ve teşkilatı, beyliklerde de düzenli bir şekilde uygulanmıştır. Aydınöğlu Mehmed Bey av eğlencesinde suya düşerek ölmüştür. Yine beyliklerde eski Türk adetleri uygulanırken “şölen” adı verilen genel ziyafetlere de yer verildiği görölmektedir. Ziyafetler günlük zamanlarda göröldüğü gibi çoğunlukla düğün, bayram ve diğereğlencelerde yapılmıştır (Yavuz, 2002, s. 89).

Battuta, eserinde Birgi'yi ziyareti esnasında sultan ile sarayda, sedirde oturdukları sırada Yahudi bir doktorun geldiğini ve onun kim olduğunu müderrise sorduğunu, cevap olarak ise Yahudi bir doktor olup, hepsinin ona muhtaç olup, hükümdar tarafından çok saygı gördüğünü öğrenmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 423). Yaşanan olay Aydınöğlu Beyliği'nin sultanı olan Mehmed Bey'in döneminde sarayda hekimin mevcut olduğunu ve herkes tarafından saygı gördüğünü göstermektedir.

Elde edilen sonuçlar ile anlaşılıyor ki Anadolu Beyliklerinin egemenlik alanlarının küçük olmasına karşı, köklü bir uygarlık ve kültürün devamı olmuşlardır. Beylikler zannedildiği gibi göçebe hayat süren kabile reislerinin çevresinde toplanmış birkaç yüz atlının sürekli yağma hareketleriyle yaşamlarını sürdüren alelade siyasi gruplar değillerdir. Nitekim bu şekilde olduğu için beyliklerden biri olan Osmanlı Beyliği, ilk olarak Anadolu-Türk beraberliğini sağlayıp, Rumeli'ye geçerek önemli fetihlerin ardından büyük bir imparatorluğun temellerini atarak, benzerine nadir rastlanan şekilde uzun müddet egemenliğini devam ettirmiştir (Yücel, 1990, s. 810).

3.4. Batı Anadolu Beyliklerinde Divan Teşkilatı

Anadolu Beyliklerinde divan konusu kesinliğe kavuşturulamamış fakat bu konu üzerinde bazı farklı görüşler mevcut olmuştur. Bu kaynaklar incelendiği zaman divanın olduğu kabul edilmiş lakin ayrıntıları hususunda ortak bir görüşe varılamamıştır.

Farsça kökenli olan divan kelimesi Sasani İmparatorluğu'nda devletin idaresindeki bir terim olarak Arapça 'ya geçmiştir. Divan, devlet idaresinde bulunan

çeşitli idari, askeri ve mali hizmetlerin uygulanmasında kullanılan defterlerin ve devlet memurlarının bulunduğu mekâna verilmiş olan isimdir (Ed-Dûrî, 1994, s. 377-378).

Yücel, divan konusunda beyliklerde de Selçuklu 'da olduğu gibi fakat daha küçük divanların varlığından emin olmuştur. Bu konuda belgelerin yetersizliğinden söz etmiştir. Lakin devletin yönetiminde mühim olan divan teşkilatının Anadolu Beylikleri arasında sayılan Osmanlılarda, vezirlerle birlikte varlığı bilinmiş olmasından ve Osmanlılardan daha büyük ve mühim olan diğer beyliklerde de divan teşkilatının var olduğunun kesinlik kazandığını belirtmiştir. Osmanlılarda şekil ve çalışma biçiminden bilinen divanın, tüm Türk-İslam devletlerinde Ulu Bey başkanlığında; vezirler, kazaskerler, büyük komutan ve nişancıdan oluşan, ülkenin en büyük yönetim teşkilatı olduğunu söylemektedir. Aynı esnada herkes tarafından başvurulup, adalet istenebileceği en yüksek mahkeme olduğunu bildirmiştir (Yücel, 1990, s. 810-811).

Uzunçarşılı ise Anadolu Beylikleri'nin birinci dereceden merkezi olan ve Ulu Bey tarafından yönetilen, bütün devlet işlerinin düzenlenip sıraya koyulması için bir divan teşkilatının var olduğunu, divanda bulunan reise vezir veya sahib-i azam denildiğini belirtmiştir. Divandaki amirlerin askeri işlerle ilgilenmediğinden, devletin kanun ve düzenlerinin uygulanması ile uğraştıklarından, ayrıca amirlerin yanında kalem heyetinin bulunduğundan söz etmiştir. Mali işlerin ise Divan-ı İstifa adı verilen ayrı bir divanda idaresinin yapıldığını ve aynı şekilde hükümdarın ferman ve emirlerinin yazılması için Nişan Divanı, ayrıca adli ve askeri işler içinse farklı makamların olduğunu aktarmaktadır. Vilayetlerde bulunan şehzade veya Bey'lerin emirlerinde de merkezdeki divanla aynı, lakin daha küçüğü var olmuş, vilayetlerin idaresini yapmak veya devlet işlerinde alışkanlık kazanmak adına gönderilen hükümdar çocuklarının yaşları küçük ise hükümdarın güvenini kazanmış beylerden bir tanesi Atabeg ve Lala unvanı ile tayin olup, şehzadenin tecrübe kazanacağı zamana kadar işlerin idaresini sağladığını söylemiştir. Vilayet idaresinin ise validen sonra subaşı ve kadılara bırakıldığını, buralarda Müstevfi adı verilen mali divan reisinin tahsil memurunun da bulunduğu, mükelleflerden toplanan paraları, emir verilmesi durumunda gerekli görülen yerlere harcanıp veya mali divanlara gönderildiğini yazmıştır. Subaşılardan ise vilayetlerde askeri ve inzibati konularında sorumlu olduğunu belirtmiştir (Uzunçarşılı, 2019, s. 200-201).

Öden, divan konusu için elde edilen bilgilerin yeterli olmamasına karşı bu teşkilat ve yönetim kadrosunu devletin idaresinde mecbur kalınan bir unsur olduğunu yazmıştır. Vezirin divan işlerinde yüksek rütbeye sahip memur konumunda ele alınması

ile bu teşkilatın var olduğunun muhtemel olduğunu belirtmiştir. Karesi Beyliği için bu teşkilatın kesinliği adına henüz bilgi bulunmamasına karşı Karesi Beyliği'ndeki taht mücadelelerinde Vezir Hacı İlbey'in etkin bir pozisyonda olduğunu ve Osmanlılara geçişinden sonraki zamanda da mühim görevlerde rol alarak fetih hareketlerinde bulunduğunu yazmıştır (Öden, 1999, s. 78).

İbn Battuta'nın eserinde Aydınöğlü Mehmed Bey döneminde hükümdarın vekilinden bahsedilmektedir. Bu vekilin hükümdarın buyruğunu da söylediğini belirtmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 421-422). Bahsedilen vekilin hükümdarın veziri olduğu ihtimali bulunmaktadır.

Akın, eserinde Ulu Bey kavramından bahsettikten sonra Ulu Bey olarak adlandırılan kişinin bulunduğu merkezde vezir, emir ve hükümet erkânının varlığından söz ederek, bu uygulamanın merkez dışındaki idari bölgelerde de olduğunu söylemiştir. Aydınöğüllerinde Hızır Bey'in Ayasuluğ'a giderken görevinde bulunan kişilerle vardığını, ayrıca İzmir Bey'i olan Gazi Umur'un da emrinde vezir, beyler ve küçük vezir olduğunu yazmıştır (Akın, 1968, s. 32).

Yine Aydınöğlü Beyliği hakkında bilgi edindiğimiz *Düsturname* adlı eserde büyük hükümdar olarak adlandırılan Ulu Bey'in divanı olduğunu ve görevinde emir ve veziri bulunduğunu kaydetmiştir. Bu uygulamaların küçük hükümdar olarak nitelendirilen, hanedan arasında paylaştırılmış bölgelerdeki mensuplar kastedilerek, onların da divan, emir ve vezire sahip olduğunu yazmıştır (Enverî, 1929, s. 23).

El-Ömeri'nin eserinde Balaban, Germiyan Beyliği'ni anlatırken Bey'in kumandanları, kâtipleri ve vezirleri olduğunu aktarmıştır (El-Ömeri, 2014, s. 158).

Varlık, Germiyanöğülleri'nin emirlerinin bulunduğundan bahsederek I. Yakub Bey'in ilk dönemlerinde Saruhan, Menteşe ve Aydın Beyleri'nin, Germiyanöğülleri'nin uç beyleri olduğunu yani emiri olduğunu söylemiştir. Ayrıca divanın mevcut olduğunu kabul ederek de yüksek rütbeye sahip memurluk sıfatına sahip olan vezirlerin de varlığından emin olmaktadır (Varlık, 1974, s. 99-100). Germiyanöğüllerinde bulunan nişancılık makamı, Selçuklularda pervanecilik şeklinde tanımlanmıştır. Defterdarlıkta görevi arazi vergilerini düzenlemek olan bu memuriyete Selçuklularda müstevfi denilmiştir. Bu makamın varlığı da Selçuklularda görüldüğü gibi Germiyanöğüllerinde de mevcudiyetini sürdürmüştür (Ünalın, 2015, s. 77-78).

Uysal, Germiyanöğlü Beyliği'nin subaşları, kadıları ve vezirleri bulunduğundan bahsederek Osmanlı'nın ancak toparlanma aşamasında olduğu zamanda

beyliğin Selçuklu devlet düzenine uygun bir teşkilata sahip olduklarını söylemiştir (Uysal, 1990, s. 23).

Evliya Çelebi de Germiyan bölgesinin Yakup Bey tarafından Rumların elinden alındığını yazmıştır. Ayrıca Anadolu’yu Osmanlı’nın fethetmesiyle, bu bölgenin Anadolu eyaletinin vezirliği konumunda olduğunu kaydetmiştir (Evliya Çelebi, 2010, s. 17).

Zinkeisen, eserinde Yıldırım Bâyezid’in bir manevrayla Yakub Bey’i ele geçirdiğinde, Yakub Bey’in yanındaki adamları arasında var olan vezirlerin de tutsak edildiğinden bahsetmiştir (Zinkeisen, 2011, s. 259).

Turgut çalışmasında Yakub Çelebi’den bahsederken onun kendi hizmetinde bulunan ve Germiyan ümerasına mensup olan ünlü kişiler için vakıflar düzenlediğinden ve bunlar arasında Hisar Bey adında Yakub Bey’in vezirinden söz etmiştir. 1390 yılındaki Yıldırım Bâyezid hareketinde Yakub Bey ve Hisar Bey İpsala kalesine hapsedilmesinden sonra Yakub Bey ile Timur’un yanına gittiğinden bahsetmiştir. Germiyan Beyliğinden sonra da Osmanlı hizmetinde bulunduğunu anlatmıştır (Turgut, 2017, s. 42).

Durukan çalışmasında Germiyan oğlu Süleyman Şah’ın defterdarı, nişancısı ve veziri görevinde bulunan Şeyh oğlu Sadreddin Mustafa’nın varlığından söz ederek Süleyman Şah’ın emri ile “Marzubannâme” (uç beyi kitabı) ve toplumsal, siyasal içeriğe sahip olan “Kabusnâme” (öğütler kitabı) isimli farsça eserleri Türkçeye çevirttiğini aktarmıştır (Durukan, 2014, s. 416). Germiyan Beyliği iç teşkilatında emirleri de bünyesinde mevcut kılmıştır. Sandıklı’da bulunan bir kitabede Hüsameddin Yakub b. Umur, “emirül-muazzam” sıfatıyla anılması göze çarpmıştır. Defterdarlık ve nişancılık bürolarının da bulunduğu beylikte, Şeyh oğlu Mustafa’nın iki görevde de yer aldığı anlaşılmıştır (Varlık, 1996, s. 35).

Anadolu Beylikleri’nde divan teşkilatı incelendiği zaman kabul edilen ortak görüşün divanın var olmasıdır. Lakin ayrıntılı bir inceleme yapıldığı zaman ele alınan beyliklerin çoğunda divan teşkilatı yanında alt kademelerin hakkında da bilgi sahibi olunabilmektedir. Beyliklerin varlıklarını sürdürdükleri zaman aralığı da göz önüne alındığı zaman çağdaşlarında da aynı düzenin devam etmiş olabileceği ihtimali bulunmaktadır. Fakat bu konuda kaynakların yetersiz oluşu net bir şey söylemeyi engellemektedir. İncelenen ana kaynaklar bu hususta kıymetli bilgiler vermiş olmasına karşı kesin çizgiler çizmeyi sağlayamamaktadır. Lakin divan teşkilatına bakıldığında zaman bir düzenin var olduğunu ve bu düzen içinde, kurallar dahilinde işlerin yürütüldüğü söylenebilmektedir. Divan teşkilatı, beyliğin kalbi niteliğinde bir konuma sahiptir. Devlet

işlerinin akıcı bir şekilde yürütülmesi ve kaidelerin usulüne uygun biçimde tatbik edilmesi adına mühim bir yere sahiptir.

3.5. Batı Anadolu Beyliklerinde Taşra Yönetimi ve Hukuk

Anadolu Beyliklerinde ülke parçalara ayrılmış şekildedir. Bu bölümler ülkenin temel idari birimlerini oluşturmaktaydılar. Bu birimlere iki yönetici yollanarak, bir tanesine hanedana ait kişiler arasından askeri bünyeye dahil güvenilir kişi olan Mirliva, hükümdarın siyasi gücünü temsil etmekteydi. Diğer kişi ise yargı kuvvetini temsilen kadı olmuştur. Mirliva kadı hükmü olmadan herhangi bir kişiye ceza veremez, kadı ise Mirlivanın gücüne dayanmadan hükümlerini yerine getiremezdi. İki görevli de doğrudan merkeze bağlı olarak birbirinin denetimini yapmışlardır (Yücel, 1990, s. 811).

3.5.1.Mirliva

Mirlivanın hakiki iki görevi bulunmaktaydı. İlki askeri görev olan kapı halkı ve emri altında bulunan tımarlı sipahiler ile beraber devamlı hazır bulunmasıydı. Diğerisi ise yönetim görevi olan bölgedeki halkın düzen ve güvenliğini sağlamakla yükümlü olmasıdır. Sancak yöneticisi olan mirlivanın görevleri; kadı hükümleri ve merkezin emirlerinin tatbik edilmesini sağlamak, suçların işlenmesinin önüne geçmek ve suçların cezalandırılması adına yakalanmalarını sağlamak olmuştur. Bu hususların uygulanabilmesi için de mirlivanın emri altında zaim adında bir görevli var olmuş, yanında bulunan yeterli sayıdaki yardımcılarıyla beraber bölgede kol gezerek, bey adına işlem yapmışlardır. Zaimin ilgilendiği problemler genelde kamu düzeni ile ilgili olduğu için zaim ve mirliva, kamu hususuna giren konuları kadının huzurunda çözüme kavuşturmuşlardır. Örneğin; öldürme, sarhoşluk, yaralama, hırsızlık ve oruç tutmama tarzında suçlar, kamu davası niteliğindedir. Kişiler arasında yaşanan sorunlar, suçlu olmayan kişinin şikâyeti ile takip edilerek bu konularla mahkemenin özel görevlileri ilgilenmişlerdir. Zaim dışında mirliva emri altında görev alan Yatakcı ve Ases adında gece bekçileri de bulunmaktaydı. Bu görevliler geceleri gün aydınlanana kadar pazar ve çarşılarında gezerek, evlerin ve esnafın güvenliği ile ilgilenmişlerdir (Yücel, 1990, s. 811-812).

3.5.2.Kadı

Arapça 'da kazâ kökünden gelen ve fıkıh terimi olarak kabul edilen kadı, kişiler arasında meydana gelen sorun ve davaları şer'i kanunlara göre çözüme kavuşturan ve üst makamlarca tayini yapılan kişiye verilen isimdir. Adalet konusu dini yazınlarda üzerinde en çok ihtimam gösterilen temel konulardan biri olarak, toplumun huzur ve barış içinde hayatlarını sürdürmelerinin ilk şartı şeklinde kabul edildiğinden bu meslek grubu kutsal sayılmıştır. Nitekim göreve getirilen kişilerde aranan özelliklere de ayrı bir önem gösterilmiştir (Atar, 2001, s. 66-67).

Bilindiği üzere İslam dininin yorumlanması ve kurallarının uygulanması için Müslümanlara yardım eden ulema sınıfı var olmuştur. Akli ve dini konuların görüldüğü medreselerde yetişen ve bu sınıfa dahil olan mensupları, İslam devletlerinde siyasal ve sosyal hayatta mühim bir role sahip olmuşlardır. Kaza yani yargı görevini üstlenen kişilere de kadı denilmiştir. Yargı görevi aslında İslam hükümdarlarına ait ve mümkün olduğu müddetçe hükümdar tarafından uygulanması esas olmuştur. Lakin ilerin yoğunluğu arttıkça ve İslami sınırlar genişledikçe kaza görevini kadılar üstlenmiş ve bu müessese zamanla gelişerek mühim bir memuriyet şeklini almıştır. Anadolu Beylikleri ve vilayetlerde de adli işlerle ilgilenen büyük bir kadı bulunmuştur. Merkezden hükümdarın beratı ile göreve gelen kadılar, şeriat kurallarını uygulayarak, sorunları çözmek dışında hükümdarın emrettiği her konuda karar vermekle yetkili kişiler olarak mali, askeri, idari ve beledi işler ile de uğraşmışlardır. Kadı, yargı görevi geniş kapsama sahip olarak her sınıftan halkın her çeşit davalarına bakarak çözüme ulaştırmış, ayrıca nikâh akdi, vefat eden kişinin mallarının varisleri arasında pay edilmesi, kimsesiz ve yetim kişilerin mallarını koruma, korunmaya muhtaç kimselere vasi tayini, vakıfların taşınır-taşınmaz mallarını ve paralarını gözetmek gibi yetkileri bulunmuştur. Ayrıca günümüzdeki noterlerin yaptığı her tür sözleşme de eskiden kadı huzurunda yapılmıştır. Kadı yaptığı görevi bir yargı kuruluşunun lideri yani başkanı olarak üstlenmiştir. Buradaki kuruluş mahkemedir. Mahkemede kadı dışında kadı yardımcısı, kâtip ve davalıları mahkemeye getiren muhızrlar bulunmaktaydı. Kadı aynı esnada yönetici sıfatına da sahip olmuştur. Kendine ait bölgeye gönderilmiş olan görevlilerin atamasının yapılması, atama belgesinin kadı siciline kaydı ile mümkün olmaktadır. Yaşanan karışıklıkta veya makamlara iki görevlinin atanması durumunda kadı, hükümdarı haberdar ederek durum aydınlanıncaya kadar kimse yetkili kılınmazdı. Ayrıca kadı, bölgesinde bulunan tüm görevlileri yani

imam, muhtesib, müderris ve eminleri denetleyerek, hükümdar emirlerine ters durumlarda merkeze haber verilerek kanunsuz işlerin önlenmesini sağlamaktaydı (Yücel, 1990, s. 812-813).

Uzunçarşılı, kadılar için vilayet idaresinin subaşılar yanında kadılara da bırakıldığını belirtmiştir. Ayrıca kadıların şer'i kanunlar ile ilgilenecek kişiler arasındaki hukuk davalarıyla ilgilendiğini söylemiştir (Uzunçarşılı, 2019, s. 201). Kadıları Subaşılardan ayrı kılan özellik, Subaşılarda askeri konular ile ilgileniyor olmasıdır.

İbn Battuta, eserinde Balıkesir şehrini anlatırken fıkıh bilgini olan, şehrin hatip ve kadılığında görev alan Musa'dan bahsetmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 428). Balıkesir şehrinin kadılık görevinde bulunan birinin adının anılması, beylik içinde hukuk işlerinin idaresinde bir bünyenin varlığını anlamamızı sağlamış ve bunun için idari bir kadronun oluştuğunu göstermiştir.

El-Ömeri'de Balaban, Germiyan Beyliğini anlatırken Bey'in yanında kadıları olduğundan da söz etmiştir (El-Ömeri, 2014, s. 158).

Kut, kaydedilen bilgilere göre Ahmed-i Dâî'nin bir zaman Germiyan'da kadılık yaptığını belirtmiştir (Kut, 1989, s. 56).

İbn Battuta Aydınöğlü Beyliğinden söz ederken müderrisi anlatarak, hükümdarın sağında oturduğundan, sonrasında da müderrisi başköşede oturarak, hükümdarın kendisinin onun sağında yer aldığını anlatmıştır. Bu oturuşun Türklerde fıkıh bilginlerine gösterdikleri saygıdan kaynaklandığını yazmıştır. Farklı bir ağırlanma merasiminde de sarayı ziyaret ettikleri sırada hükümdarın onlarla sedirde oturduğunu, müderris fakih sağ, kadıyı onun yanına, kendisini ise daha geride oturttuklarını belirtmiştir. Ziyareti esnasında bir Yahudi doktor ile yaşanan sorunu anlatırken, doktorun yanlarına geldiği sırada kadı ve müderrisin ayağa kalkarak doktorun selamını aldıklarını belirtmiştir. Ayrıca doktorun hükümdar önündeki sedire oturmasına karşı çıkarak Kur'an okuyanlardan Yahudi birinin daha üstün bir mevkide oturamayacağını belirtmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 421-423). İbn Battuta'nın anlattıkları ile kadılık makamının beylik bünyesinde var olduğunu ve kadının denetiminde olan müderrislerden bahsetmesi de bu bünyenin gelişmiş olduğunun işareti olmaktadır. Ayrıca beylik içinde hükümdarın bu kişilere ne kadar saygı duyduğunun da işaretleri mevcut olmuştur.

Çiftçioğlu, asıl ismi Celaleddin bin Hızır olan fakat Hacı Paşa unvanına sahip zatın Aydınöğlü İsa Bey'in davet etmesi ile Aydınöğlü ülkesine Mısır'dan dönüş yaptığını aktarmıştır. Geliş tarihi net olarak bilinmemesine karşı 1390 senesinden önce,

yani Aydınoğlu Beyliği'nin Osmanlı tarafından ilhak edilmesinden önce olduğunu belirterek, beylikte kadılık görevine Ayasuluğ'da geldiğini aktarmıştır. Hacı Paşa'nın kadılık görevi yanında Birgi ve Ayasuluğ medreselerinde müderrislik yaptığını da söylemektedir (Çiftçioğlu, 2005, s. 2-3).

İbn Battuta Milas'ı ziyareti sırasında Orhan Bey'i anlatırken onun genelde fakihler ile beraber olduğunu, fıkıh bilginlerinden oluşan bir topluluğu devamlı yanında bulundurduğunu yazmıştır. Menteşe Beyliğinde Fakîh Huvârezmi (Harîzmî)'den de bahsetmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 411). Fıkıh bilginlerinin İslam devletlerinde hukuk işleri ve din konuları ile anılmaları Menteşe Beyliği içinde de kadı ve müderris gibi bünyelerin var olma ihtimalini düşündürmektedir.

3.6. Batı Anadolu Beyliklerinde Askeri Teşkilat

Anadolu Beylikler 'indeki askeri kural ve kanunlar Anadolu Selçuklu Devleti'nin devamı niteliğinde olmuştur. Beyliklerde de devlete ait olan arazi, kısımlara ayrılp, asker ve emirlere dağıtılmıştır. Bu uygulama iktâ olarak adlandırılmaktadır (Yücel, 1990, s. 814). İktâ kelimesinin terim anlamı, devlet yöneticisi ve onun görevlendirdiği merciler tarafından, bilhassa taşınmaz mallar ve benzerleri ile mülkiyet, işletme veya faydalanma haklarının yahut belirlenmiş bir bölgedeki vergi gelirin münasip görülen kişilere tahsil edilmesini ifade etmektedir (Demirci, 2000, s. 43). İktâ kelimesinin Osmanlılardaki karşılığı tımar şeklinde olarak, bir yerin vergileri devlete asker besleme ve görevler yükleme karşılığında emir ve sipahilere bırakılması anlamındadır. Beyliklerde de iktâ sahibi sipahiler ordunun temelini oluşturmuştur. Sipahilerin yükümlülükleri arasında savaş döneminde askerleri ile beraber sefere katılma mecburiyetinde olmaları ve iktâ sahibi emirlerin, iktâları miktarınca belirlenmiş sayıda asker beslemek zorunda olduklarıdır (Yücel, 1990, s. 814).

Örneğin Aydınoğlu Beyliği'ndeki iktâ sistemi incelendiği zaman beylikteki en dikkat çekici husus Germiyanogulları Beyliği'nde subaşı görevinde olan ve devletin kurucusu konumundaki Aydınoğlu Mehmed Bey'in XIV. yüzyıl başında kendisi gibi aynı beylikte subaşı olan Sasa Bey ile beraber Batı Anadolu kıyılarından Bizans'a gerçekleştirmiş olduğu gazâ hareketi çerçevesinde fethettiği bölgeler kendisine iktâ olarak sunulmuş ve bir zaman sonra kendine ait Batı Anadolu kıyılarındaki bölgelerde Aydınoğlu Beyliği'ni kurmuştur. Anadolu Beylikleri'nde ve Aydınoğlu Beyliği'nde iktâ

olan araziler muktânın ölmesi durumunda varislerine geçmiştir. Anadolu Beylikleri'nde görülen iktââtımar sistemi tıpkı Selçuklularda görüldüğü gibi muktâ iktâsı karşılığında asker besleme ve yetiştirme ile sorumlu tutulmuştur. Bu biçimde de Selçuklulardaki gibi Anadolu Beylikleri'nde ordunun temelini oluşturan iktâlî askerler yani tımarlı sipahiler mevcut bulunmuştur (Üstün, 2019, s. 28).

Pencik sözcüğü sözlükte “beşte bir” manasındadır. Osmanlı Beyliği'nde uygulanan bu usul, kuruluş zamanlarında gaziler tarafından elde edilen esirlerin paylaşılması ve esirin, onu alan kişinin malı kabul edildiği bilinmiştir. Lakin zaman içinde orduya asker, hazineye para ihtiyacı doğduğundan esir veya esirlerin beşte biri devlete dahil edilmiştir. Bu uygulamanın Anadolu Beylikleri arasında da uygulandığı görülmüş fakat özellikle Aydınoğullarında var olduğuna dair bilgiler mevcut olmuştur (Özcan, 2007, s. 226).

Beyliklerin ilk teşkilatları, aşiret geleneğine dayanmaktadır. Orduyu oluşturan iki unsur bulunmaktaydı. Bunlar; hassa birlikleri ve beylerin “çerik” adını verdikleri aşiret süvarileri veya tımarlı sipahilerdir. Ayrıca “ümera” şeklinde adlandırılan maiyyet beyleri, sahip oldukları derecelerine göre verilmiş olan tımar oranında asker beslemek mecburiyetinde olmuşlardır. Örneğin Karesi Beyliğinde ümera diye adlandırılan beyler bulunmaktaydı. Bu beyler arasında Osmanlı tarihlerinde de adları geçen Evrenos, Fazıl, Karamürsel ve Ece Beyler vardı. Bu kişiler Karesi ümerasası içindeydiler (Öden, 1999, s. 79,81). Enveri de eserinde Aydınoğlu Umur Bey'i anlatırken yanındaki maiyyet beylerinden söz etmiştir. Bu kişiler arasında Dünder Bey, Pişrev Bey'in oğlu Yusuf Bey, Ehat Subaşı, İlyas Bey ve Hoca Selman adında zatlar ile İzmir'e geldiğini yazmıştır (Enveri, 1929, s. 25). Tımar sahibi sipahilerin ölümleriyle, tımarları evlatlarına katılmaktaydı. Uç beylerine bağlı serhad atlılarının da önemli tımarları bulunmaktaydı. Fethedilmiş bölgelerin idaresi veya tımarı ise oranın fatihine bırakılmıştır. Sonuç olarak Karesi, Aydın, Saruhan ve öteki ikinci derece beylikler de böyle ortaya çıkmışlardır (Uzunçarşılı, 2019, s. 202).

3.6.1.Kara Kuvvetleri

Hükümetin yaya ile atlı kuvvetleri ve Beylerin tımarları sebebiyle beslemeye yükümlü oldukları askerler, çerik adı verilen aşiret süvarileri ve tımarlı sipahiler, her hükümetin ordu güçlerini teşkil etmiştir. Savaş zamanında bu kuvvetlere gönüllü sıfatıyla

yardımcı kuvvetlerde katılmıştır. Savaş döneminde ordu sağkol, solkol ve merkez şeklinde üç kısımdan oluşmuştur. Ordunun önünde ise Talia ve Çarhacı isminde öncü kuvvet, gerisinde ihtiyat kuvvetleri bulunmuştur. Ordunun merkezine hükümdar kumanda ederken kollarda da şehzadeler yer almıştır. Lakin hükümdarın harp idaresini yapabilecek yaşta evladı yok ise kolun kumandasında itimat edilen beyler veya hükümdarın akrabalarından biri görev almıştır. Umum ordu kumandanına beyliklerde çoğu defa subaşı adı verilmiştir. Bu unvana vilayet askerleri kumandanları da layık olmuştur (Uzunçarşılı, 2019, s. 203). Örneğin Aydınoğlu Mehmed Bey, Hızır ve Özbek isimlerindeki emirler, farklı tarihlerde Germiyanlı ordusunda komutanlık görevi yapmışlardır. Aydınoğlu Umur Bey'in de Ahad Subaşı isminde ordu komutanı olduğu bilinmektedir (Yücel, 1990, s. 816). Ahad (Ehad) Subaşı, hem Umur Bey'in lalası, küçük veziri ve İzmir Subaşısı konumundadır. İzmir'in ilk subaşısı niteliğini taşıyan, denizcilik ve askeri alanda Gazi Umur Bey ile faaliyetlerde bulunan Ahad Subaşı, Umur Bey'in neredeyse tüm etkinliklerinde yanında bulunmuş bir komutandır. Aydınoğlu donanmasının yarısı veya çoğunluğu Ahad Subaşı'nın emrinde olmuştur. Umur Bey'in lalası olması, Aydınoğlu Mehmed Bey'in güvenini kazanmış bir komutan ve devlet adamı olduğunu da göstermektedir (Üstün, 2019, s. 165). Anadolu Beyliklerinde bulunan hassa askerlerinin maaşlarının ne sürede verildiği bilinmemekte lakin Anadolu Selçuklu ile Osmanlılarda üçer ayda bir verildiği bilinmiş olmasından, aynı kuralın uygulandığı tahmin edilmektedir (Uzunçarşılı, 2019, s. 203).

El-Ömeri'nin eserinde beyliklerin orduları hakkında bilgiler şu şekilde kaydedilmiştir. Şeyh Uryan, Germiyan Beyinden bahsederken kırk bin askerinin olduğunu, Balaban ise bu rakamın tüm askerler toplandığında iki yüz bin kişiye ulaştığını belirtmiştir. Ordunun atlı ve yaya askerlerden oluştuğunu yazmıştır. El- Ömeri, Germiyan Bey'inin ordusunun her an savaşa hazır olduğunu ve farklı yerlerde ordugâhlarının olduğunu yazmıştır. Karesi Beyliğini anlatırken Yahşi Bey'in yirmi bine ulaşan atlı savaşçılarından söz etmiştir. Lakin piyadesi bulunmadığını ve askerlerinin savaşçı olduğunu yazmıştır. Aydınoğlu beyliğinden söz ederken ordunun yetmiş bin atlı savaşçıdan oluştuğunu belirtmiştir. Savaşçıların güçlü olduklarını, kılıç ve kargı kullandıklarını yazmıştır. Saruhan Beyliği için de askerlerinin savaşçı ve zorlu olduklarını söyleyerek ordunun on binden fazla atlıdan oluştuğunu yazmıştır. Menteşe Beyliği hakkında ise El-Ömeri, Foça hâkimi olarak adlandırdığı Orhan Bey'in yüz binden fazla askeri olduğunu yazmıştır (El-Ömeri, 2014, s. 157,158, 166-169).

Beyliklerde orduda kullanılan silahlar arasında ok, kılıç, yay, zırh, hançer, kargı, çomak, süngü, nacak (küçük balta), mancınık, arrade adı verilen küçük mancınık ve kale duvarını delmeye yarayan makkab bulunmuştur. Germiyanogullarında ayrı olarak kargıcı ve okçu birlikleri teşekkül etmiştir (Turan R. , 2002, s. 232).

Ordu sayıları ve içerikleri hakkında daha ayrıntılı bilgilere sahip olunamadığı için ulaşılan bilgiler dahilinde beyliklerdeki orduların iyi bir eğitim aldıkları ve savaşçı bir ruhun hakim olduğu genel itibari ile göze çarpmaktadır. Ordu sayılarını ele aldığımız zaman incelediğimiz kaynakta rakamların biraz abartılı verilmiş olduğu ihtimaller arasındadır.

3.6.2.Donanma

Anadolu Beylikleri arasında sahile hâkim olanlarının donanmaları mevcut olmakla birlikte, bu sayede önemli başarılar elde etmişlerdir. İlk zamanlarında denize karşı yabancı olmalarına rağmen ilerleyen süreçte bu durum değişmiştir. Donanma konusunda sahilde bulunan beyliklerde hızlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Tersaneler kurularak, Antalya ve Alaiye'deki tersaneler Menteşe Beyliğinden, Ayasuluğ yakınında bulunan tersaneler de İzmir'deki tersaneden önce faaliyete başlamıştır. 1329 senesinde ise İzmir Tersanesi aktif olmuştur. Aydınoğlu Umur Bey'in ilk donanmasını Gazi isminde bir kadirga ve yedi tane kayık oluşturmuştur. Kurulan donanma Menteşe Beyliği ve ağabeyi Hızır Bey'in denizdeki gücüne kıyasla küçük olmasına rağmen zamanla güçlenerek, Ege'de tehdit ve faaliyetlerde bulunmuştur (Yavuz, 2002, s. 91). Türkiye Selçuklularının devamı şeklinde olan beylik donanmalarının başında ise reisü'l-bahr bulunmaktaydı (Turan R. , 2002, s. 232).

Anadolu'yu yurt edinen Türklerin denizcilik geçmişi XIV. yüzyılda Batı Anadolu'da ortaya çıkan Saruhan, Aydın, Menteşe, Karesi gibi kıyıda konumlanan beyliklerin öncesine dayanmaktadır (Gencer, 1991, s. 501). Denizcilik geleneği Ege kıyısında konumlanan Türkmen Beylikleri'nde aktif bir şekilde devam etmiştir. Bilhassa Aydınoğlu Umur Bey döneminde Aydın Beyliği dışında Menteşe, Karesi ve Saruhan beyliklerinin hakimiyetinde olan bölgelerde çeşitli gemilerin inşası yapılmıştır (Bostan, 1996, s. 11). Anadolu Beylikleri konumları açısından denizcilik faaliyetlerinde ilerleme kaydetmişlerdir. Beylikler arasında Menteşeoğulları, Saruhanoğulları, Aydınoğulları ve

coğrafi konumu bakımından Karesioğulları Osmanlı denizciliğinin kuruluşuna mühim faydalar sağlamıştır (Bostan, 2007, s. 512).

Türklerde “deniz gazileri” manasındaki ilk korsan faaliyeti, Malazgirt Savaşı sonrasındaki dönemde Çaka Bey ile başlamıştır. Sonrasında farklı Türk Beyler ve kumandanları aracılığıyla Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde fetihler gerçekleşmiştir. Menteşe, Saruhan, Aydın ve Karesi beyliklerine dahil leventler de Ege’de korsanlık yapmışlardır. Osmanlı’nın bahriye teşkilatının oluşmasına da öncülük ederek fayda sağlamışlardır (Bozkurt, 2002, s. 211).

Ege ve Marmara bölgelerinde gelişmiş olan Türk denizciliğinin, Anadolu Selçuklu döneminde Orta-Batı Karadeniz ve Doğu Akdeniz’de yoğunlaşan denizcilik çalışmalarının neticesi olduğu söylenebilmektedir. Menteşe, Saruhan, Aydın ve Karesi beyliklerinde meydana gelen denizcilik çalışmalarının temelini tecrübe ve birikim oluşturmuştur. Karesi Beyliği’nin deniz kuvveti 1320’li tarihlerde oluşmaya başladığı düşünülmektedir. Aynı şekilde bu durum Aydınoğlu ve Saruhan Beyliği için de geçerli olmuştur. 1330’lu seneler ise denizcilik alanının zirve yılları sayılmıştır (Kayhan, 2017, s. 54). Aydınoğlu Mehmed Bey’in de 1319 tarihinde Sakız seferine çıktığı vakit 28 gemi ile 2600 askerle hareket ettiği bilinmektedir. Bu durum neticesinde beyliğin kendisine ait bir donanmanın varlığını da göstermiş olmaktadır (Emecen M. F., 2013, s. 45). Saruhan Beyliği denizcilik alanında gelişmiş bir beylik olduğundan güçlü donanmaları ile seferler yaparak pek çok ganimete sahip olmuşlardır. Çevresindeki Türk Devletlerine karşı savaşamayacak durumda olduğu için Cenevizliler ve Bizans üstüne yoğunlaşarak hakimiyet alanını Ege Denizine kadar genişleten Saruhanoğulları, büyük bir filoya da sahip olmuştur (Gedik, 2004, s. 69).

Umur Bey’in Adalar, Rumeli ve Karadeniz’e geçerek Eflak dolaylarında aktifleştirdiği deniz akınları Bizanslılar tarafından dehşet içinde karşılanmıştır (Yücel, 1990, s. 816). İzmir’in fethi sonrası 1330-1334 tarihleri arasında mühim gelişme gösteren Umur Bey’in donanması, Ege dünyasında önemli bir güç haline gelmiştir. 1330 senesinde Bizans’a karşı yapılan ilk denizaşırı seferde Umur Bey, on dört kayık, yedi iğribar ve yedi kadırgadan meydana gelen bir filo kurmuştur. Seferde kendisine eşlik eden ve Ayasuluğ hakimi olan Hızır Bey de tamamı kayık ve iğribarlardan meydana gelen yirmi iki gemiden oluşmuş donanması ile destek olmuştur. Başarılı geçen sefer sonrası toplanan ganimetler, Türkmen gaziler ve iki kardeşin arasında pay edilmiştir. İlerleyen zamanlarda Mora, Eğriboz ve Bodanista’ya yapılan akınlarda (1322) Umur Bey’in donanması kadırgada

50'ye ulaşmıştır. Yunanistan seferinde (1330) 170, Mora seferinde (1335) 270, Tuna ağzına gerçekleştirilen seferde 350, Trakya'ya yapılan seferde (1343) ise 300 sayısında olmuştur. Bunlarla beraber kardeşi olan Ayasuluğ hakimi Hızır Bey, Menteşe'ye hakim Orhan Bey ve Aydınoğlu beyliğinin kuzey sınırında bulunan Karesi ve Saruhan beyliklerinin hakimleri ve diğer gazi beyliklerinin küçük filoları, Umur Bey'in mühim bazı seferlerine katılmış olma ihtimalleri bulunmaktadır (İnalcık, 2008, s. 77).

Saruhan Bey, genelde komşusu konumunda olan Aydınoğlu Beyliği ile ittifak şeklinde faaliyet göstermiştir. Bu ikili ilişkiye bazen Menteşe Beyliği de destekte bulunmuştur. Bilhassa Aydın, Menteşe ve Saruhan Beyliklerinin birbiri ile samimi ilişki içinde oldukları ve uyumlu bir şekilde hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Aslında üç beyliğin kendi arasında beylikler birliği oluştuklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Aralarında bazen sorunlar yaşanmış olsa da üç beylik; Bizans, Latin ve sürekli güçlenmeye devam eden Osmanlılara karşı da benzer bir tutum sergilemişlerdir. Bizans'ın yaşadığı taht mücadeleleri, beylikler içinde kuzey-güney rekabetine neden olarak Saruhan ve Aydınoğulları'nın genelde birlik içinde hareket etmeye yönlendirmiştir. Özellikle efsaneleşmiş bir şöhret içinde olan Aydınoğlu Umur Bey liderliğindeki ittifakın, o esnada gerilemeye başlayan ve Latinler karşısında mühim limanlarını kaybeden Bizans'la da ciddi bir biçimde gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır (Kesik, 2021, s. 338-339).

Batı Anadolu'da kurulmuş olan beylikler içinde denizcilikte en fazla gelişim gösteren beylik hiç kuşku yok ki Aydınoğlu Beyliği olmuştur. Denizcilik Aydınoğulları'nda Umur Bey ile parlamış ve tekrar onunla sönmüştür (Kesik, 2018, s. 416). Umur Bey'in vefatı Aydınoğulları Beyliği için bir dönüm noktası niteliğindedir. Çünkü Umur Bey'in vefatı ile beyliğin gaza, kahramanlık ve akın devri de son bulmuştur (Koca, 2002, s. 1262). İbn Battuta Aydınoğlu Umur Bey'i anlatırken gaza için oluşturduğu donanmasıyla İstanbul önlerine kadar akınlar yaptığını yazmıştır. Topladığı ganimetleri dağıttığını daha sonra gaza isteğiyle tekrar denize açıldığını kaydetmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 426). Bu durum Umur Bey'in deniz savaşlarında elde ettiği malların miktarının önemini göstermektedir.

Karesi Beyliği'nde ise beylerin kısa hâkimiyet sürelerine karşı, bulundukları konum açısından hem kara hem de deniz devleti olarak, iki tarafta da bir kuvvete sahip olmak mecburiyetinde olmuşlardır. Karesi Beyliği'nde Yahşi Bey'in 1330 tarihleri itibari ile bilhassa Rumeli sahillerine baskınlar şeklinde gerçekleştirilen deniz harekâtları

görülmüştür. Yahşi Bey'in üstüne ise karşı kuvvetlerden haçlı donaması gönderecek kadar güce sahip olması bir gerçektir. Edremit Savaşı esnasında Yahşi Bey'in 100 gemiden oluşan donanması tahribata uğratılmış, 300 askerini ise kaybetmiştir. Bu rakamlar Yahşi Bey'in o dönemdeki askeri gücünün de göstergesi olmuştur. Karesi ümerasından olan Ece, Evrenos, Fazıl ve Karamürsel Beyler de hem çevre denizleri iyi tanıyan hem de iyi bir denizci olan emirler olmuşlardır (Öden, 1999, s. 79-81).

Çiftçi, çalışmasında Bizans kaynaklarında Menteşe Bey için "Salpakis Menteşe" yani Sahil Beyi anlamında bir ifadenin kullanıldığını belirtmiştir. Bu durumda beyliğin sahil ve denizcilik konusunda ilgili olduklarının kanıtı niteliğinde olmuştur (Çiftçi, 2002, s. 600).

El- Ömeri, *Mesâlikü'l Ebsâr* adlı eserinde beylikler hakkında bilgiler verirken Karesi Beyliği için denizde kalabalık bir filoya sahip olduğunu ve devamlı savaş halinde olduklarını belirtmiştir. Marmara Bölgesini anlatırken Yahşi Bey'in de gemilerinin denizde hep hazır olduğunu yazmıştır. Aydınoğlu Beyliği için ise karada ve denizde hakim olduklarından bahsederek, denizleri gemiler ile doldurduklarından bahsetmiştir. Yine Saruhan Beyliği'ni anlatırken deniz savaşçılarının olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca deniz savaşçılarının da hep dikkatli olduklarını belirtmiştir. Menteşe Beyliği için ise gemisinde usta olduklarını yazmıştır (El-Ömeri, 2014, s. 165-169).

4. BATI ANADOLU BEYLİKLERİNDE HÜKÜMDARLIK ALÂMETLERİ

Günümüz de dahil olmak üzere devlet liderlerinin izlerinin öne çıktığı alâmetler mevcut olmuştur. Örneğin eskiden saray şuan köşk, bayrak-fors, tuğra-imza şeklini alarak kökenleri eski zamanlara kadar dayanmaktadır. Selçuklu devletleri zamanında da hükümdara ait, hükümdar olduğunu gösteren alâmetler kullanmışlardır (Merçil, 2007, s. 30). Bu alâmetler Selçuklular ile başlamış beylikler dönemine kadar da intikal etmiştir.

Alâmetler hususunda beylikler içinde görülen olaylar da dikkat çekmektedir. Bu olaylar arasında din adamlarının şahıslara hükümdarlık müjdesi vermesi olmuştur. Mesela Arif Çelebi, Aydınoğulları Beyliği'nin ilk başkenti konumundaki Birgi'yi ziyaretini esnasında, Aydınoğlu Mehmed Bey'in henüz beyliği kurmadığı ve Germiyan Beyliği'ne bağlı olarak subaşılık görevini yürüttüğü tahmin edilen zamanda gerçekleşmiştir. Mehmed Bey, Birgi'yi ziyaret eden Arif Çelebi'den manevi destek ricasında bulunmuş, bunun üzerine de Arif Çelebi hükümdarlık alâmeti kabul edilen asa vererek Mehmed Bey'e hükümdarlık müjdelemiştir (Şentürk, 2014, s. 15).

Alâmetler maddi ve manevi olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Manevi alâmetler arasındaki en mühim olanları lakab ve unvanlar olmuştur (Merçil, 2007, s. 30).

4.1. Manevi Alâmetler

- Unvanlar
- Lakaplar
- Hutbe

4.1.1. Unvanlar

Selçuklu Devleti ilk zamanlarında eski Göktürk Devleti'nin teşkilat ve düşüncesinin uygulayıcısı olan Oğuz Devleti'nin izinden gitmiştir. Bu devlette hükümdarlar “yabgu” unvanına sahip olmuşlardır. Lakin Selçuklu Devleti Horasan'a geçtikten sonra Müslüman-Türk devletleri ile temas edip unvanlarında değişiklik yapmaya başlamışlardır. Örneğin Tuğrul Bey ilk zamanlarında “emin” unvanını kullanmıştır (Merçil, 2007, s. 30). Orta Çağ'da kurulmuş olan Türk-İslam devletlerinde

lakab ve unvan hakimiyet alâmeti kabul edilerek, sultan ve halifeler sikke ve hutbelerinde bunların kullanılmasına önem vermişlerdir (Özaydın, 2012, s. 165).

Uzunçarşılı, Germiyanoglu Yakub Bin Alişir'in Sandıklı'da Çavuş Çeşmesi Kitabesinde "Sultanül Germiyanıye" ve "Çelebii Azam" unvanları ile anıldığını belirtmiştir (Uzunçarşılı, 1932, s. 73). Ayrıca Orhan Bey, Germiyanoglu Ali'ye yazdığı mektuplarda "Anadolu Emiri" unvanını vermiştir (Gibbons, 1998, s. 248). Ayrıca Denizli'de Ulu Cami Kitabesinde Süleyman Şah için "Essultanülmuazzamül Germiyanıye" ifadesi kullanılmıştır (Uzunçarşılı, 1932, s. 75). I. Yakub Bey'de Osmanlılara bağlı olduğu vakitlerde "Sultan" unvanını kullanmıştır (Varlık, 1974, s. 98).

Germiyan beylerine kitabelerden anlaşıldığı üzere "el-emîrû'l-kebîr, melikü'l-ümerâ ve'l küberâ, sultânü'l-Germiyâniyye ve sultanü'l-muazzam" gibi unvanlarla anılmışlardır (Varlık, 1996, s. 35).

Artuk, çalışmasında Yahşi Bey'in unvanını "Şuca'el-Din" olarak belirtmektedir. Ayrıca oğlu Beylerbeyi'nin unvanının ise "Çelebi" olduğunu yazmıştır (Artuk, 1982, s. 288). İbn Battuta'nın eserinde de Bergama hakimi Yahşi Bey'e "Yahşi Han" denilmektedir (İbn Battûta, 2000, s. 427). Ayrıca Karesioğullarından Yahşi Bey "han" ve "melik" unvanlarını kullanmıştır (Günel, 2001, s. 488).

Aydınoğlu Umur Bey'e yaptığı gazalardan dolayı "Gazi" unvanı verilmiştir (Oruç Beğ, 2014, s. 21). Eflaki de eserinde Umur Bey için "Melikül-ümera" yani "emirlerin sultanı" unvanını kullanmıştır (Eflaki, 1973, s. 310).

Aydınoğlu Cüneyd Bey II. Umur'un vefatı ile yönetimde tek başına bulunmasından kaynaklı "Anadolu'nun bağımsız beyi" unvanını almıştır (Adak, 2022, s. 256-257).

Emecen, çalışmasında Umur Bey için "Gazi Umur Bey", "Umur Paşa" şeklinde anıldığını, bazı batılı kaynaklarda da "Morbassen" diye anılan kişinin Umur Bey olduğunu yazmıştır. Ve yine çağdaş kaynaklarda da unvanının "Gazi-i Rabban, Bahaeddin Umur Paşa" şeklinde verildiğini söylemiştir (Emecen M. F., 2013, s. 43). *Düsturname* adlı eserde de diğer hükümdarlara "Bey" denildiğini ama Umur Bey'in ise devamlı "Paşa" unvanı ile adlandırıldığı yazmaktadır (Enverî, 1929, s. 23).

Saruhan Beyliği'ndeki kişiler genel itibarıyla 'celebi' ve 'bey' unvanları ile anılmışlardır. Lakin genel unvanlara nazaran ilk kez gösterişli unvanla anılan hanedan mensubu İshak Bey olmuştur. Yaptırmış olduğu cami kitâbesinde İshak Bey için "mücahid, han, gazi, çelebi, sultan" şeklinde bahsedilmesi dikkat çekmiştir. Hanedandaki

bazı kişiler ise “paşa” unvanı ile kayıtlara geçmiştir. Hızır Paşa bu kişiler arasındadır (Emecen F. , 2009, s. 173).

Kesik, Saruhanoglu İshak Bey için vesika ve kitabelerde “Sultan, beldeler fatihi, emîr ve Sultanü’l-azam” unvanlarının kullanıldığını yazmıştır (Kesik, 2018, s. 250).

Saruhanoglu İshak Bey, mevcut Türk geleneği unvanlarından ziyade Mevleviliği benimsediğinden kaynaklı “Çelebi” unvanını kullanmıştır (Emecen F. , 2009, s. 172).

Beçin ve Milas’a hakim Menteşeoğlu Ahmed Gazi, Marmaris ve Megri mıntıklarında olduğu esnada, ayrıca Beçin ve Milas’ta donanması ile faaliyette bulunmuş “emîr-i kebîr, Sultan-ü’s sevhil, murabıt, sultan-ı mülûk-ü’l Arap ve’l Acem ve emîr-i muazzam” unvanlarıyla anılmıştır (Uzunçarşılı, 2019, s. 76). Menteşe Beyliği’nden Orhan Bey için Milas’ta bulunan 730 tarihli bir kitabede “Emirü’l-Kebir Şuca’ü’d-devle ve’d-din Orhan Bey” unvanı bulunmuştur (Köprülü F. , 2016, s. 89). Ayrıca Orhan Bey’in kendisinin yaptırmış olduğu caminin kitabesinde de “Emir-i muazzam, muzaffer, mansur, mufahham, sultan-ı guzzatu’l-atrak ve Şuca devletü’d-din Orhan bin Mesud” olarak şecere ile beraber unvanları da bulunmuştur (Duran, 1995, s. 63).

Ertuğrul çalışmasında Aydınoğulları ile ilgili kitabenin kuzey kapısında “Mevlana el-Emir U’lkebir el-Gazi” sıfatı ile anılan kişinin Mehmed Bey olduğunu belirterek “Emir’ul Kebir” unvanının kullanılmasının Mehmed Bey’in bağımsız olarak hükmettiğini gösterdiğini yazmıştır. Doğu kapısındaki kitabede ise farklı sıfatlar ile anılan Mehmed Bey için “Emir’ul Kebir” sıfatıyla belirtildiğini ve bu sıfat ile bulunduğu beldenin tek ve kesin hakimi olduğunu ispat ettiğini aktararak “Mubarizu’d-devle ve’d-din” unvanıyla da Mehmed Bey’in devlet ve dinin koruyucusu olduğunu yazmıştır (Ertuğrul, 1995, s. 55-56).

Aydınoğulları’nın 1312 tarihinde Birgi’de inşasını yaptırdıkları ulucaminin kitabesinde Mehmed Bey için “-el-emîr-ü’l -kebîr el-gazî” şeklinde söz edilmiştir (Kafadar, 1996, s. 428).

Aydınoğlu Umur Bey’in unvanlarından biri “Bahaüddin”dir. Kullanılan bu unvan “dinin değeri” manasına gelmekte, babasının unvanı olan “Mübarüziddin” ile karşılaştırıldığı zaman, babasınınki kadar sert bir unvan verilmediği görülmüştür (Özkan, 2003, s. 17).

Akın, Düsturnâme adlı eserde Aydınoğlu İbrahim Bey’in “Bahâdır Bey” ve “İbrahim Bey” olarak, ayrıca Birgi’deki mezar kitabesinde sadece “Bahâdır Bey”

şeklinde geçtiğini ve İbrahim Bey’e ait kahramanlık menkıbelerinde Bahadır unvanı ile anıldığını belirtmiştir. Ayrıca Fatih lakabı ile de anıldığını söylemektedir (Akın, 1968, s. 74).

4.1.2.Lakablar

Selçuklu hükümdarları unvanlarının dışında hükümdarlık alâmeti olarak kaynakları ve sikkelerinde mevcut olan lakablar da kullanmışlardır. Türkiye Selçuklu sultanlarının kullandığı lakablar ise dört gruba ayrılarak; “İzz el-Din, Alâ el-Din, Rükûn el-Dîn ve Gıyâs el-Din şeklinde olmuştur (Merçil, 2007, s. 37,43).

Lakab, kişiye verilen vasıf ve sıfat olarak, genelde bireyi toplumda yücelten ad, severek kullandığı isim olarak kullanılmıştır. İslam tarihinde bireyleri harekete geçirmesi hususunda mühim bir yeri olan lakablar, sultan ve halifelerin şeref derecesi niteliğinde lakab tevcih etmeleri, zaman geçtikçe artmış ve değer kaybetmiştir. Modern zamanlarda ise demokratik yönetimin sahip olduğu ülkelerde uygulamadan kalkmıştır. Fakat hakimiyet sorumluluğunu bünyesinde bulunduran millet meclisleri uygun gördükleri vakitlerde bu geleneği yeniden kullanmışlardır. Örneğin Sakarya zaferi sonrası Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa’ya “müşir” rütbesini ve “gazi” lakabını vermiştir (Bozkurt, 2003, s. 65-66).

Uzunçarşılı, Germiyanoglu Mehmed Bey’in lakabının Şeyh oğlu Mustafa’nın eserinde “Çaksadan ve Çağşadan” olarak geçtiğini belirtmiştir (Uzunçarşılı, 2019, s. 44). Eserde şu satırlar geçmektedir;

*“Süleyman şah zamanıydı ki evvel
Uzatdum bu kitâbı düzmege el*

*Ki şâhiydı temâmet Germiânun
Hem ulu oğlıydı Çahsâdanun
(Şeyhoğlu Mustafa, 1979, s. 142).”*

Çahsedan veya Çağşidan; çarpışan, muharip ve mücadeleci anlamlarına gelmektedir (Uzunçarşılı, 2019, s. 44).

Uzunçarşılı’nın Kale Kitabesi’nde de Yakub bin Alishir’in “Sultanülgermiyaniye celebii azam” lakabıyla anıldığı belirtilmiştir (Uzunçarşılı, 1929, s. 43). Germiyanoglu Yakub Bey, Ankara Kızıl Bey Cami’nin kitabesinde “el-emîrû’l-ecellü’l-kebîr” lakabı ile anılmaktadır (Varlık, 2013, s. 278).

Kesik de Mehmed Bey'in vefatı sonrası beyliği yöneten Süleyman Şah'ın "Şah Çelebi" olarak anıldığını belirtmiştir (Kesik, 2018, s. 228).

Karesi Beyliği'nde Bergama Emiri olan Yahşi Han'ın lakabı "Şücaüddin"dir (Uzunçarşılı, 2019, s. 99). Ayrıca Gibbons'un eserinde de Karesi Bey için "Türkmen Bey" ifadesi kullanılmıştır (Gibbons, 1998, s. 56).

Aydınoğlu Beyliği'nde beyliğin kurucusu olan Mehmed Bey'e "Mübarizüddin" lakabı verilmiştir. Ayrıca oğlu Umur Bey'in de lakabı "Bahaüddin"dir (Uzunçarşılı, 2019, s. 104-105). Aydınoğlu Cüneyd Bey "Kara" lakabını kullanmıştır. Bu lakab "büyük, asil, kudretli" anlamlarını taşımaktadır (Adak, 2022, s. 261).

Akın, Aydınoğlu Mehmed Bey'in "Sultân-ül Guzzât" ve "Mübâriz-üd-Dîn" lakabların sahip olduğunu belirtmiştir (Akın, 1968, s. 30).

Ariflerin Menkıbeleri eserinde de Sultan Veled, Aydınoğlu Mehmed Bey'e "Sultanü'l Guzzât" yani "Gazilerin Sultanı" adını vermiştir (Eflaki, 1973, s. 309).

Ertuğrul, çalışmasında İzmir/Tire Büyükkale İsa Bey Çeşmesi'nin kitabesinde Aydınoğlu İsa Bey için "Fahrüddin le ved-Dünya ved-Din" lakabıyla anıldığını belirtmiştir (Ertuğrul, 1995, s. 223-224).

Akın, Tarih-i Âl-i Selçuk'un Câmiüddüvel adlı eserinde İlhanlı valisi Timur Taş Bey ve Umur Bey arasındaki bir görüşmede Umur bey için "Melik-ül-Guzzat" ve "vel-Mücâhidîn Gâzî Umur Bey" lakaplarının kullanıldığını belirtmiştir (Akın, 1968, s. 33).

Menteşeoğlu İlyas Bey, babası Mehmed Bey'in vefatı sonrası tek başına hükümdar olmuştur. İlyas Bey'in kendisine sunulan eserlerde "büyük emir, Türk ve Acem padişahlarının efendisi, muazzam şehinşah" gibi emirlik lakapları kullanılmıştır (Taş K. Z., 2016, s. 121).

4.1.3.Hutbe

Hükümdarlığın manevi unsurları arasında hutbe de bulunmaktadır (Merçil, 2007, s. 44). Sözlük anlamı bir topluluğun karşısında yapılmış olan etkileyici konuşma ve dini anlamda ilk olarak Cuma ve bayram namazlarında belirlenmiş ibadetlerin icra sırasında irat edilen, genellikle nasihat ve vaazı içeren konuşmayı ifade etmektedir (Baktır, 1998, s. 425). Hz. Peygamber sonrası siyasi hakimiyetin simgesi olarak da ön planda olmuştur. Nitekim sultan ve halifeler Cuma namazı sırasında hakim oldukları camilerde isimlerini anmak gelenek haline gelmiş ve hükümdarlık alâmetleri arasında

sayılmıştır (Merçil, 2007, s. 44). Anadolu Beyliklerin de hutbe, bağımsız olan Bey adına okunmuştur (Baktır, 1998, s. 427).

Sultanlar zaman zaman tayinlerini yaptıkları veliahtların adlarını kendi isimlerinden sonra hutbeye dahil etmişlerdir. Böylelikle hem veliahtlarının yerini sağlama alıyorlar hem de kendilerinden sonra tahtın sahibi olacak kişiyi meşrulaştırmış oluyorlardı. Alp Arslan Radgan'da veliahtı olarak tayinini yaptığı oğlu Melikşah'ın adını hakimiyetinde olduğu bütün şehirlerde Melikşah adına hutbe okunması emri ile ilan etmiştir (Merçil, 2007, s. 54).

Başka birine bağlı veya bağımsız bir hükümdarın sultan ve Abbasi halifesi adına hutbe okutuyor olması Büyük Selçuklu'nun vassali olması için yeterli olmuştur. Öte taraftan da vassal olan devletin tabi olduğu hükümdar veya valinin ismini hutbeden çıkartması isyan olarak kabul edilmiştir. Selçuklu sultanlarının bazen devlet adamları için hutbe okunmasına izin verdikleri de görülmüştür (Merçil, 2007, s. 54, 56-57).

Bazen hutbenin değişik şekillerde okunduğuna şahit olunmuştur. Zaman zaman bir şehirde halife ve değişik hükümdar adına mahalle camisinde hutbenin okunduğu görülmüştür. Diğer taraftan bazen Selçuklu ailesine mensup bazı üyeler için de hakim oldukları bölgelerde kendi adlarına hutbe okunmuş veya okutulmuştur. Vefat eden hükümdarın da bazen ismi hutbeden çıkarılmış, bazen de bir vakit daha okunmasına devam edilmiştir (Merçil, 2007, s. 58-60).

Yücel, çalışmasında Ulu Bey'lerin İslami geleneğe uygun şekilde adlarına hutbe okuttuklarını ve egemenlik işareti sayıldığını belirtmiştir (Yücel, 1990, s. 809).

Öden de Karesi Beyliği'nde hutbe okunduğunu söylemiştir (Öden Z. G., 1999, s. 78). İbn Battuta, eserinde Balıkesir'i anlatırken şehrin kadı ve hatipliğini yapan ve fıkıh bilgini olan Musa'dan bahsetmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 428). Öden hatip olarak kişinin olmasını hükümdarlık alâmeti olan hutbenin beylik içinde uygulandığına dair işaret olarak yorumlamıştır (Öden Z. G., 1999, s. 78).

Germiyanoglu Süleyman Şah, siyasi hayatında kendi adına hükümdarlık alâmetleri arasında olan hutbeyi okutmuştur (Alkan, 2017, s. 380). Aydınoğlu Beyliği'nin ikinci Ulu Bey'i olan Umur Bey'in de tahta geçtikten sonra hutbe okuttuğu bilinmektedir (Üstün, 2019, s. 100-101).

Şikari'nin eserinde de Aydınoğlu, Saruhan ve Menteşe beylerinin vefat edince oğullarının hutbe sahibi olduklarını belirtmiştir (Şikari, 2005, s. 143-144). Buna göre hutbe alâmeti Saruhan, Aydın ve Menteşe beyliklerinde görülmüştür diyebiliriz.

Neşri, eserinde Bayezid'in beylikleri ele geçirmesi sonrası Aydınolu Beyliği'nde kendi adına hutbe okuttuğunu belirtmiştir (Neşri, 2013, s. 131). Buradaki hutbe Bayezid adına okutulmuş ve onun hakimiyeti kabul edilmiş fakat hutbe alâmetinin beylik içinde görüldüğü dikkat çekmektedir.

Kayacan, çalışmasında 1402 senesinden sonra Aydınolu Beyliği her ne kadar yeniden kurulmuş olsa da elebi Mehmed'in Osmanlı kaynaklarında "İzmiroğlu" şeklinde isimlendirdikleri Cüneyd Bey ve kardeşi Musa elebi'yi ortadan kaldırmadan önce itaati altına aldığını ve Aydınolu topraklarında adına hutbe okutup, para kestirdiğini belirtmiştir (Kayacan, 2021, s. 799). Bu durum beylik içinde hükümdarlık alâmeti olan hutbenin varlığına işaret etmektedir.

4.2.Maddi Alâmetler

- Taht
- Ta
- Sikke
- etr (şemse, Mizalle)
- Nevbet
- Bayrak
- Tıraz
- Hil'at
- Gâşiye
- Ok ve yay
- Yüzük & mühür
- adır
- Tevki/Tuğra

4.2.1.Taht

Hükümdarlığın saltanat alâmetleri arasında bulunan ve maddi sembollerden biri olan taht, hükümdarın resmi kabulünde, cülûslarda ve önemli merasimlerde taht üzerine oturması suretiyle kullanılmıştır. Nitekim hükümdarlık ilk defa kendini tahta

oturmakla göstermektedir. Taht sözcüğü kaynaklarda serir, çehârbâliş ve kürsî şeklinde de geçmiştir (Merçil, 2007, s. 73,83). Selçuklu sultanları elçileri kabul ederken güzel elbiseler giyerek, altın işlemeli ve mücevherler ile kakmalı silahla donatılmış güzel yüzlü yirmi adet gulam, tahtın etrafında durmuştur. Sultanlar evlenme törenlerinde de taht üzerinde bulunmuşlardır (Merçil, 2010, s. 435).

Keçiş, çalışmasında Enveri'nin eserinden aktararak, Aydınoğlu Mehmed Bey'in vefatı sonrasında kardeşleri Hasan, Osman, Hamza beyler ve Hızır Bey'in birleşerek tahta Umur Bey'in gelmesi isteğinde bulunduklarını lakin Umur Bey'in bu isteği kabul etmeyerek büyük kardeşi olan Hızır Bey'in tahta geçmesini istediğini ve fakat Hızır Bey'in reddi üstüne tahta Umur Bey'in geçtiğini aktarmıştır. Birgi'de emaret tahtında üç gün bulunup sonrasında gazalarına devam ettiğini belirtmiştir (Keçiş, 2003, s. 43-44)

Keçiş yine Enveri'nin eserinden şunları aktarmıştır;

“Vardı Mehmed Beyün üç kardeşi

Hamza ve Osman, hasan Bey yoldaşı

Tahta paşayı görür anlar revâ

Hızır Bey dahi anı gördü sezâ

Gerçi paşa çok tekellüf eyledi.

And içti dedi kim haşâ ki ben

Tahta geçem var iken ey Şah sen.” (Keçiş, 2003, s. 44)

4.2.2.Taç

Tacın ilk kez ne zaman kullanıldığına dair kesin bir bilgi bulunmamasıyla beraber eski Mezopotamya ve Mısır tanrılarının bu tarz başlıklar ile tasvir edildiği bilinmektedir. En eski taç örnekleri Şamaş, Marduk ve Adad gibi baş tanrı tasvirlerinde mevcut olmuştur (Bozkurt, 2010, s. 362). Hükümdarlığın maddi sembolleri arasında bulunan taç hakkında kaynaklarda Büyük Selçuklu Devletinde kullanımı ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır. Abbasi Halifesi olan Kaim bi Emrillah hakimiyeti sultana devrettiği merasimde Tuğrul Bey'e diğer hükümdarlık alâmetleri yanında değerli taşlar ile süslenmiş taç da giydirmiştir (Merçil, 2007, s. 83).

Uzunçarşılı, Ankara Savaşı sonrasında Timur'un hakimiyetinin tanınması şartı ile memleketleri iade edilen beylikler arasında Menteşe Beyliği'nin de bulunduğunu ve beylik Mehmed ve İlyas Bey'lere verilip ayrıca bağımlılık alâmeti olarak kemer, taç ve yarlıg verildiğini belirtmiştir (Uzunçarşılı, 2019, s. 77). Burada kullanılan taç tâbiyet için

kullanmış ve Timur tarafından verilmiş ise de o dönem içinde Menteşe Beyliğinde taçın varlığını işaret etmektedir.

4.2.3.Sikke

Hükümdarı temsil eden en mühim alâmetlerden biri de sikkedir. Hükümdar tahta çıkınca yaptığı ilk iş üstünde unvan, ad ve lakaplarının olduğu para bastırmak olmuştur. Bu faaliyet ile de hükümdarlık ve hakimiyet farklı bir yol ile ifade edilmiştir (Merçil, 2007, s. 89). Sikkenin icat edildiği zaman tam olarak bilinmese de ortak görüş VII. yüzyılın son zamanlarında ortaya çıktığıdır. İslami sikke geleneği doğrultusunda sikkelerin üstünde tasvir\resim bulunmamış, onun yerine ise hükümdarın ad, unvan, sıfat ve dualar ayrıca kelime-i tevhid tarzında dini imareler bulunmuştur. Tasvir yasağıyla açıklanan bu durum Artuklular ile Selçuklular, Mengücekliler, Harizmşahlar, Babürlüler, Saltuklular ve Zengiler gibi Türk Beylikleri bunun dışına çıkarak resimleri sikkelerinde kullanmışlardır. Bilhassa XII. ve XIII. yüzyılda Bizans etkisi görülmüştür (Tekin, 2009, s. 179).

Çalışmada verilen örneklerde Germiyan Beyliği kurucusu olan Yakub Bin Alishir'in üç adet gümüş sikkesi mevcuttur. Yakub Bey'in sonrası beyliğin başına geçen Mehmed Bey'in gümüş sikke örneklerinin bilindiğini belirterek sekiz adet sikke örneği vardır. Mehmed Bey'in hakimiyete geçtiği ilk zamanlarında bastırdığı sikkelerin iki tarafında da Kelime-i Tevhid bulunmaktadır. Süleyman Şah'ın bakır ve gümüş sikkeleri mevcuttur. Örneklenen sayı dokuz olup ayrıca sikkelerde "Süleyman Şah" ile "Şah Çelebi" şeklinde ismini yazdırmıştır. II. Yakub Bey'in zamanından günümüze ulaşmış olan sikkeler bakır ve gümüş tendir. II. Yakub Bey Timur adına sikkeler bastırıp bunları Ankara Savaşı sonrasında kestirmiştir. Timur'un Orta Asya'ya dönmesi ile Osmanlı baskısına giren Germiyan Beyliği, ilk Çelebi Mehmed ile sonra da II. Murad ile ortak sikkeler bastırmıştır. Çalışmada örneklenen sikke sayısı ise yirmidir (Teoman & Teoman, 2017, s. 169-192).

Çalışmadan örneklediğimiz Germiyanoglu Yakub Bey'in sikkesinde darp yeri Kütahya olarak belirtilmiştir. Diğer sikke örneklerinin bazılarının üstünde "Kelime-i Tevhid" ile beraber "Es-Sultanü'l-Adil Yakub Bey" yazılıdır. Mehmed Bey'in sikke örneğinde ise "Kelime-i Tevhid" ön ve arka yüzünde yazılmıştır. Mehmed Bey'in diğer sikkeleri de bu şekildedir. Süleyman Şah sikkelerinde "Şah Çelebi" ve "Süleyman Şah"

şeklinde ismini yazdırmıştır. Süleyman Şah'ın darp yeri yazmayan ve Ladik darplı sikkeleri de mevcut olmuştur. Ayrıca sikkelerinde “Kelime-i Tevhid” de bulunmuştur. II. Yakub Bey'in zamanında basılan sikkeler ise ikinci saltanat döneminde basılmıştır. Timur adına Ankara Savaşı sonrası kestirilmiştir. Çalışmadan örneklediğimiz sikkenin yüzlerinde “Timur Han duribe Germiyan” ve “Hullide mülkühu” yazılmıştır (Teoman & Teoman, 2017, s. 170-183).

Sikkelerin üzerinde bulunan yazılar beylik hakkında bilgi sahibi olmamızı da sağlamaktadır. Kelime-i tevhid bulunması dini motifleri göstermiştir. Yakub Bey'in kendini adil bir sultan olarak belirtmesi, Süleyman Şah'ın kendini Şah yani hükümdar veya sultan olarak adlandırması beylik hükümdarları hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Hullide Mülkuhu ise (O) mülkünü korusun anlamında kullanılmıştır.

Resim 4.1: Germiyanoglu Yakub Bey'in sikkesi

Resim 4.2: Germiyanoglu Mehmed Bey 'in sikkesi

Resim 4.3: Germiyanoglu Süleyman Şah'ın sikkesi

Resim 4.4: Germiyanoglu II. Yakub Bey'in sikkesi

Karesioğulları'nın Yahşi Bey adına basılmış gümüş sikkesi Bergama'da bulunmuştur. Beylikte görülen diğer sikke bakırdır (Artuk, 1982, s. 283-284).

Verilen sikke örneğinin üstünde “La ilâhe illallah” ve “Muhammed” yazıları bulunmaktadır. Diğer yüzünde ise “el-Melik” “Yahşi Bey” ve Hullide mülkühû” görülmektedir. Verilen el-Melik ifadesi hükümdar ve sultan anlamlarına gelmektedir. Diğer yazılanlar ise dini içeriklere sahip olmuştur.

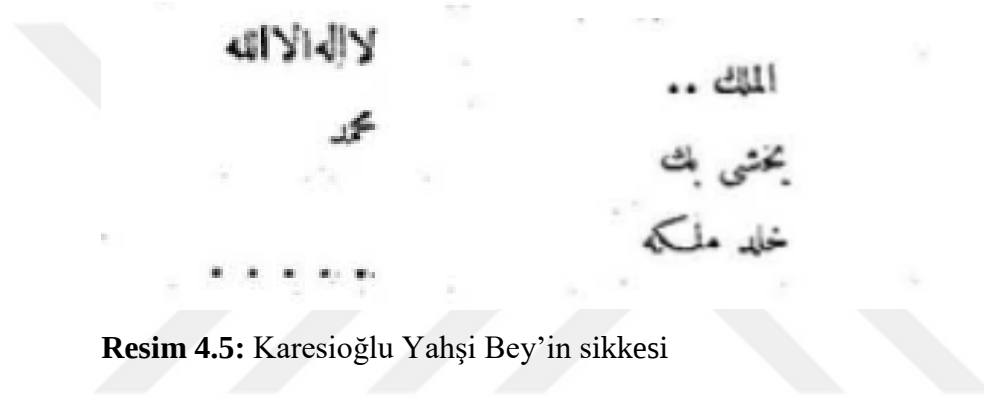
Bazı araştırmacılar Karesi, Saruhan ve Osmanlı paralarının aynı tipolojiye sahip olmasından kaynaklı, üç beylik arasında ortak ticari bağ ve ekonominin varlığından söz etmiştir (Emecen F. , 2009, s. 173).

Artuk, çalışmasında Yahşi Bey'in unvanının “Şuca'el-Din” olduğunu belirterek, bu lakabın gümüş sikkesinde mevcut olmadığını belirtmiştir. Fakat “Bey” lakabının mevcut olduğunu söylemektedir (Artuk, 1982, s. 288).

Öden ise çalışmasında Karesi Beyliğine ait sikke örneklerine yer vererek, bu paraların tarihlerinin ve darp yerlerinin mevcut olmadığını söylemiştir. Elde edilen örneklerde beyliğe ait sikkelerin dördünün gümüş, üçünün ise bakır olduğunu, gümüş

sikkelerden bir tanesinin Yahşi Bey'e ait olup, geriye kalan bakır ve gümüş sikkelerin Beylerbeyi Çelebi adına basıldığını aktarmıştır (Öden Z. G., 1999, s. 89).

Karesi Beyliği erken dönem sikkeleri ise İlhanlı Hüdâbende Muhammed adına darp edilmiştir. Sikkeler, Beylerbeyi Çelebi tarafınca darp edilmiş olup, aynı zamanda darp ettirilmiş olan Osmanlı ve Saruhan sikkeleri ile aynı ağırlık standardına ve tipolojiye sahip olmuşlardır. Karşılaşılan benzerlik, üç beyliğin sikke darbında beraber hareket ettiklerini düşündürmüştür (Öztürk & Perk, 2011, s. 139)

Resim 4.5: Karesioğlu Yahşi Bey'in sikkesi

Aydınoğlu Mehmed Bey tarafınca bastırılan altı tip gümüş ve iki tip bakır sikke bulunmuştur. Ayasuluğ'da darp edilen bakır sikkelerde yer alan sekiz kollu yıldız motifi, oğlu Hızır ve Bahadır Bey'lerin bakır sikkelerinde de görülmüştür. Aydınoğlu Umur Bey'in ise üzerinde “Allah'ım Umur Bey'e sabır ver” (Sağıt & Teoman, 2013, s. 316) yazılı tek dirhemi bulunmaktadır. Hızır Bey'in de iki tip gümüş ve tek tip bakır sikkesi bulunmaktadır. Mehmed Bey'in oğullarından İbrahim Bahadır Bey'in de iki tip bakır sikkesi mevcuttur. Süleyman Şah'ın tek tip gümüş sikkesi vardır. İsa Bey'in ise beş tip gümüş sikkesi vardır. Musa Bey'in tek tip gümüş sikkesi bulunmuştur. Çalışmada II. Umur Bey'in iki adet sikke örneği mevcut olup, Cüneyd Bey'in de dört tip gümüş ile iki tip bakır sikkesi mevcuttur (Sağıt & Teoman, 2013, s. 310-328).

Çalışmada örnek verdiğimiz Mübarizeddin Mehmed Bey'in sikkesi İzmir darplıdır. İkinci örnekte ise kanatları açık olan Karakuş tasviri sağa doğru görülmektedir. Umur Bey'in sikkesinin ise ön yüzünde “Allahümme es-sabr ila Umur Bey” arka yüzünde ise “Kelime-i Tevhid” etrafında Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali yazılıdır. Hızır Bey'in örneklediğimiz sikkesinin ön yüzünde “Es-sultan'ül azam gıyaseddünya veddin

Muhammed” halledallahü etrafında “Hızır bin Mehmed”, arka yüzünde de “Kelime-i Tevhid” bulunmuştur. İbrahim Bahadır Bey’in sikkelerinde ise baba ismi, darp tarih ve yeri yoktur. Sikkelerinde sekiz kollu yıldız çerçeve ve bolluk bereket simgesi olan saadet düğümleri göze çarpmıştır. Süleyman Şah’ın sikkesinde darp tarihi ve yeri bulunmamıştır. İsa Bey’in örnek verdiğimiz sikkesinin darp yeri yazmamaktadır. Örneklenen sikkenin ön yüzünde “İsa ebbede mülkehu” (Mülkü (devleti) uzun ömürlü olsun), arka yüzünde ise altıgen çerçeve içerisinde “Kelime-i Tevhid”, etrafındaysa Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali yazılıdır. Musa Bey’in örneklenen sikkesinde tarihi ve darp yeri bulunmamaktadır. II. Umur Bey’in örnek verdiğimiz sikkesinin ön yüzünde “Umur bin Mehmed” yazılıdır. Bu durum babası yerine dedesi olan Mübarizeddin Mehmed Bey’in adının sikkelerde kullanılmış olmasıyla açıklanmıştır. Çalışmadan örnek verdiğimiz Cüneyd Bey’in sikkesinin ön yüzünde “Cüneyd bin İbrahim”, arka yüzünde ise “Hullide mülkuhu” yazılıdır. Cüneyd Bey’in bakır sikkelerinde ise adı bulunmamıştır. Sikkelerinde “Akibet-i Hayrbad” (sonu hayırlı olsun) (Sağıt & Teoman, 2013, s. 328) ibaresi bulunmuştur. Bu durum Cüneyd Bey’in şahsi akibeti ile ilgili telaşlarını da sikkelerine taşıdığını göstermiştir. Ayrıca bakır sikkelerinde bulunan güç ve kudret simgesi olan aslan figürleri de dikkat çekmiştir (Sağıt & Teoman, 2013, s. 310-331).

Öztürk ve Perk, çalışmalarında Aydınoğlu Hızır Bey’in sikkelerinin üstünde unvan olarak “Sultanu’l Galib” ve mahlas olarak ise “El-Celali” kullandığını belirtmişlerdir (Öztürk & Perk, 2011, s. 137).

Kalkan, Aydınoğlu Beyliği sikkelerindeki gümüş ayarının, beyliğin iyi bir mali duruma sahip olduğunu belirtmiş ve sikke darp geleneğinin yerli ustalar aracılığı ile devam ettirmelerini, dönem şartları kıyaslanınca dikkat çekici bir unsur olduğunu söylemektedir (Kalkan, 2020, s. 133).

Sikkelerde elde edilen sonuçlarda dini ibarelere yer verildiği görülmektedir. Beylik sikkelerinde dört halifenin isimlerinin bulunması da göze çarpan bir diğer konu olmuştur. Ayrıca sikkelerde kendi şahısları adına belirttikleri sabır dileği ve devletlerinin ömrünün uzun olması dileği de bulunmaktadır. Beylik sikkelerinde dikkat çeken bir diğer husus hayvan tasvirlerinin de sikke üstünde bulunmasıdır. Bu durum muhtemelen Bizans etkisiyle sikkelere de yansımıştır.

Resim 4.6: Aydınoğlu Mübarizeddin Mehmed Bey'in sikkeleri

Resim 4.7: Aydınoğlu Umur Bey'in sikkesi

Resim 4.8: Aydınoğlu Hızır Bey'in sikkesi

Resim 4.9: Aydınoğlu İbrahim Bahadır Bey'in sikkesi

Resim 4.10: Aydınoğlu Süleyman Şah'ın sikkesi

Resim 4.11: Aydınoğlu İsa Bey'in sikkesi

Resim 4.12: Aydınoğlu Musa Bey'in sikkesi

Resim 4.13: Aydınoğlu II. Umur Bey'in sikkesi

Resim 4.14: Aydınoğlu Cüneyd Bey'in sikkesi

Çalışmada Saruhanoğulları Beyliği'nde İshak Bey'in sikke örneklerine yer verilmiştir. İshak Bey'in vefatından sonra oğlu Hızır Şah, beyliğin yönetimine geçmiştir. Hızır Şah'a ait iki tip sikke bulunmaktadır. Orhan Bey'in ise ilk egemenlik dönemine ait sikke örneği bilinmemektedir. İkinci hakimiyeti sırasında Orhan Bey'in bakır ve gümüş sikkeleri mevcut olup çalışmada üç örnek verilmiştir. II. Saruhan Bey'in tek tip sikkesi

bulunup bir tarafında kendi ismi diğer tarafında ise “*Mülkü Daim olsun*” duası yer almıştır. II. İshak Bey’in ise iki tip sikkesi bulunmaktadır (Teoman & Teoman, 2021, s. 298-313).

İshak Bey zamanına ait sikkeler, beylikte bilinmiş olan ilk sikkeleri oluşturmakta ve darp tarihi ve yeri bulunmamaktadır. Sikkelerde stilize yazılar dikkat çekmiştir. Örnek verdiğimiz ve İshak Bey’e ait olan sikkede “Kelime-i Tevhid” ve stilize yazılar arasında “İshak” yazısı mevcut olmuştur. Hızır Şah’ın ise sikkelerinde tarih ve darp yeri mevcut olmamıştır. Örnek verdiğimiz akçesinde ise ön yüzünde “El melik Hızır bin İshak”, arka yüzünde ise “Kelime-i Tevhid” bulunmaktadır. Orhan Bey’in ise sikkeleri ikinci saltanat dönemine aittir. Örnek verdiğimiz sikkesinde ise “Orhan bin İshak” ve “Hullide Mülkuhu” yazılıdır. II. Saruhan Bey’in örneklediğimiz sikkesinde de “Sarhan bin İshak” ve “Hullide Mülkuhu” yazılıdır. II. İshak Bey’in örneklediğimiz sikkesinde “İshak Bey Saruhan Bey” ve “Es-Sultan Halled’Allahü” yazılıdır (Teoman & Teoman, 2021, s. 298-313).

Sikkeler üzerinde verilen ibareler dini motiflerin işlendiğini göstermiştir. Bunun dışında bazı sikkelerde hükümdar dışında o kişinin babasının adının bulunduğu da göze çarpmaktadır. Halled’Allahü yazısı ise Allah daim ve baki eylesin manasında kullanılmıştır.

Kalkan, Saruhanoğulları Beyliği sikkeleri için ağır olduklarını ve kendilerine has özelliklerinin mevcut olduğunu belirtmektedir. Beylik dirhemlerinin gram ve ayarlarının düşük olmasını beyliğin mali gücüne kıyaslanınca normal olduğunu ve ayrıca yakın beyliklerin kullanımı için de bazı anonim mangırlar da darp ettiklerini yazmıştır (Kalkan, 2020, s. 148).

Anadolu Beylikleri arasındaki Menteşe, Saruhan ve Aydın beylikleri, Anadolu’da mevcut bulunan para birimlerinin dışına çıkarak, ticaret hususunda kolaylık sağlanması ve kullanılan paranın bozdurulması ile değer kaybının yaşanması göz önünde bulundurularak, önlemler alınmıştır. Bilhassa İtalyanlar ile yaptıkları ticarete “Gigliati” adı verilen parayı kullanmışlardır. Gigliati sikkeleri XIV. yüzyılda Ayasuluk, Balat ve Manisa darphanelerinde bastırılmış ve üstündeki yazılar Latice’dir. Ayrıca Napoli kentinde bastırılan sikkeler ile tamamen aynı olmuştur (Parlar, 2021, s. 123). Yerli paraların dışına çıkıldığını belirttiğimiz beyliklerde, İtalyan tüccarlarla beraber Bizans’ın da paralarının mevcudiyeti Anadolu Beylikleri’nin hem dışa açılmasının hem de ticarete gösterdikleri ehemmiyetin gerekliliği ve neticesi olmuştur. Türkiye piyasasında gigliati adı verilen paraların dışında; florin, ducat, hyperpyron, aspron ve stavrata gibi yabancı

paraların kullanıldığı bilinmektedir. Kullanılan paraların çeşitliliği ise ticaret yapılan Batılı tacirlerin çeşitliliğini gösterdiği için önemlidir (Kaya & Deniz, 2021, s. 365).

Resim 4.15: Saruhanoğlu İshak Bey'in sikkesi

Resim 4.16: Saruhanoğlu Hızır Şah Bey'in sikkesi

Resim 4.17: Saruhanoğlu Orhan Bey'in sikkesi

Resim 4.18: Saruhanolu II. Saruhan Bey'in sikkesi

Resim 4.19: Saruhanolu II. İshak Bey'in sikkesi

Çalışmada Menteşe Bey'in vefatı sonrası yönetime gelen Mesud Bey'in on iki adet sikke örneği bulunmaktadır. Mesud Bey'in ölümünden sonra gelen Şücaeddin Orhan Bey'in tek tip gümüş sikkesi mevcuttur. İbrahim Bey'in tek tip gümüş, Musa Bey'in Balat ve Milas darplı sikkeleri ve Ahmed Gazi'nin ise üç tip bakır ve üç tip gümüş sikke örnekleri bilinmiştir. İlyas Bey'in üç tip bakır, dört tip gümüş ve Leys Bey'in ise iki adet sikke örneği verilmiştir. (Teoman & Sağıt, 2016, s. 470-492).

Çalışmadan Menteşe Beyliğinden verdiğimiz sikkelerde genel itibari ile darp yerleri, darp tarihleri, kelime-i tevhid gibi ibareler mevcut olmuştur. Lakin Menteşeogullarından Şücaeddin Orhan Bey'in sikkesinde tarih ve baba adı bulunmamıştır. Ön yüzünde ise "Şücaü'd-din Orhan Milas" yazılıdır. İbrahim Bey'in sikkesinde ise tarih bulunmamış ve darp yeri Milas'tır. Musa Bey'in örnek verdiğimiz sikkesinde de darp yeri olarak Milas bulunmaktadır. Ahmed Gazi'nin örneklenen sikkesinde ise tarih ve darp yeri bulunmamış, ismi ise mevcut olmuştur. İlyas Bey'in sikkelerinde tarihleri yazıyla değil rakam ile belirtilmiş ve ayrıca İlyas Bey hakimiyetini

kabul ettiği elebi Mehmed'in adına da sikkeler kestirmiştir. Örneklenen sikkenin arka yüzünde "Hullide Mülkuhu" yazılıdır. Leys (Üveys) Bey'in sikkesinin n yüzü ise tuğra formunda olmuştur. Arka yüzünde "Hullide Mülkuhu" yazılıdır (Teoman & Sağıt, 2016, s. 472-492).

Sikkelerde dini ibarelerin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hullide Mülkuhu ise (O) mülkünü korusun anlamında kullanılmıştır. şcaeddin Orhan Bey'in sikkesi üstünde kullandığı şcaeddin ise dinin yiğidi anlamına gelmektedir.

Durukan, Menteşe Beyliği'nde ticaret için kolaylık sağlanması açısından Menteşe Beyleri'nin Anjou sülalesi tarafınca Napoli'de bastırılmış olan sikkelere benzeyen, Latince yazı bulunan gümüş gigliati sikkeleri bastırdıklarını ve Menteşe Beyliği'nden Orhan Bey'in bir sikkesinde "Dominus Palatiae" ve "Urcan" sözcüklerinin okunduğunu belirtmiştir (Durukan, 2014, s. 429).

Filorin ismi verilen altın para ilk defa Floronsa'da bastırılmış ve İtalyan devletleri tarafınca, ticari ilişkilerde büyük ölçüde kullanılmıştır. İtalyan devletleri ve Türkmen Beylikleri'nden Aydın ve Menteşe beyliklerinin anlaşmalarında, ticari metinlerde filorinin ismi geçmektedir (İnalcık, 1996, s. 106).

Menteşeoğlu Leys ve Ahmed Beyler 1421 yılında bastırdıkları sikkelerinde babaları İlyas Bey'den farklı olarak Osmanlı padişahının ismini bulundurmamışlardır (İnalcık, 2020, s. 165).

Resim 4.20: Menteşeoğlu Mesud Bey'in sikkesi

Resim 4.21: Menteseoğlu Şücaeddin Orhan Bey'in sikkesi

Resim 4.22: Menteseoğlu İbrahim Bey'in sikkesi

Resim 4.23 Menteseoğlu Musa Bey'in sikkesi

Resim 4.24: Menteşeoğlu Ahmed Gazi'nin sikkesi

Resim 4.25: Menteşeoğlu İlyas Bey'in sikkesi

Resim 4.26: Menteşeoğlu Leys (Üveys) Bey'in sikkesi

4.2.4.Çetr (Şemse, Mizalle)

Türkçe 'ye Farsça'dan geçmiş olan ve “şemsiye, çadır” manalarına gelen çetrin esas anlamı çattıra (siper, gölgelik) sözcüğüdür. Hükümdarın sefere veya alayla herhangi bir yere gittiği zaman başı üzerinde tutulmuştur. Mızrağın ucunda ufak bir kubbe biçiminde açılan saltanat şemsiyesi, atlastan veya altın sırmalı kadifeden yapılmıştır.

Tepesinde de altın top adı verilen alem bulunuyordu. Büyük Selçuklu Devleti'nde kullanılan bu alâmetin üzerinde ok ve yay resmi olan bir arma bulunmuştur. Tuğrul Bey 3000 süvarisiyle Nişabur'a ulaştığı vakit başı üstünde ipekten yapılmış kırmızı renginde bir çetr taşınmıştır (Taneri, 1993, s. 293). Türkiye Selçuklu Devleti'nde de hakimiyet alâmetleri arasında bulunan çetr sıkça kullanılmıştır (Merçil, 2007, s. 109). İbn Bibi'nin eserinde de “*Gölgesi dünyaya sığınmak olan padişahın siyah şemsiyesi (çetr-i siyah) dikildi*” ifadeleri kullanılmıştır (Bibi, 2020, s. 118). Türkiye Selçuklu Devleti sultanları karşılama, uğurlama ve gezinti törenlerine de çetriyle beraber katılmıştır. Savaş esnasında çetrin olduğu durum ve yer de mühim olmuştur. Asker hükümdarın bulunduğu yeri görmek için çetre dikkat etmiştir. Çetrin düşmesi ordunun bozulması da sebep olabiliyordu (Merçil, 2007, s. 110).

Menteşeoğlu Ahmed Gazi'nin türbesinde, ana eyvanın kemer köşe dolgularında ve beyaz mermerin üzerine yapılmış, çetr tutan iki arslan kabartması mevcut olmuştur (Eroğlu, 2006, s. 18).

4.2.5.Nevbet

Sözlük anlamı fırsat, devir, topluluk tarzında manalara gelen nevbet sözcüğü, genelde “askeri mızıka takımının hükümdar otağı veya sarayı önünde davul çalarak uyguladığı müzik” anlamındadır. Bu takımın şehir veya şehir dışında olduğu yere nevbethane, tablhâne veya makkarehane denilmiştir. Türklerde nevbet, Göktürk ve Hunlardan beri gelerek, hakimiyet alameti şeklinde benimsenmiş ve Osmanlılara kadar devam etmiştir (Özaydın A. , 2007, s. 38-39).

Büyük Selçuklu Devleti'nde ilk defa Tuğrul Bey'in döneminde, olası günde beş defa, namaz vakitlerinde nevbet çalınmıştır. Sultanın olmadığı eyaletlerde de merkez olacak şekilde nevbet çalınmıştır. Vassal hükümdar ve emirler ise ancak sultanın izni ile nevbet çaldırabilmişlerdir. Nebbet takımı; kös, zurna, davul, nakkare, kevrenay, ney ve nefir adı verilen borulardan oluştuğu bilinmektedir (Merçil, 2007, s. 116-117, 123).

İbn Battuta, eserinde nevbet muhafızlarından bahsetmiş, muhafızların ikindiye kadar nöbet tutup sonra nöbeti arkadaşlarına devrettiklerini anlatmıştır (İbn Battûta, 2000, s. 533), Bu durumda nevbetin, günün tasarlanmış vakitlerinde çalındığı kuralını da desteklemektedir.

Selçuklularda XII. yüzyıla ulaşıncaya kadar nevbet; kös, boru, davul ve zilden oluşurken bu dönemden itibaren “Nay-ı Türkî” ismi verilen Türk borusu da takıma eklenmiştir (Aslan & Şahin, 2020, s. 116).

Selçuklu Devleti’nde nevbet-hane, Osmanlılarda ise mehter-hane adıyla anılan müzik tarihinin en eski orkestra ve askeri marşlarını teşkil eden nu bünye, asırlarca Türklerin İslam cihadı ve cihan hâkimiyetini temsilen yüzyıllar boyu ilahi aşkı ve kahramanlıkları yükseltmişlerdir. Zafer şarkıları seslendirerek imparatorluğun büyüklüğünü, görkemini ve iman kuvvetini mimari sanatında nasıl ifade etmişler ise müzik aletleriyle de aynı ruhu yüceltmişlerdir (Turan O. , 2014, s. 261).

Selçuklularda hükümdarlık alâmetlerinden biri olan nevbet, beyliklerde de yerini koruyarak, ordunun mühim bir unsuru olmuştur. Nebbet adı verilen müzik “tablhane” tarafından çalınmıştır (Öden Z. , 2000, s. 316). Tablhane, kahramanlık ve coşku duygularını gösteren musikiyi, icra eden kişileri ve onların bulunduğu yeri ifade etmektedir (Ertuğ, 2010, s. 333). Anadolu Beylikleri’nde zurna, davul, nakkare, nefir (boru), kös yani at üzerinde bulunan davuldan oluşan mızık takımları mevcut bulunmuştur. Bilhassa Aydınoğlu Beyliği’nde hem hükümdarın hem de şehzadelerin nevbetleri bulunarak, savaş esnasında nevbet çalınmıştır (Öden Z. , 2000, s. 316).

Yücel, çalışmasında Ulu Bey’in nevbet adının verildiği mızık takımından söz ederek, Ulu Bey’lerin hükümdarlık alametleri olan nevbeti uyguladıklarını belirtmiştir (Yücel, 1990, s. 809). Ulu Bey’in devletin başına geçtiği sırada bu alameti uyguluyor olması incelediğimiz beş beylikte de bu hususun görüldüğünü işaret etmektedir.

O halde Ulu Bey sıfatına sahip; Germiyoğullarında I. Yakub Bey’in, Karesioğullarında Karesi Bey’in Aydınoğullarında Gazi Mehmed Bey, Gazi Umur Bey, Hızır Bey’in, Saruhanoğullarında Saruhan, İlyas ve İshak Bey’lerin ve Menteşe Mehmed Bey’in nevbet takımlarına sahip olduğunu ve bu alâmeti beylik içinde uyguladıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Germiyoğulları I.Yakub Bey zamanında Tripolis’in kuşatması sırasında Alişiroğlu’nun yani Yakub Bey’in nevbet çaldırdığı kaydedilmiştir (Varlık, 1974, s. 97).

4.2.6.Bayrak (‘alem, livâ, râyet, sancak)

Eskiçağ devletlerinde genelde maden veya sert bir maddeden yapılan alemler kullanılmıştır. Bayrakların kumaş şeklinde kullanımı Orta Çağ’da başlamıştır (Köprülü,

1992, s. 247). Maddi alâmetler içinde özel bir yerde olan bayrak, sadece hükümdar alâmeti olarak kullanılmamıştır. Devletin büyük memurları, kabile reisleri, orduyu oluşturan topluluklar ve kumandanların kendilerine has ayrı bayrakları bulunmuştur (Öngül, 2018, s. 19). Türkiye Selçuklu Devleti'nde ise iki tip sancak kullanılmıştır. Bunlardan biri halifenin yolladığı siyah bayrak, diğeri ise sultanın hakimiyet alâmeti olarak kullandığı, şahsına ait sancağı olmuştur (Merçil, 2007, s. 129).

XIII. yüzyıl ikinci döneminde yavaş yavaş bağımsız küçük devlet görevinde oluşmaya başlayan beyliklerin kendilerine ait bayraklar kullanmış olmaları pek doğal ise de bu konuda kaynaklardaki bilgiler yetersizdir (Köprülü, 1992, s. 251). Enveri'nin eserinde Aydınoğlu Umur Bey'in kullandığı yeşil bir sancaktan bahsedilmektedir. Yeşil sancağı Şiilerin kullandığı da belirtilmiştir (Enverî, 1929, s. 35-36). Umur Bey'in yeşil sancak kullanması aynı zamanda dini bir içeriğe sahip olduğunu, cihad ve gaza kavramlarına göre hareket ettiğini de göstermiştir. Yeşil renk sancakların denizciler tarafından ve gazilere özgü olduğuna dair işaretler de bulunmaktadır (Kütük, 2014, s. 157-158). Umur Bey'in kullandığı gazi unvanı ve denizcilik alanında nam salmasına bakılırsa, yeşil bayrak hususunda bu yönden kullanmış olma ihtimali de yüksektir.

Menteşe Beyliği'nden Ahmed Gazi'nin Beçin'de bulunan bir kitabesinde elinde bayrak bulunan bir aslan resmi mevcut olmuş ve Ahmed Gazi'nin adı da kitabede yazılı bulunmuştur (Köprülü, 1992, s. 251).

Öden çalışmasında Anadolu Beylikleri'nin ordularında her bölüme ait bayrakların bulunduğunu ve Aydınoğlu Umur Bey'in İzmir'e tayininden sonra kendisine nakkare, tabl ve alem verildiğini ayrıca Umur Bey'in ulu sancak kaldırarak yola çıktığını belirtmiştir (Öden Z. , 2000, s. 317).

4.2.7.Tırâz

Sözlük anlamı süslemek ve bezemek manalarına gelen Tırâz, Arapça'ya Farsça'dan geçmiştir. Tırâzın üretimi Türk-İslam devletlerinde genellikle saray veya hususi imalathanelerde yapılmıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nde hakimiyet alâmeti olan tırâzda; hükümdarın adı, unvan ve lakabı yazılmış, kırmızı bir renge sahip elbise olmuştur. Tırâz, hükümdar tarafınca tâbi hükümdarlara, yabancı hükümdarlara ve devlet erkânına verilmiş olan hediyelerinin önemli bir unsuru olmuştur (Bozkurt, 2012, s.

163,166). Hükümdar veya halifenin sikke ve hutbede olduğu gibi tırâzdan da ad, lakab, ve unvanının çıkarılması isyan etmekle aynı sayılmıştır (Merçil, 2007, s. 140).

Öden, hükümdarlık alâmetleri arasında olan tırâzın Karesi Beyliği'nde görüldüğünü belirtmiştir. Kenarları işlenmiş elbise olan tırâzın birine tevcih edilmesi ile hil'at adını almıştır (Öden Z. G., 1999, s. 77-78). Battuta Bergama hakimi olan Yahşi Bey'in kendisine kудusiden (aba gibi sert bir kumaş) yapılan bir elbise gönderdiğini belirtmiştir. Ayrıca Balıkesir Sultanı Demirhan'ın da ipekten yapılmış bir elbise gönderdiğini yazmıştır (İbn Battûta, 2000, s. 427-428). Öden tevcih edilen bu kıyafetler ile tırâzın varlığını Karesi Beyliği'nde kabul etmiştir (Öden Z. G., 1999, s. 77-78).

4.2.8.Hil'at

Sözlük anlamı “elbisesini çıkarmak ve üstünden çıkardığı elbiseyi bir başkasına vermek” anlamlarına gelen ve “hal” kökünden türemiş olan hil'at, terim olarak ise hükümdar ve halifeler tarafınca şereflendirme ve taltif etme maksadıyla devlet adamları ve diğer kişilere giydirilen kıymetli elbiseyi ifade etmektedir. Kabul edilen genel görüşe göre hil'at resmi olarak Abbâsiler zamanında başlamıştır. Büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'e de Abbâsi Halifesi olan Kaim-Biemrillâh'ın hil'atler yolladığı bilinmektedir. Hil'atler çoğu defa tek elbiseden değil fereci, cübbe, sarık gibi giyim eşyalarının yanında gümüş ve altın eyerli at, kös, bayrak ve çadır şeklinde olabilmekteydi. Hil'at giydirme geleneği Anadolu Selçuklu Devleti'nde de devam ederek Abbâsi halifesi I. Alaeddin Keykubad'a tahta geçtiği sırada hil'at, sultanlık kılıcı, menşur ve diğer hükümdarlık alametlerini Konya'ya yollamıştır (Şeker, 1998, s. 22-23). Hil'atler bazen sultan tarafından düzenlenen eğlence meclislerinde de verilmiştir. Hil'at geleneği Osmanlılar'da da devam etmiştir (Merçil, 2007, s. 183).

Ünalın, çalışmasında Germiyan Beyliği'nin iktisadi yapısından bahsederken kıymetli kumaşlarını anlatarak, Denizli'de dokunan “Ak kalemlî” adı verilen kumaşın hil'atler'de kullanıldığından söz etmiştir (Ünalın, 2015, s. 88). Beylik içinde hil'atler için kullanılan bir kumaştan söz edildiği için bu dönem içinde veya beylik bünyesinde hil'atlerin kullanıldığı ihtimali bulunmaktadır.

Öden de birine hediye edilen işlemeli elbiselerin hil'at adını aldığından söz etmiştir (Öden Z. G., 1999, s. 77-78). Battuta, Bergama ve Balıkesir ziyaretinde kendisine Yahşi Bey tarafından gönderilen elbisenin ve Demirhan tarafından yollanan ipek giysinin

varlığından söz etmiştir (İbn Battûta, 2000, s. 427-428). Öden bu durum için hil'atin Karesi Beyliği'nde görüldüğünü yorumlamıştır (Öden Z. G., 1999, s. 77-78).

Çaycı, Germiyanoglu Beyliği'nde Yıldırım Bayezid ve Germiyanoglu ailesinin kızının evliliği öncesinde yapılan görüşmelerde karşılıklı hil'atlar ve hediyelerin verildiğini belirtmiştir (Çaycı, 2008, s. 215).

İbn Battuta, Aydınoglu Beyliğinden söz ederken Ayasuluğ hakimi olarak, Aydınoglu Mehmed Bey'in oğlu Hıdır Bey olduğunu yazmıştır. Hıdır Bey'in kendisine "nah" ismi verilen ve sırma işlemelere sahip ipek bir elbise gönderdiğini söylemiştir. İbn Battuta ayrıca Aydınoglu Umur Bey'in de kendisine "kemha" adı verilen kumaştan yapılmış iki kat elbise verdiğini kaydetmiştir. Ayrıca Umur Bey'in Şeyh İzzeddîne'de hediyeler sunduğunu ve bunların arasında şahane üç at, koşum takımları, içi gümüş ile dolu olan "maşrapa" (iri gümüş kabı), mer'azz, "kemha", "meleff" ve kudusi cinsine sahip top kumaşlar vermiştir (İbn Battûta, 2000, s. 425-426). Hıdır ve Umur Bey'lerin verdiği hediyeler hila'at olarak tanımlanabilmektedir. Ayrıca hil'atların sadece kıyafet ve giysiden olmadığını bunların içinde değerli eşyaların olduğu da bilindiğinden beylik içinde hediye edilen eşyaların hil'at kategorisine girme ihtimali yüksektir.

4.2.9. Gaşiye

Gaşiye sözcüğü Arapça'da "örtü" manasına gelmektedir (Merçil, 1996, s. 398). Gaşiyenin farklı anlamları da bulunmaktadır. Bunlar arasında kılıcın kabzasına sarılmış deri, atların eyer örtüsü, hükümdarın önünde alâmeti olarak taşınmış olan örtü gibi manalar sayılabilmektedir (Merçil, 2007, s. 184). Selçuklu Devleti'nde gaşiye ilk kez Abbasi halifelerinin bir olayında dikkat çekmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nde de hakimiyet alâmeti olarak gaşiye görülmüştür. Gaşiye sadece hükümdar değil ilmiye sınıfına dahil olan kişiler ve devlet erkanı tarafınca da kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde de devlet erkanı ve ilmiye sınıfı gaşiye kullanmış, kadıların bindiği atların örtüsüne de gaşiye denilmiştir (Merçil, 1996, s. 398-399).

Alâmet Selçuklu 'da olmasına karşı ele aldığımız beylikler arasında ulaşılan kaynaklarda bu alâmete rastlayamadık.

4.2.10.Ok ve Yay

Türklerin kullandığı hükümdarlık alâmetlerinden olan ok ve yay, çok eski tarihi zamanlardan beri kullanılmıştır (Merçil, 2007, s. 193). Tarih öncesi zamanlardan itibaren av ve savaş aleti olarak kullanılmış olan ok ve yay, Anadolu ve Eski Mezopotamya’da gücün sembolü olarak görülmüştür (Bozkurt, 2007, s. 333). Türkiye Selçuklu Devleti’nde ise ok ve yay alâmeti Moğolların idaresi zamanında kaanların sultanlara yolladıkları hükümdarlık alâmetlerini gösteren eşyaların içinde bulunmasıyla tespit edilmiştir (Merçil, 2007, s. 196). Osmanlılarda da tüfek yaygınlaşınca kadar ok, mühim bir savaş aleti olarak kullanılmıştır (Ok, 2007, s. 334).

Aydınoğlu Cüneyd Bey’in bakır sikkelerinde, ön yüzünde orta kısımda, dikdörtgen çerçeve içerisinde 825 rakamı ve her iki yanında da ok motifi bulunmuştur (Üstün, s. 5).

4.2.11.Yüzük\Mühür

Orta Çağ İslam Devletlerinde hükümdarlık alâmetlerinden biri olarak yüzük kullanılmıştır. Mühür olarak da kullanılmakta olan yüzüklere sultan, halife ve hükümdarın soylarını ifade eden semboller kazınmıştır. Hükümdarın yüzüğü altından yapılarak firûze, zümrüt ve yakut gibi değerli taşlar ile süslenmiştir. Semboller sadece yüzük şeklinde kullanılacak ise düz, yüzük-mühür olarak kullanılacak ise de ters işlenmiştir (Küçükbaşçı, 2013, s. 56). Türk Devletlerinde resmi yazılar ve kararlara kırmızı renk mürekkebe sahip mühür vurulmuştur. Buna da “al tamga” denilmiştir. Günümüzde de resmi koruma, iptaller ve kapatmalarda kullanılan mührün mumu kırmızıdır (Taş & Bozkurt, 2020, s. 528).

Hükümdarlık alâmetleri arasında sayılan mühüre bakıldığı zaman Aydınoğlu Hızır Bey’in 1337 tarihinde Girit Dukası ile antlaşma yaptığı görülmektedir. İmzalanan ticari antlaşma belgesinde “dominus et admire” olarak Hızır Bey’in mühür bastığı görülmektedir (Üstün, 2019, s. 101).

4.2.12.Çadır

Hükümdarın sürekli bulunduğu saray kadar önemli olan saltanat çadırı hakimiyet alâmetleri arasında olmuştur. Saltanat çadırının hazineden çıkarılıp kurulması, sefer veya harekete geçme işareti olmuştur. Çadırın kurulması ile ordu da etrafında toplanmıştır. Çadırın kurulması planlanan yer, sefer yönünün göstergesi açısından da mühim olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'nde de hükümdar sefere çıkacağı vakitte çadırın sahraya kurulması gelenek haline gelmiştir (Öngül, 2018, s. 23-24).

Sultana ait çadırın yapımı, kullanılan malzemeleri, büyüklüğü gibi konularda pek fazla bilgiye sahip olunamamıştır (Merçil, 2007, s. 215). Lakin İbn Battuta Aydınöğlu Mehmed Bey'i ziyaret ettiğı esnada bir çadırdaki ağırlandığını belirterek şunları söylemiştir, *“Bana orada “harkah” adı verilen kubbe şeklinde bir çadır sundular. Harkah, ağaç kalaslarının yan yana getirilmesiyle kurulur, üzeri keçeyle örtülür. Tepesinde ışık ve hava girmesi için “bâdhenç” denilen bir delik bırakılır, istenirse bu delik kapatılabilir; çadır tıpkı bir ev gibidir”* (İbn Battûta, 2000, s. 420).

Eflaki'nin eserinde Çelebi Hazretlerinin Ladik şehrindeki dostları ile Germiyan Emiri olan Alişiroğlu'nu ziyarete gittiğini ve onun büyük bir ordu ile Alâmeddini-i Bâzârî sahrasında bir çadır kurduğunu yazmıştır (Eflaki, 1973, s. 307). Çadır alâmetinin hükümdar tarafından ordusuyla bulunduğu bir ortamda kullanılıyor olması Germiyan Beyliği'nde bu alâmetin uygulanmış olduğunun işaretidir.

4.2.13.Tevki/Tuğra

Sözlük anlamı tuğra, alâmet, nişan, padişahın tuğrasını taşıyan ferman manalarında kullanılan tevki, hat sanatında hükümdara ait belgelerde kullanılmış olan yazı çeşidinin ismidir (Serin, 2012, s. 36). Tevkiyi doğrudan hükümdarın kendisi kullandığı ve evrağı imzaladığından alâmetlerin içinde en önemlisidir (Merçil, 2007, s. 217).

Oğuz hakanlarından Osmanlı Devleti padişahlarına kadar kullanılmış olan ve Türk hükümdarlarını temsil eden yazılı işaret veya alâmetler tuğra ismiyle anılmıştır (Derman, 2012, s. 336). Zaman içinde tuğra, hanedanın alâmeti ve arması olarak sadece ferman ve emirlerde değil, tüm resmi bina ve evraklar üzerinde bulunmuştur. Tuğra,

hükümdar için düzenlenen belgelerin üstünde yazılı olan ad, lakab ve dua cümlesi şeklinde olmuştur (Öngül, 2018, s. 14).

Anadolu Beylikleri dönemine ait ulaşılmış on yedi adet tuğra örneği bulunmaktadır. Tuğra, Saruhan Beyliği döneminde de kullanılmıştır. İlk tuğralı para örneği ise Saruhan Beyliği'nden İshak Bey'e ait ve 1374 tarihli olan gümüş parada mevcut olmuştur. Tuğralı para örneği XV. yüzyılda da Aydınolu Cüneyd Bey'in 1422 tarihine ait gümüş parasında görülmüştür. Anadolu Beylikleri'nde görülen tuğralar aynı zaman aralığında olmalarına karşı ilk Osmanlı tuğralarının gelişimine ulaşamamıştır. Tuğralarda beyze ve tuğ kısımları ortak bir özellik göstermesine karşı sayılarındaki farklılıktan kaynaklı oturmamış bir yapıları bulunmaktadır. Bu beylikler tuğra geleneğini ise Osmanlılardan almıştır. Sınırlı sayıdaki beylik tuğraları incelendiği vakit, tuğra sahiplerinin Osmanlı beylerinin tuğralarını örneklediği görülmüştür. Beylikler zamanına ait vesikaların dışında kitabe ve paraların üstüne yapılmış sınırlı sayıda tuğralar da bulunmuştur. İlki Saruhanoğlu İshak Bey'indir. Aydınolu Cüneyd Bey'in ise tuğrası iki adettir (Şahin, Keten, & Çalık, 2005, s. 30-34).

Germiyanoğlu Yakub Bey'in Ekim 1422 tarihine sahip orijinal vakfiyesinin başında "Yakub" sözcüğünün sağ tarafında "Murad Han b. Mehmed el-muzaffer dâima" şeklinde yazılı tuğra bulunmuştur. Vakfiyede bulunan bu yazıdan Germiyanlıların Osmanlı hakimiyetinde olduğu açık bir biçimde anlaşılmıştır. Bu sayede II. Murad'ın hakimiyeti de tuğraya yansıyan Osmanlı izleriyle anlaşılmıştır (Varlık, 1996, s. 34). Wittek, Menteşeoğlu İlyas Bey'in de tuğrası olduğunu belirtmiştir (Wittek, 1944, s. 93).

Selçuklularda mevcut olan ve Orta Çağ Türk-İslam devletlerinde bir geleneğe dönüşen, galip geline savaş sonrası fetihnâme gönderme usulü, sultanlar tarafınca uygulanmıştır. Fetihnâmeler İnşa divanında, kâtipler tarafından hazırlanıp, sonrasında ise hükümdarın tuğrasını resmi belgelere çekmek görevindeki *tuğrai* tarafından çekilen tuğra ile hazır olmaktadır. Anadolu Beylikleri'nde de aynı uygulama görülmüş ve Aydınolu Mehmed Bey'in oğlu Umur Bey'in galip geldiği deniz zaferi sonrası fetihnâme hazırlatıp tüm İslam ülkelerine göndermiştir (Üstün, 2019, s. 32).

SONUÇ

Batı Anadolu beylikleri arasında ele alınan beş beylik incelendiği zaman merkezlerinin kıyı kesimlerinde olduğu görülmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında ortaya çıkan ve Tevâif-i Mülûk adı verilen beyliklerin isimleri genel itibari ile kurucularının adını taşımıştır. Germiyanoglu Beyliği Yakup Bin Alişir tarafından Kütahya ve çevresinde, Karesi Beyliği Karesi Bey öncülüğünde Balıkesir ve Çanakkale dolaylarında, Aydınoğlu Beyliği Mehmed Bey liderliğinde Birgi'de, Saruhanoğlu Beyliği Saruhan Bey tarafından Manisa'da ve Menteşe Beyliği de Menteşe Bey tarafından Muğla ve çevresinde konumlanmışlardır.

Tezimizin odak noktası olan konulardan ilki, ele alınan beş beylik arasında yönetim anlayışında nasıl bir yol izlendiğidir. Bu açıdan değerlendirme yapıldığı zaman öncelikle köklü bir geçmişe sahip olan beyliklerde “kut” anlayışının ve “devlet hanedanının ortak malıdır” düşüncesinin kabul edildiğini görüyoruz. Bu durum devlet içinde yönetim ve yönetici hususunda belirleyici bir felsefe olmuştur. Hanedan üyeleri arasında taht kavgalarının olması gibi olumsuz neticeler de görülmüş olsa da devlet yöneticisinin seçimi konusunda kesin çizgiler bulunmadığı için aynı anlayış sürdürülmüştür. Beyliklerde yönetim anlayışında karşımıza çıkan bir diğer konu ise Ulu Bey'lik olmuştur. Beyliği merkezden yöneten ve hanedan üyeleri arasında pay edilen topraklarla bağlantısı asla kesilmeyen Ulu Bey'in seçimi de bir kurala dayandırılmamıştır. Bu hususta aslında kimin destekçisi fazla ise o yönetimde Ulu Bey olarak kabul edilmiştir. Saray konusu da yöneticinin ve yardımcılarının yaşamlarını sürdüğü yer olarak bilindiği için hükümdarın yaşam faaliyetlerinde ne gibi bir yere sahip olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Yönetim konusunda divan ele alındığı zaman, devlet işlerinin düzenli bir şekilde ilerlemesi için bu unsurun mühim olduğu göze çarpmaktadır. Divanın temel argümanlarından olan vezirlerin, rollerinin büyük olduğu ve köklü devletlerin ardılı oldukları için de aynı geleneğe sahip oldukları dikkat çekmektedir. Devlet içinde yöneten ve yönetilenlerin huzuru açısından da taşranın huzur ve emniyeti ciddi bir öneme sahiptir. Bu konuda ise taşrada siyasi gücü temsilen bulunan mirliya ve alt kadrosu, ayrıca genel tabir ile hukuk işlerini yürüten ve sorumlu olan kadılar ön plana çıkmaktadır. Yönetim anlayışında halkın güvenliği ve kurallar dahilinde yönetilmesi devlet içinde huzuru temin etmenin de önemli bir şartı olmuştur. Yönetimin bir diğer hususunu ise beyliklerin askeri gücü temsil

etmektedir. Cesur ve savaşçı yapıları ile öne çıkan beylik kadroları hem karada hem denizde faaliyetlerde bulunarak iki alanda da gelişme göstermişlerdir.

Tezimizin ele aldığı ikinci konu ise hükümdarlık alâmetleri olmuştur. Alâmetler Büyük Selçuklu kökenine sahip olup Anadolu Beylikleri'ne kadar intikal etmişlerdir. Alâmetler maddi ve manevi şekilde iki alt başlıkta ele alınmıştır. Bazı alâmetlerde yeterince kaynak olması neticelendirebilmek açısından bize hareket alanı sağlamış olmasına karşı bazılarında istenilen sonuca ulaşamamıştır. Buna rağmen alâmetlerin uygulandığı hususlar azımsanamayacak kadar fazladır. Bu konuda sikke, nevbet, hil'at lakab, unvan gibi alâmetlerin beylikler içinde uygulanışı bizi tatmin edici sonuçlara ulaştırmıştır. İncelenen kaynaklar beylik hükümdarlarının karakteristik yapıları hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır. Özellikle sikke hususu incelendiği zaman tarihler, dini unsurlar, kültür etkileşimleri, kullanılan sıfatlar ve hükümdarların kendi adına dilekleri göze çarpmıştır.

Sonuç olarak beylikler dönemi köken bakımından güçlü bir geçmişe sahip ve bu geçmişin geleneklerini devam ettiren Türk beylikleridir. Ortaya çıktıkları zaman ve siyasi koşullar onların bağımsız küçük devletler olmalarına mecbur kılmış olmalarına karşı sürdürdükleri gelenek ile kalıcı izler bırakan bir dönem geçirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Adak, M.** (2022). İzmiroğlu Cüneyd Bey (Ö.1426): Hayatı Kişiliği ve Mücadeleleri . *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 246-275.
- Aka, İ.** (2000). *Timur ve Devleti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Akcan, A.** (2020). Eski Türklerde Devlet Yönetiminde Hâkimiyetin İlahi Temelleri. *Mecmua-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 303-321.
- Akın, H.** (1968). *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aksarayî, K. M.-i.** (2000). *Müsâmeretü'l -Ahbâr*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Alkan, M.** (2017). Germiyanoglu Süleyman Şah ve Kula'daki Vakıfları. M. Ersan, & M. Şeker (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-III Germiyanogulları Beyliği içinde* (s. 375-385). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Alp, R.** (2012). *Veraset Sistemi Bakımından Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti: Bir Karşılaştırma Denemesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Alp, R.** (2019). *Kafesten Teslimiyete Osmanlı Devleti'nde Veliâtlık Kurumu (1908-1922)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Artuk, İ.** (1982). Karesi-Oğulları Adına Basılmış Olan İki Sikke. *Tarih Dergisi*, 283-290.
- Aslan, E., & Şahin, M.** (2020). Orta Çağ Türk-İslam Devletlerinde Nevbet. *Asobid*, 107-144.
- Atar, F.** (2001). Kadı. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 66-69). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Baktır, M.** (1998). Hutbe. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 425-428). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bayar, U.** (2019). *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Batı Anadolu'da Türk Denizcilik Faaliyetleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bibi, İ.** (2020). *El-Evâmirü'l Alâ'iyye fi'l Umûri'l-Alâ'iyye Selçuknâme*. (M. Öztürk, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Biltekin, H.** (2010). Şeyhî. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 80-82). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bostan, İ.** (1996). Gemi. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 8-11). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Bostan, İ.** (2007). Osmanlılar. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 512-515). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bozkurt, N.** (2002). Korsan. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 210-212). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bozkurt, N.** (2003). Lakap. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 65-67). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bozkurt, N.** (2007). Ok. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 333-335). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bozkurt, N.** (2010). Taç. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 362-363). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bozkurt, N.** (2012). Tırâz. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 112-114). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Coşkun, Ö.** (2016). Türk Yönetim Sistemi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 126-135.
- Çağaptay, S.** (2021). Bursa Bey Sarayı: Erken Osmanlı Dönemi Sarayı Üzerine Mekânsal ve Kültürlerarası Bir İnceleme. S. T. Yılmaz (Dü.), *Osmanlı Devleti'nin Yönetim Merkezi Bursa Bey Sarayı Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde (s. 88-110). Bursa: Bursa Kültür A.Ş.
- Çaycı, A.** (2008). *Selçuklularda Egemenlik Sembolleri*. İstanbul: İz yayıncılık.
- Çelik, M.** (1999). *Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*. Manisa: Manisa Valiliği Yayını.
- Çeribaş, M.** (2021). Türk Kültüründe Kut İnancı ve Kut Aktarma Yolları . *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 1185-1206.
- Çiftçi, C.** (1997). *XIV. Yüzyılda Anadolu Uç Beyliklerindeki İktisadî Hayat Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çiftçi, C.** (2002). XIV. Yüzyılda Anadolu'da Uç Beyliklerinin Siyasî ve İktisadî Faaliyetleri. *Türkler Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 596-619). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Çiftçioğlu, İ.** (2005). Anadolu Beylikleri Döneminde Yetişen Çok Yönlü Bir Bilim Adamı: Hacı Paşa. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-10.
- Davutoğlu, A.** (1994). Devlet. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 234-240). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Demirci, M.** (2000). İktâ. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 43-47). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Derman, M. U.** (2012). Tuğra. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 336-339). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Doukas, M.** (2008). *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1426*. (B. Umar, Çev.) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Duran, R.** (1995). *Menteşe Beyliği Mimârîsi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Durukan, A.** (2014). Beylikler Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit. *Turkish Studies*, 392-502.
- Ed-Dûrî, A.** (1994). Divan. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 377-381). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Eflaki, A.** (1973). *Ariflerin Menkıbeleri* (Cilt 2). (T. Yazıcı, Çev.) İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- El-Ömeri, Ş. b.** (2014). *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım Mesâlikü'l Ebsâr*. (A. Batur, Çev.) İstanbul: Selenge Yayınları.
- Emecen, F.** (2009). Saruhanogulları. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 170-173). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emecen, F. M.** (2021). Batı Anadolu Türkmen Beylikleri Dünyasında Saruhanogulları Beyliği. M. Ersan, C. Kanat, M. Şeker, & M. Tepekaya (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-IV Saruhanogulları Beyliği* içinde (s. 1-9). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Emecen, M. F.** (2013). Aydınoğlu Umur Bey: Kısa Bir Biyografi Denemesi. M. Ersan, M. Şeker, & C. Kanat (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-I Aydınoğulları Tarihi* içinde (s. 41-62). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Enverî.** (1929). *Düsturnamei Enverî*. İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Erek, Üstün,** "Aydınoğlu Cüneyd Bey'in Neşredilmemiş 825 Tarihli Gümüş ve Bakır Parası Hakkında Bir İnceleme", <http://www.izmirnumismatik.org/index-tr.html> , erişim tarihi: 17.06.2022
- Ergin, M.** (1970). *Orhun Âbideleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Eroğlu, S.** (2006). *Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi .
- Ertuğ, Z. T.** (2010). Tablhâne. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 333-334). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ertuğrul, S. K.** (1995). *Anadolu'da Aydınoğulları Dönemi Mimarisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi .
- Evliya Çelebi.** (2010). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Cilt 1). (S. A. Kahraman, Dü.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Gedik, Y.** (2004). *Saruhanogulları Beyliğinin Kuruluşu ve Siyasi Teşekkülü*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gencer, A. İ.** (1991). Bahriye. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 501-509). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gibbons, H. A.** (1998). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.
- Göksu, E.** (2008). *Türkiye Selçuklularında Ordu*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi .
- Günel, Z.** (2001). Karesioğulları. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 488-489). içinde Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Günel, Z.** (2006). Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Saray Teşkilatı. A. Y. Ocak, A. U. Peker, & K. Bilici (Dü) içinde, *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Uygarlığı I (Sosyal ve Siyasi Hayat)* (s. 197-203). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İbn Battûta.** (2000). *İbn Battûta Seyahatnâmesi* (Cilt 1). (A. S. Aykut, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, H.** (1996). Filori. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 106-107). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İnalcık, H.** (2008). Anadolu'daki Denizci Türkmen Beyliklerinin Doğuşu, Bizans ve Haçlılar. N. N. Kara, L. Daşdemir, & Ö. Küpeli (Dü) içinde, *Prof. Dr. Necmi Ülker'e Armağan* (M. Acıpinar, Çev., s. 63-87). İzmir: Neta Basım Matbaacılık Hizmetleri.
- İnalcık, H.** (2020). Murad II. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 164-172). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kafadar, C.** (1996). Gazâ. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 427-429). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ.** (1998). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kalkan, M.** (2020). Ortaçağ Anadolu Devletlerine-Beyliklerine Ait Yeni Bulunan Numizmatik Materyaller. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 90-160.
- Kaya, S., & Deniz, A.** (2021). Saruhanogulları'nın Ceneviz ve Venedikliler ile Para ve Köle Ticareti. M. Ersan, C. Kanat, M. Şeker, & M. Tepekaya (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-IV Saruhanogulları Beyliği* içinde (s. 361-378). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kayacan, B.** (2021). Aydın'da Mevlevilik. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 793-812.
- Kayapınar, L.** (2020). Dukas. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 343-344). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Kayhan, H.** (2017). Karesioğulları Beyliği Ekonomisi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 53-62.
- Keçiş, M.** (2003). *Aydınoğulları Beyliği-Bizans Devleti İlişkileri (1308-1390)*. Ankara : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Keleş, B.** (2018). Baba İshak İsyanı'nın Anadolu Selçuklu Tarihindeki Yeri ve Önemi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 73-91.
- Kesik, M.** (2018). *Anadolu Türk Beylikleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Kesik, M.** (2021). Saruhanogullarının Diğer Türk Beylikleri ile İlişkileri. M. Ersan, C. Kanat, M. Şeker, & M. Tepekaya (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-IV Saruhanogulları Beyliği içinde* (s. 323-341). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kılıç, E.** (2016). İktisadî Tarih Kavramını Yeniden Düşünmek: Menteşe Beyliğinin İktisadî Siyaseti Örneği . A. Çevik, & M. Keçiş (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-II Menteşeoğulları Tarihi içinde* (s. 181-213). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Koca, S.** (2002). Anadolu Türk Beylikleri. *Türkler Ansiklopedisi* (Cilt 6, s. 1221-1319). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Korkmaz, M.** (2002). Anadolu Beyliklerinin Sosyo-Ekonomik Tarihine Bir Örnek: Saruhan Beyliği. *Türkler Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 632-648). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Köprülü, F.** (Dü.). (2016). Anadolu Beylikleri Tarihine Ait Notlar. *İzmir Araştırmaları Dergisi*, 81-108.
- Köprülü, O. F.** (1992). Bayrak. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 247-254). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kut, G.** (1989). Ahmed-i Dâî. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 56-58). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Küçükaşçı, M. S.** (2013). Yüzük. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 55-57). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kütük, A.** (2014). İslam/Türk Devlet ve Toplum Geleneğinde Renkler ve Anlamları. *Türkiyat Mecmuası*, 133-170.
- Lütfullah, M. A.** (1995). *Camiü'd Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*. (A. Ağırakça, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mateos, U.** (2019). *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*. (H. D. Andreasyan, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Merçil, E.** (1991). Aydınoğulları. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 239-241). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Merçil, E.** (1996). Gaşiye. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 398-399). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Merçil, E.** (2004). Menteşeoğulları. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 152-153). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Merçil, E.** (2007). *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Merçil, E.** (2010). Taht. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 434-436). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Merçil, E.** (2013). *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Metin, T.** (2014). Ortaçağ Akdenizinde Menteşe Beyliğinin İktisadî Faaliyetleri ve At Ticareti. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 255-272.
- Neşrî, M. M.** (2013). *Cihânnümâ*. (N. Öztürk, Dü.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Odabaşı, Z.** (2019). Türk Devletlerinde Kullanılan İdari Ünvanlar. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 165-192.
- Oruç Beğ.** (2014). *Oruç Beğ Tarihi (Osmanlı Tarihi (1288-1502))*. (N. Öztürk, Dü.) İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Öcalan, H. B.** (2017). Germiyan Sarayından Bursa Sarayına Bir Gelin Gider: Devlet Hatun. M. Ersan, & M. Şeker (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-III Germiyanogulları Beyliği* içinde (s. 23-39). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öden, Z.** (2000). Anadolu Beylikleri'nde Orduya Bir Bakış. *Tarih Dergisi*, 305-320.
- Öden, Z. G.** (1999). *Karası Beyliği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öngül, A.** (2018). *Selçuklu Kültür ve Medeniyeti*. İstanbul: Çamlıca Basım yayın.
- Özaydın, A.** (2007). Nevbet. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 38-41). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özaydın, A.** (2012). Ünvan. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 163-166). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özcan, A.** (2007). Pencik. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 226-228). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkan, H.** (2003). *Aydınogulları Beyliği'nde İlmî Hayat*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Öztürk, H., & Perk, H.** (2011). Anadolu Beylikleri ve Sikkeleri. B. Arı (Dü.) içinde, *Anadolu'da Paranın Tarihi* (s. 122-155). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları.

- Parlar, G.** (2021). Sanat Tarihi Yönleriyle Saruhanogulları Sikkeleri. M. Ersan, C. Kanat, M. Şeker, & M. Tepekaya (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-IV Saruhanogulları Beyliği* içinde (s. 119-138). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sağit, B., & Teoman, G.** (2013). Aydınoğlu Beyliği Sikkeleri. M. Ersan, M. Şeker, & C. Kanat (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-I Aydınoğulları Tarihi* içinde (s. 309-339). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sarı, N.** (1998). Hekimbaşı. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 161-164). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Serin, M.** (2012). Tevki. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 36-37). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sevim, A., & Yücel, Y.** (1989). *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sümer, F.** (1988). Ağa. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 451-452). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Şahin, M. N., Ketten, İ., & Çalık, S.** (Dü.). (2005). *Selçuklu ve Beyliklerde Vakfiye Tuğraları*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Şeker, M.** (1998). Hil'at. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 22-25). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları .
- Şeker, M.** (2017). Germiyanogulları Beyliğinin İlim ve Kültür Hayatına Genel Bir Bakış. M. Ersan, & M. Şeker (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-III* içinde (s. 283-302). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şentürk, F.** (2014). *Aydınoğulları Beyliği'nde Edebi ve Kültürel Hayat*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şeyhoğlu Mustafa.** (1979). *Hurşîd-Nâme (Hurşîd ü Ferahşâd)*. (H. Ayan, Dü.) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Şikari.** (2005). *Karamannâme*. (M. Sözen, & N. Sakaoğlu, Dü) İstanbul: Karaman Belediyesi Yayını.
- Taneri, A.** (1993). Çetr. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 293-294). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Taş , N. F., & Bozkurt, N.** (2020). Mühür. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 527-528). içinde Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Taş, K. Z.** (2016). Fetret Döneminde Osmanlı-Menteşe İlişkileri. A. Çevik, & M. Keçiş (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti*

- Sempozyumu-II Menteşeoğulları Tarihi* içinde (s. 113-128). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tekin, O.** (2009). Sikke. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 179-184). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Teoman, B., & Teoman, G.** (2021). Saruhanogulları Beyliği Sikkeleri. M. Ersan, C. Kanat, M. Şeker, & M. Tepekaya (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-IV Saruhanogulları Beyliği* içinde (s. 295-322). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Teoman, B., & Teoman, G.** (2017). Germiyanogulları Beyliği Sikkeleri. M. Ersan, & M. Şeker (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-III Germiyanogulları Beyliği* içinde (s. 169-200). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Teoman, G., & Sağıt, B.** (2016). Sahillerin Sultanları ve Sikkeleri. A. Çevik, & M. Keçiş (Dü.), *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-II Menteşeoğulları Tarihi* içinde (s. 469-499). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turan, O.** (2014). *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Turan, R.** (2002). Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde Teşkilât. *Türkler Ansiklopedisi* (Cilt 7, s. 210-238). içinde Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Turgut, V.** (2017). Germiyanogulları'nın Menşei, Vakıfları ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1-98.
- Uysal, A. O.** (1990). *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (1929). *Kitabeler*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (1932). *Kütahya Şehri*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (1964). Germiyan-Oğulları. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 4). içinde İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (1977). Karasi-Oğulları. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 6). içinde İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H.** (2019). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünalın, S.** (2015). Batı Anadolu Beyliklerinden Germiyanogulları Beyliğinde Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayat. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 73-96.
- Üstün, C.** (2019). *Aydinoğulları Beyliği'nin Askerî Durumu*. Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Varlık, M. Ç.** (1974). *Germiyan-oğulları Tarihi (1300-1429)*. Ankara: Sevinç Matbaası.

- Varlık, M. Ç.** (1996). Germiyanogulları. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 33-35). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Varlık, M. Ç.** (2013). Yâkub Bey. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 278-279). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Witteck, P.** (1944). *Menteşe Beyliği 13-15inci Asırda Garbi Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*. (O. Ş. Gökyay, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yakut, S. H.** (2002). *Saruhanogulları Beyliği*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yavuz, N.** (2002). *Anadolu'da Beylikler Dönemi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Yazıcızâde Ali.** (2017). *Tevârih-i Âl-i Selçuk*. (A. Bakır, Çev.) İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
- Yıldız, H. D.** (1991). Anadolu Beylikleri. *TDV İslam Ansiklopedisi* (s. 139-141). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yücel, Y.** (1990). Anadolu Beyliklerinde Devlet Teşkilâtı ve Toplum Hayatı. *Belleten*, 805-824.
- Zinkeisen, J. W.** (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1299-1453)*. (N. Epçeli, Çev.) İstanbul: Yeditepe Yayınları.